

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน
โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

อารีรัตน์ ประเมิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน
โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

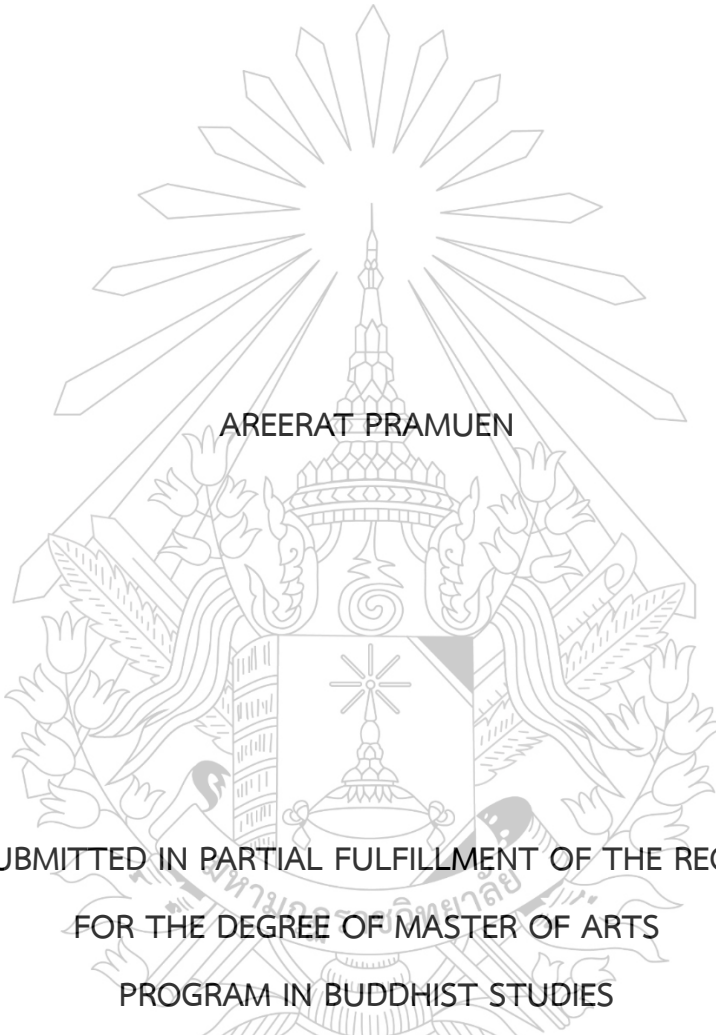
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON
THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK

AREERAT PRAMUEN

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL OF VAJIRANYANAVARORASA
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2026

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียน สตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา	อารีรัตน์ ประเมิน
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

(พระราชสุทิวาภิรมี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ)

กรรมการ

(พระราชวินัยวชิรเมธี , ดร.)

กรรมการ

(พระมหาชนบ สหายปณเฑียร, ดร.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา	อารีรัตน์ ประเมิน
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ

งานวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง 3) เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 17 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆังของนักเรียนส่วนใหญ่มีพื้นฐานด้านคุณธรรมจริยธรรมดีและมีพฤติกรรมเหมาะสมตามมาตรฐานที่โรงเรียนกำหนด ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความกตัญญู ความเคารพต่อผู้ปกครองและครูอาจารย์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีสัมมาคารวะ ความสามัคคี และการมีจิตสาธารณะ 2) หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนสตรีวัดระฆัง ได้แก่ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ และหลักความกตัญญูกตเวที ขันติธรรม เมตตาธรรม และหิริโอตตปปะ ที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาความคิด จิตใจ และพฤติกรรมให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง 3) การใช้หลักไตรสิกขาและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร พบว่า ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างเป็นระบบ โดยเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์จากภายในสู่ภายนอก ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย” ส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขช่วยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้ เรียกว่า BKUPH Model คือ มีความรู้ ความเข้าใจและปฏิบัติ
จนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจนเป็นนิสัยประจำตัว สร้างแบบอย่างที่ดีจุดจ้องระฆังที่ตั้งกังวาน

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง, คุณธรรมจริยธรรม, หลักสูตรศึกษา, นักเรียน, โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ABSTRACT

Thesis Topic	moral and ethical promotion of students based on threefold training in satri wat rakhang school, bangkok
Student's Name	Areerat Pramuen
Degree Sought	Master of Arts
Program	Program in Buddhist Studies
Anno Domini	2026
Advisor	Dr. Chompoonuch Changcharoen

This thesis entitled "Moral and ethical promotion of students based on threefold training in Satri Wat Rakhang School, Bangkok" aims to: 1) study the current moral and ethical status of students at Satri Wat Rakhang School; 2) study the Buddhist principles in enhancing morality and ethics at Satri Wat Rakhang School; and 3) enhance the morality and ethics of students at Satri Wat Rakhang School, Bangkok. This is a qualitative field research study using in-depth interviews to collect qualitative data from 17 key informants (individuals). Data was analyzed using content analysis, and the research results are presented descriptively.

The research findings indicate that: 1) The majority of students at Satri Wat Rakhang School possess a good foundation in morality and ethics and exhibit appropriate behavior according to the school's standards based on discipline, responsibility, gratitude, respect for parents and teachers, humility, Respect, harmony, and public spirit. 2) Buddhist principles that can be applied to enhance morality and ethics at Satri Wat Rakhang School include the Threefold Training (Trisikha), which strengthens students' morality and ethics in body, speech, and mind, and the related other principles, i.e., gratitude, tolerance, loving kindness and dread and shame of wrongdoing, which can promote the development of students' thoughts, minds, and behaviors in the right direction 3) The application of the Threefold Training and related principles to enhance morality and ethics among students at Satri Wat Rakhang School could promote systematically strengthen students' morality and ethics. This is a process of human development from within to without, enabling students to learn through "knowing, understanding, practicing,

and making it a habit." As a result, students possess morality and ethics for living correctly and appropriately, can coexist happily with others in society, and become well-rounded human beings.

The body of knowledge from this research is called the BKUPH Model, which involves having knowledge, understanding, and practicing until behavioral change becomes a habit, creating a good example like a resounding bell.

Keywords: Enhancement, Morality and Ethics, Threefold Training, Students, Satri Wat Rakhang School

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความเมตตากรุณาและคำแนะนำอันประเสริฐจากบุคคลหลายท่าน

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ พระราชวินัยวรชिरเมธี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวงศ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และเปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าได้เข้าศึกษาในระดับปริญญาโทบัณฑิต

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง อาจารย์ ดร.ชมนพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง ให้คำปรึกษา ตรวจสอบ แก้ไข และปรับปรุงเนื้อหาอย่างละเอียดรอบคอบ พร้อมทั้งเพิ่มเติมในส่วนที่บกพร่อง ขอขอบพระคุณความเมตตาที่คอยเอาใจใส่ พร้อมทั้งให้กำลังใจในการเขียนวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์และสำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้เมตตาตรวจสอบความถูกต้องและความชัดเจนของเนื้อหา พร้อมให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ยิ่ง

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้อำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาการศึกษา

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้าของนักศึกษาและผู้สนใจในอนาคต หากมีข้อบกพร่องประการใด ข้าพเจ้าขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

อารีรัตน์ ประเมิน

สารบัญ

หน้า

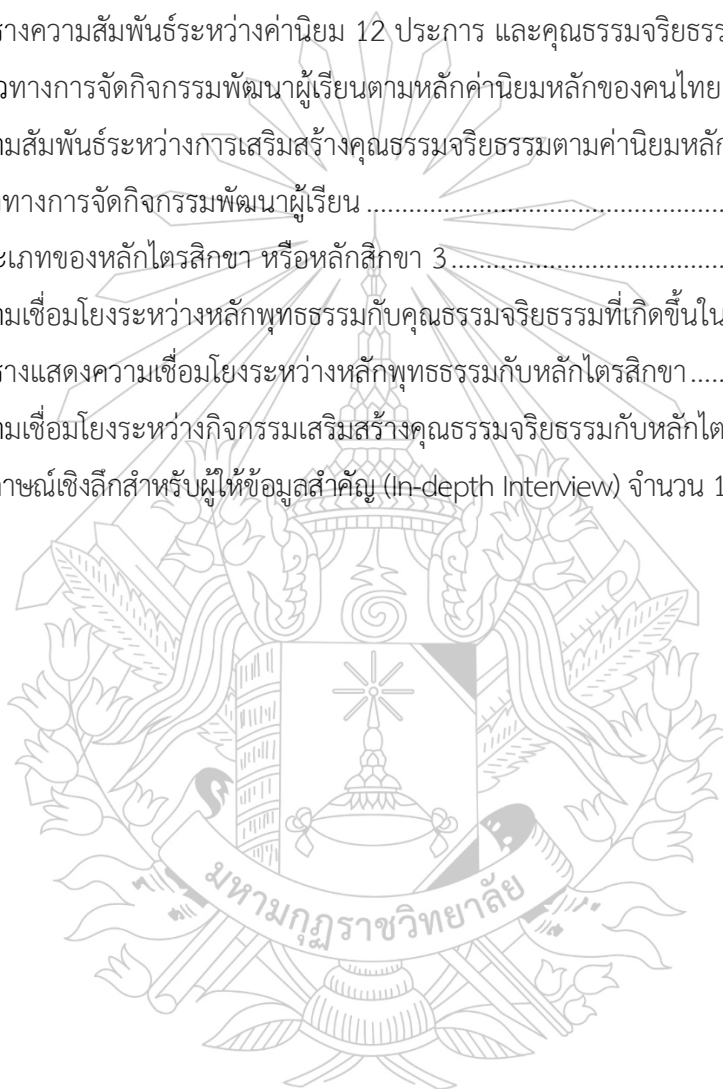
บทคัดย่อ.....	จ
ABSTRACT	ซ
กิตติกรรมประกาศ	ณ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญรูปภาพ	ฐ
สารบัญคำย่อ	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย.....	10
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม	11
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน.....	20
2.3 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม.....	36
2.4 สภาพปัจจุบันของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 1	72
2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	83
2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	100
2.7 สรุป.....	101
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	102
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	103

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	105
3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	105
3.4 การตรวจคุณภาพเครื่องมือ	106
3.5 วิธีการรวบรวมข้อมูล	106
3.6 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัย	107
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย	107
3.8 การเรียบเรียงและการนำเสนอข้อมูล	108
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	109
4.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง	109
4.2 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง	113
4.3 การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรี วัดระฆัง กรุงเทพมหานคร	122
4.4 สรุป	133
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	135
5.1 สรุปผลการวิจัย	135
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	139
5.3 องค์ความรู้ใหม่	152
5.4 ข้อเสนอแนะ	158
บรรณานุกรม	160
ภาคผนวก	167
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	168
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	170
ภาคผนวก ค เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน	176
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	180
ภาคผนวก จ ชุดแบบสัมภาษณ์เชิงลึก	199
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	208

สารบัญตาราง

หน้า

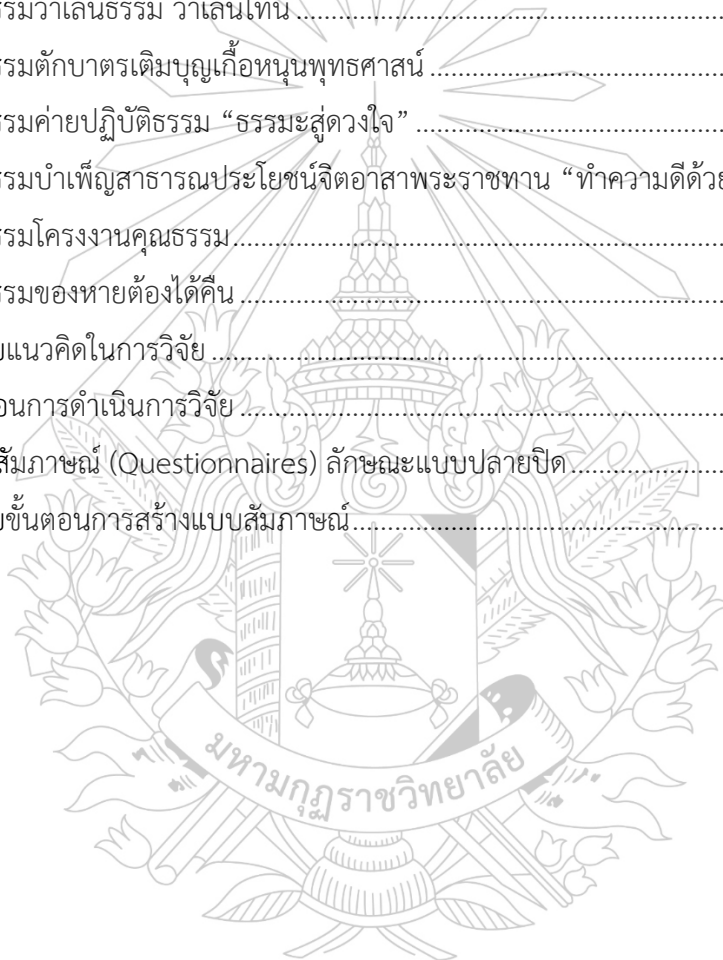
ตารางที่ 2.1 ระดับการพัฒนาทางจริยธรรม และขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1973).....	18
ตารางที่ 2.2 ตารางความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม 12 ประการ และคุณธรรมจริยธรรม.....	24
ตารางที่ 2.3 แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ...	26
ตารางที่ 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการและแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	33
ตารางที่ 2.5 ประเภทของหลักไตรสิกขา หรือหลักสิกขา 3	41
ตารางที่ 2.6 ความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมกับคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นในนักเรียน	70
ตารางที่ 2.7 ตารางแสดงความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักไตรสิกขา.....	71
ตารางที่ 2.8 ความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมกับหลักไตรสิกขา	81
ตารางที่ 3.1 สัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth Interview) จำนวน 17 รูป/คน	105

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม แสดงถึงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม.....	19
ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ลักษณะ ที่นำไปสู่เป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551	30
ภาพที่ 2.3 กิจกรรมวาลเลนธรรม วาเลนไทน์	77
ภาพที่ 2.4 กิจกรรมตักบาตรเดิมนุญเกื้อหนุนพุทธศาสน์	78
ภาพที่ 2.5 กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม “ธรรมะสู่ดวงใจ”	78
ภาพที่ 2.6 กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์จิตอาสาพระราชทาน “ทำความดีด้วยหัวใจ”	79
ภาพที่ 2.7 กิจกรรมโครงงานคุณธรรม	80
ภาพที่ 2.8 กิจกรรมของหายต้องได้คืน	80
ภาพที่ 2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย	100
ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	102
ภาพที่ 3.2 แบบสัมภาษณ์ (Questionnaires) ลักษณะแบบปลายปิด	103
ภาพที่ 3.3 ลำดับขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์	104

สารบัญคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 เลขเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เลขหน้าเป็นเล่ม เลขกลางเป็นข้อ เลขหลังเป็นหน้า ดังนี้ เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น อัง.ติก. 34/524/450 หมายถึง พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่ม 34 ข้อ 524 หน้า 450

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ

คำย่อ	คำเต็ม	
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ส.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สีสัณธวรรค
ส.นิ.	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อัง.ติก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อัง.ทุก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อัง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อัง.ฉกก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต
อัง.อฏฐก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
อัง.สตุกก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สตุกกนิบาต
อัง.เอกาทสก.	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต
ขุ.เถร.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย เถรคาถา
ขุ.ม.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิเทศ
ขุ.ป.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค
ขุ.ขุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ขุ.ชา.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาดก

พระวินัยปิฎก

คำเต็ม

วิ.ม.	วินัยปิฎก	มหาวรรค
วิ.จู.	วินัยปิฎก	จุฬวรรค

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.

คำเต็ม

อภิธรรมปิฎก วิภังค์

อรรถกถา

อญ.เอกาทสก.

คำเต็ม

สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว รวมถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ก่อให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนที่กำลังเติบโตไปเป็นพลเมืองดี เป็นกำลังสำคัญ และอนาคตของชาติ จากรายงานสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน ประจำปี 2567 พบว่าเด็กและเยาวชนกำลังประสบปัญหาทางด้านครอบครัว ร้อยละ 19.74% ในการเติบโตและอยู่อาศัยกับพ่อแม่และมีแนวโน้มลดลง อันเนื่องมาจากครอบครัวเกิดความแตกแยก การหย่าร้างของพ่อแม่ ถูกทะเลาะหรือขาดความอบอุ่น การใช้ความรุนแรงในครอบครัว ขาดการอบรมสั่งสอนหรือผู้ปกครองไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูได้ ร้อยละ 4.51% เด็กอยู่ในสภาพยากลำบาก ร้อยละ 39.49% และมีความเสี่ยงต่อการกระทำผิดหรือมีปัญหาทางพฤติกรรม ร้อยละ 4.08% ปัญหาทางด้านสื่อและเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ร้อยละ 27.9% (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2567) อันเนื่องมาจากเด็กและเยาวชนมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางที่หลากหลาย การบริโภคสื่อที่ไม่เหมาะสมทำให้เด็กขาดวิจารณญาณในการคัดสรรเลือกรับสิ่งที่ดี ประพฤติตนเป็นอันธพาล ทะเลาะวิวาท และทำร้ายร่างกายผู้อื่น รวมถึงปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงในโรงเรียน จากรายงานสถานการณ์ความรุนแรงในโรงเรียน ปี 2568 พบว่าเด็กและเยาวชน กว่าร้อยละ 65.54% กำลังประสบปัญหาการถูกกลั่นแกล้งทั้งด้านร่างกาย คำพูด และสังคม เช่น การล้อชื่อพ่อแม่ ล้อเลียนรูปร่างหน้าตา การประชดตัวจนรู้สึกอึดอัด การทำร้ายร่างกาย และการถูกเหยียดหยาม เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจหรือสุขภาพจิต อาจนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า วิตกกังวล หรือเกิดความเครียดส่งสมจนทำร้ายตนเอง ดังแบบสำรวจ 4 มิติ ความรุนแรงในโรงเรียนแสดงให้เห็นถึงความรุนแรงในโรงเรียน ดังนี้ (1) ความรุนแรงทางด้านร่างกาย ได้แก่ การถูกตี ร้อยละ 62.6% ถูกตอย ร้อยละ 52.8% ถูกเตะ ร้อยละ 37.7% (2) ความรุนแรงทางวาจา ได้แก่ คำพูดทำร้ายจิตใจ ร้อยละ 68.7% ถูกนินทาหรือเสียดสี ร้อยละ 63.3% โดนล้อเลียนรูปร่างหรือบุคลิก ร้อยละ 52.8% (3) ความรุนแรงทางสังคม ได้แก่ ถูกล้อเลียนต่อหน้าคนหมู่มาก ร้อยละ 50.1% ถูกปล่อยข่าวลือหรือพูดลับหลัง 50.1% การกีดกันจากกลุ่ม 31.8% (4) การรังแกในโลกไซเบอร์ ได้แก่ ถูกโพสต์คำทอหรือดูถูก ร้อยละ 27.6% ข่าวดังลอย ร้อยละ 13.5% การถูกกีดกันจากสังคมออนไลน์ ร้อยละ 12.9% (สภาองค์กรของผู้บริโภค, 2568) ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน เช่น เด็ก

มีปมด้อยทางจิตใจเนื่องจากไม่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอน และได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม การบริโภคสื่อที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดแรงจูงใจในการใช้ความรุนแรง มีอารมณ์ที่ฉุนเฉียว สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมกระตุ้นให้เกิดความเครียดและวิตกกังวลหันไปพึ่งสารเสพติด ทำผิดกฎหมายอาญา เบี่ยงเบนทางเพศและหลงผิดทางเพศ ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และสาเหตุของปัญหาอาจเกิดจาก “เด็กและเยาวชนด้วยตนเอง” อันเนื่องมาจากการขาดการอบรมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่สั่งสมมาตั้งแต่เกิด ดังงานวิจัยของธรรมรัตน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2547) ที่วิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนว่ามาจากหลายสาเหตุ ได้แก่ สาเหตุจากครอบครัว เช่น ผู้ปกครองมุ่งหารายได้ ไม่มีเวลาอบรม ดูแลเท่าที่ควร ครอบครัวไม่ปกติสุข ขาดความอบอุ่นทางจิตใจ ถูกทำร้ายด้านจิตใจจากบุคคลภายในครอบครัว สาเหตุจากสถานศึกษา เช่น ครูอาจารย์ ประพฤติตนไม่เป็นที่น่านับถือศรัทธา ครูอาจารย์มีเวลาดูแลเอาใจใส่น้อย เกิดความเครียดเพราะมีการแข่งขันในการเรียนสูง ขาดเพื่อนที่สนิทจริงใจ เพื่อนชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย สาเหตุจากสภาพสังคม เช่น อารยธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาทำลายวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม แหล่งอบายมุข สถานบันเทิงมีมาก ยาเสพติดระบาด ผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และสาเหตุจากค่านิยมในหมู่นักเรียนนักศึกษา ได้แก่ การหลงใหลในวัตถุนิยม บริโภคนิยม ชอบความสะดวกสบาย ความพึงพอใจพุ่มพวย การยึดถือความเป็นอิสระเสรีในการใช้ชีวิตโดยขาดความไตร่ตรอง การเห็นคุณค่าของเงินตรา มากกว่าคุณงามความดี สอดคล้องกับที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2530) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาสังคมจะเป็นอะไรนั้นเกิดมาจากการแสดงออกของคน ซึ่งคนเป็นตัวเชื่อมระหว่างการศึกษา กับสังคม การแสดงออกของคนเป็นผลมาจากการศึกษา หรือกล่าวได้ว่าสภาพสังคมเป็นกระจกส่องของการศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งสถาบันการศึกษาได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ที่จะต้องปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างเร่งด่วนโดยเฉพาะโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่นักเรียน ตลอดจนเตรียมนักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (พรรตณณ เพชรวิวรรธน์, 2545) จึงถือได้ว่าการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนเปรียบเสมือนการสร้างต้นทุนชีวิตที่จะเป็นเกราะป้องกันหรือภูมิคุ้มกันที่แข็งแรงให้เด็กและเยาวชนที่กำลังเติบโตไปพลเมืองดี เป็นกำลังสำคัญ และเป็นอนาคตของชาติ (สำนักส่งเสริมและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคม ศูนย์คุณธรรม, 2565)

การศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น เป็นการเพิ่มพูนความรู้และยกมาตรฐานของตนเองให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ยกระดับความคิด และสติปัญญา ให้การศึกษาโดยมุ่งเน้นการสร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ ซึ่งจะทำให้เกิดความก้าวหน้าในวิชาการและวิชาชีพ สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีประสิทธิภาพ

และสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย เพื่อรับมือกับสถานะของโลกและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ในการกำหนดทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2566-2570 เพื่อให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” บรรลุเป้าหมายที่สำคัญในระดับชาติ ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งใน ศตวรรษที่ 21 ที่กำลังก้าวสู่ยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นยุคแห่งความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงทั้ง ทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม มีการนำเทคโนโลยี สารสนเทศเข้ามามีบทบาทในชีวิตมนุษย์ บรรทัดฐานทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คุณลักษณะที่พึง ประสงค์ในจิตใจลดลง สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงมี พระราชปณิธานให้นำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนควบคู่กันไปกับการพัฒนาความก้าวหน้าและการรับมือความ เปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21

เพื่อสืบสานพระราชปณิธานของสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทร เทพยวรางกูร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ที่ 10 จึงมีพระราชประสงค์ให้นำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้กับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในทุกโรงเรียน ทุกสถาบันการศึกษาให้เปรียบเสมือนคุณธรรมสากลที่จะช่วยให้พฤติกรรมที่ ไม่พึงประสงค์ “ลดลง” และเสริมสร้างให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ “เพิ่มขึ้น” เป็นการพัฒนาเด็ก และเยาวชนได้อย่างยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) และได้เล็งเห็นความสำคัญถึงการจัดการ เรียนการสอนที่มุ่งเน้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาและนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้กับระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงได้มีนโยบายในการยกระดับการศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากลควบคู่ไป กับการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม การสร้างวินัย ความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ การมีจิตสาธารณะ ความตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และ ความแตกต่างหลากหลายทางความคิด อุดมการณ์ และความเชื่อ รวมทั้งรู้คุณค่าและสืบสาน วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ซึ่งสอดคล้อง กับนโยบายของรัฐบาลที่จะพัฒนาพลเมืองให้เข้มแข็ง กระทรวงศึกษาธิการ เห็นสมควรให้ปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการปลูกฝังค่านิยมหลัก 12 ประการแก่เด็กและเยาวชนไทย อันได้แก่ รักชาติ ศาสนา กษัตริย์, ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน, กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ, ใฝ่เรียนรู้, รักษาวัฒนธรรม, มีศีลธรรม, เข้าใจประชาธิปไตย, มีวินัย เคารพกฎหมาย, มีสติปฏิบัติตามพระราชดำรัส, พอเพียง, เข้มแข็งทั้งกายและใจ, และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนัก คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) โดยมุ่งเน้นให้เยาวชนเกิดการ พัฒนาเป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ

ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2520) ที่ทรงกล่าวว่า “ความรู้คู่คุณธรรม นำสู่ความสำเร็จ” มีความรู้และอยู่ดีมีสุขด้วยการใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และต่อเนื่องจนเกิดเป็นคุณลักษณะที่ติดตัวไปอย่างยั่งยืน (พระอริการธรรมวิโรจน์ สุริโย, 2564)

จะเห็นได้ว่าสภาพปัญหาเกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงาม สามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นคุณสมบัติของคนที่มีคุณธรรม การจัดการศึกษาจะต้องยึดหลักสำคัญ คือ “ให้ความรู้คู่คุณธรรม” สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี (นิเวศน์ คำรัตน์, 2552) กล่าวได้ว่า “จริยธรรม” เป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วน “คุณธรรม” เป็นสภาพคุณงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจา นั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจและสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไป คือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านพฤติกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2555) กล่าวได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมที่เป็นแนวทางสายกลาง เป็นคำสอนที่มุ่งสำหรับคนทุกประเภท ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนรู้จักจัดการกับชีวิต ที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559) ซึ่งมีความสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งเครื่องมือที่จะใช้ในการพัฒนานั้น คือ การศึกษา กล่าวได้ว่าระบบการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งมีความสำคัญยิ่งคือ หลักไตรสิกขาได้แก่ (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2529) และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาจะเป็นไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้านคือ สติ สมาธิ และปัญญา

ทั้งนี้ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก ภายใต้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 ปัจจุบันมีครูและบุคลากรจำนวน 85 คน และนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 1,683 คน เป็นสถาบันที่ปฏิบัติหน้าที่ในการสอนวิทยาการต่าง ๆ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และยังทำหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน 12 ประการให้แก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียน เด็กนักเรียนที่เข้ารับการศึกษานี้ในโรงเรียนจะมีอายุอยู่ในช่วง

12-18 ปี จากรายงานการประเมินคุณภาพภายนอก ปี 2567 โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา แม้ว่าโรงเรียนสตรีวัดระฆังมีภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับดีถึงดีเยี่ยมก็ตาม แต่ยังพบว่าผู้เรียนขาดประเด็นซึ่งเป็นจุดเน้นคือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งปรากฏในมาตรฐานด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน โดยคำนึงถึงการส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของสถานศึกษาตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง ดังที่ว่า “ส่งเสริมความเป็นเลิศของผู้เรียนเต็มตามศักยภาพสู่มาตรฐานสากล บนพื้นฐานคุณธรรมและความเป็นไทย ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษาตามอัตลักษณ์ “กัลยาณิสตรีวัดระฆัง หญิงงามด้วยกิริยา มารยาท” เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตไปเป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ มีความรู้ควบคู่ไปกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจที่ดี (โรงเรียนสตรีวัดระฆัง, 2567) ฉะนั้น โรงเรียนสตรีวัดระฆัง จึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อเด็กวัยรุ่นโดยตรงและมีความสำคัญต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาและทำวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” เพื่อให้ทราบถึงสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน หลักพุทธธรรม ค่านิยม รวมถึงแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษานำผลการวิจัยไปใช้ในการเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 คำถามวิจัย

- 1.2.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆังเป็นอย่างไร
- 1.2.2 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆังเป็นอย่างไร
- 1.2.3 การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
- 1.3.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
- 1.3.3 เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Work) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) แหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพื่อจัดทำวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงหลักไตรสิกขาในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักไตรสิกขาทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) แหล่งข้อมูลในการศึกษา ได้แก่ เอกสาร หนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม, หลักไตรสิกขา และค่านิยม 12 ประการ เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรม, ศึกษาหลักไตรสิกขา เพื่อวิเคราะห์แนวคิดค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ, วิเคราะห์หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และสรุปการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

1.4.2 ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 4 คน , ด้านจิตวิทยา จำนวน 2 รูป/คน , ด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป/คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ ผู้ปกครอง จำนวน 2 คน , นักเรียน จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 17 รูป/คน

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์ในการสัมภาษณ์ ดังนี้

เกณฑ์คัดเข้า

1. เป็นผู้ยินยอมหรือมีความสมัครใจ ในการให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์
2. เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา และครูอาจารย์ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
3. เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย ได้แก่ ตัวแทนผู้ปกครองที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาคมเครือข่ายผู้ปกครอง และนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง
4. เป็นผู้ไม่มีภาวะที่ขัดแย้งหรือมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์

เกณฑ์คัดออก

1. เป็นผู้ไม่ยินยอมหรือไม่มีความสมัครใจ ในการให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์
2. เป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในครั้งนี้
3. เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย

4. เป็นผู้มีความประพฤติดีหรือมีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงสมบูรณ์

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ภาคสนาม ได้แก่ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง สถานที่ตั้งเลขที่ 248/9 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700 โทรศัพท์ 02-412-9103 โทรสาร 02-418-1002 อีเมล Smail@sr.ac.th เว็บไซต์ www.sr.ac.th สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ มีเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2569

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยครั้งนี้มีศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยและเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงได้คำจำกัดความ ดังต่อไปนี้

สภาพคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีและความถูกต้องในการแสดงออกทางกาย วาจาและใจของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับชมชอบ และได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคม

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่มีอยู่ภายในจิตใจ เป็นคุณลักษณะที่ทำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา ความเสียสละ และความกตัญญู คุณธรรมจึงเป็นคุณสมบัติภายในที่ควบคุมความคิด ความรู้สึก และเจตนาให้โน้มเอียงไปสู่ความดีงาม

จริยธรรม หมายถึง หลักหรือแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม อันเกิดจากการนำคุณธรรมที่มีอยู่ภายในจิตใจมาแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอก เป็นข้อปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าเหมาะสมและควรยึดถือ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบในสังคม

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกาย วาจาและจิตใจต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ซึ่งค่านิยมที่สามารถนำมาพัฒนาและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้ คือ ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ดังนี้

1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และสำนึกในคุณของแผ่นดิน เข้าใจและเลื่อมใสหลักศาสนาที่ตนนับถือ และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์

2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม หมายถึง การประพฤติตรงตามความจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ ให้การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม ยอมรับสภาพความยากลำบาก มีแนวคิด หลักการในการปฏิบัติสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม

3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ หมายถึง การรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณ ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์

4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม หมายถึง ความตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน โดยแสวงหาความรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน

5) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันดีงาม หมายถึง การเห็นคุณค่าและความสำคัญ มีความภาคภูมิใจ อนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม

6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน หมายถึง การปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติที่ดีงาม รักษาคำพูด คิดดี มีความจริงใจ รู้จักการให้และแบ่งปันผู้อื่น

7) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง หมายถึง การแสดงถึงการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ปฏิบัติตนตามหน้าที่และสิทธิของตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่น ภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ หมายถึง การปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย มีความเคารพต่อผู้ใหญ่

9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หมายถึง การน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ให้มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ

10) รู้จักดำรงตนอยู่ โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้มีความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเพื่อให้เกิดความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอาย เกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงการมีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง มีความละอายเกรงกลัวต่อบาป

12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษา ประโยชน์ส่วนรวม

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมกับนักเรียน ให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยการนำหลักพุทธธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่ดั่งามแก่นักเรียนในสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดคุณธรรมจริยธรรมที่ดั่งามตามเป้าประสงค์ที่สถานศึกษากำหนดไว้ ประกอบด้วย

1) หลักกตัญญูกตเวที หมายถึง ความสำนึกในคุณและการแสดงออกถึงการตอบแทนคุณต่อบุพการี ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ ด้วยความเคารพ เชื้อพั่ง ช่วยเหลือ และประพฤติตนเป็นคนดี อันเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบ ความกตเวที และการปฏิบัติตามคุณธรรมอันพึงประสงค์ของนักเรียน

2) หลักขันติธรรม หมายถึง ความอดทน อดกลั้น และความสามารถในการควบคุมอารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองต่อปัญหาอุปสรรคหรือสิ่งยั่วยุดต่าง ๆ โดยไม่แสดงออกด้วยความโกรธ ความรุนแรงหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสม อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดั่งาม

3) หลักเมตตาธรรม หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี และความหวังให้ผู้อื่นมีความสุข โดยแสดงออกผ่านการช่วยเหลือเกื้อกูล การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้อภัย และการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

4) หลักหิริโอตตปปะ หมายถึง ความละอายต่อการกระทำความชั่วและความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว ทำให้นักเรียนสามารถยับยั้งชั่งใจ ไม่ประพฤติผิดทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ มีสำนึกในความถูกต้องดั่งาม และปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมอย่างเหมาะสม

หลักไตรสิกขา หมายถึง หลักการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดั่งามทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยศีลเป็นการฝึกด้านความประพฤติทางกายและวาจาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สมาธิเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้มีความดั่งาม สงบนิ่ง และปัญญาเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถพิจารณาเหตุและผล นำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง หลักไตรสิกขาจึงถือเป็นหลักธรรมของคนดี 3 ประการ ดังนี้

- 1) ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมด้านพฤติกรรม
- 2) สมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิ
- 3) ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมด้านปัญญาให้รู้แจ้ง

โรงเรียนสตรีวัดระฆัง หมายถึง โรงเรียนสตรีภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ ก่อตั้งโดยกระทรวงธรรมการ สถานที่ดั่งเลขที่ 248/9 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ 10700 มีเนื้อที่ 2

ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา โทรศัพท์ 02-412-9103 โทรสาร 02-418-1002 อีเมล Smail@sr.ac.th
เว็บไซต์ www.sr.ac.th ปัจจุบันมีครูและบุคลากรจำนวน 85 คน มีนักเรียนจำนวน 1,683 คน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

- 1.6.1 ทำให้ทราบสภาพคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
- 1.6.2 ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
- 1.6.3 ทำให้ทราบแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน
โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
- 1.6.4 สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาอื่น ๆ ตามหลักค่านิยม 12
ประการ เพื่อประโยชน์ต่อสังคมและท่านที่สนใจต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

2.1.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

2.1.2 ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์ก

2.1.3 ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน

2.2.1 ค่านิยม 12 ประการ

2.2.2 การพัฒนาค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมคุณธรรมและจริยธรรม

2.3 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

2.3.1 หลักไตรสิกขา

2.3.2 หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

2.4 สภาพปัจจุบันของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 1

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.7 สรุป

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมนั้น เป็นหลักธรรมและข้อปฏิบัติแห่งความดีงาม เปรียบเสมือนคุณสมบัติของคนดี บุคคลทุกคนควรพึงประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เนื่องด้วยเป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการอยู่อาศัยร่วมกันในสังคม ฉะนั้น ในประเด็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

หากจะกล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้ว่า สองสิ่งนี้เป็นหลักธรรมคำสอนที่ทำให้เกิดความดีงาม โดยคำว่าคุณธรรมนี้เป็นคุณสมบัติที่เสริมสร้างให้เกิดจิตใจที่ดีงาม ส่วนจริยธรรมนั้นเป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม ซึ่งกล่าวได้ว่าหากบุคคลมีจิตใจและความประพฤติที่ดีงามแล้ว จะทำให้บุคคลนั้นเป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ความหมายของคุณธรรม

ธรรมะ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นความจริงที่มีอยู่คู่กับสิ่งต่าง ๆ มานาน เช่น การกำเนิดเกิดขึ้น ความเปลี่ยนแปลงขณะดำรงอยู่และดับไปเมื่อถึงเวลา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นเพียงผู้ค้นพบและนำเสนอธรรม หรือความจริงเหล่านั้นมาสั่งสอน เพื่อให้พบกับความสุขที่แท้จริง คือ นิพพาน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2554) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นภาพของจิตใจที่เป็นคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ คือ

1. เมตตา คือ ความรักปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
2. กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นมีความสุข
3. มุทิตา คือ ความพลอยยินดีพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จให้มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม
4. อุเบกขา คือ การวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษาธรรมเมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล
5. จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า “คุณ” หมายถึงความดีที่ประจำในสิ่งนั้น ๆ “ธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั่วปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี

กระทรวงศึกษาธิการ (2550) ให้ความหมาย “คุณธรรม” ไว้ว่า สิ่งดีงาม เป็นมโนธรรมเป็นเครื่องประคับประคองใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบ เย็นภายใน และเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการใน สังคมไทย

พุทธทาสภิกขุ (2527) ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียว เป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพและสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ

ลิขิต ธีรเวคิน (2548) ให้ความหมายของคุณธรรม “คุณธรรม” ว่า หมายถึง จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคลศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจก

บุคคลต้องมีวิญญานสังคมและต้องมีจิตวิญญานคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่กับการกล่อมเกลาเรียนรู้ โดย พ่อ-แม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมือง และองค์กรของรัฐ

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2551) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่อยู่ในจิตใจบุคคล ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจ ความพากเพียรอดสาหัส ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว ความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้จะช่วย ส่งเสริมในความเป็นผู้นำสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สุกัญญา ศรีเมืองชน (2533) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักการความดีงามแห่งความประพฤติตน และลักษณะของอุปนิสัย อันดีงามที่สนใจของบุคคล มีคุณค่า ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ยึดถือและปฏิบัติตาม เพื่อความเจริญ ของตนและสังคม เป็นที่ยอมรับของสังคมและบุคคลทั่วไป ซึ่งคุณธรรมนี้เกิดจากการปลูกฝังโดย การได้เห็น ได้ฟัง ได้อ่าน และที่สำคัญที่สุดคือ การได้เห็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางคุณธรรมของ ผู้ที่เคารพรักเป็นตัวอย่าง

วิวัฒน์ ชัดติยะมาน (2549) ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม เป็นสิ่งที่ดีงามภายในจิตใจของมนุษย์ โดยจะแสดงออกมาผ่านการกระทำทางกายและวาจา เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบ เป็นคุณสมบัติที่ดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หรือกระทำการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ครูที่ประกอบด้วยคุณธรรมย่อมเป็นครูที่มีความเหมาะสมสำหรับความเป็นครู เป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องจากสังคม

ชัยพร วงศ์วรรณ (2540) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ลักษณะนิสัยที่ดีงามที่ได้ประพฤติปฏิบัติจนเคยชิน เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม จากความหมายของคุณธรรมดังที่ได้มี ผู้กล่าวมานั้น พอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม คุณธรรม คือ ความดีงามในจิตใจที่ทำให้บุคคล ประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมเป็นผู้มีความเคยชินในการประพฤติดีด้วยความรู้สึกลงในทางดีงาม คุณธรรม เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลส ซึ่งเป็นความไม่ดีในจิตใจ ผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ที่ไม่มากด้วยกิเลส ซึ่งจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร (2547) ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกาย วาจา ใจ ไตๆ ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ

สมใจ เขียวสด (2544) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล หรือข้อกำหนดอันเป็นปทัสถานสำหรับความประพฤติและการปฏิบัติของบุคคลเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ประกอบคุณความดี

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า คุณธรรม เปรียบเสมือนคุณสมบัติของการเป็นคนดี ซึ่งปรากฏอยู่ในจิตใจของบุคคล หรือเรียกได้ว่าเป็น “สภาพแห่งคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์”

คุณธรรมสามารถเสริมสร้างให้มนุษย์มีจริยธรรมที่ดีงาม เช่น ความเมตตา กรุณา ความโอบอ้อมอารี ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความกตัญญู ทนทาน ความเสียสละ ความละเอียดหรือเกรงตัวต่อบาป เป็นต้น จะเห็นได้ว่าคุณธรรมเป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติตน อันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ถูกต้องดีงาม ดังนั้น คุณธรรมจึงเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรม จะมีได้ต้องปลูกฝังฝึกหัดโดยเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรมลงในใจ ก่อน การปลูกฝังคุณธรรมจำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาอันได้แก่ ศีล อันหมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อค้ำ หรือฝึกหัดกาย วาจา ให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือจะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไปตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดไม่ถูกต้องให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องเป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็นไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุขความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าว จึงเป็นผลของการมีศีล หรือผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2554) ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรม คือ ความประพฤติ การดำเนินชีวิต ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ความหมายตามบัญญัติสมัยปัจจุบัน กำหนดให้จริยธรรม เป็นคำแปล สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics นอกจากนี้ยังให้ความหมายว่า จริยะ หรือจริยธรรม อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หมายถึง มรรคมงคล 8 หรือ ศีลสมาธิ ปัญญา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้อธิบายว่า “จริยธรรม” หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่ควรประพฤติ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

พุทธทาสภิกขุ (2553) ได้อธิบายความหมายของคำว่าจริยธรรม แปลว่าเป็นสิ่งที่พึงประพฤติจะต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้นหมายถึงสิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือ ประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ Ethics อยู่ในรูปของปรัชญาคือสิ่งที่ต้องคิดต่องานส่วนเรื่องศีลธรรม Morality นี้ต้องทำอยู่จริงๆเพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2544) กล่าวว่า จริยธรรม แยกออกเป็น จริยะ+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม คือ คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ ความหมายตามตัวอักษรว่า “หลักความประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้คำนิยามว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

บุญมี แทนแก้ว (2542) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ และเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่พึงามถูกต้อง จริยธรรมจะมีได้ต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล หมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อคัดหรือฝึกหัดทางกายและวาจาให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือ จะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไปตามปกติอย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุขความสบายเยือกเย็นไม่เดือดร้อนอันเป็นการมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างจริยธรรม

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2543) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การกระทำอันดีงามที่เกิดจากการมีคุณธรรมในเรื่องนั้น ๆ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

โคลเบร์ก (1984) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมในสังคมได้นั้น สังคมจะเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิดโดยในแต่ละสังคมจะมีเกณฑ์ในการตัดสินของสังคมนั้น

ปราณี วิรุณานิชย์ (2542) ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึงความประพฤติและการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่พึงาม สมควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติสืบต่อกันไปและถือว่าจริยธรรมเป็นหน้าที่โดยตรงของทุกคนที่จะต้องปฏิบัติ

ทิตนา แวมมณี (2543) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม” เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2541) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วย “จริย” ซึ่งแปลว่าพึงประพฤติ พึงปฏิบัติ พึงดำเนิน กับคำว่า “ธรรม” ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง ความหมายอย่างหนึ่งคือ “หลักการ” ดังนั้น จริยธรรม จึงแปลว่า ธรรมที่พึงประพฤติปฏิบัติหลักดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นทุกข์หรือหมดกิเลสทั้งปวง

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า จริยธรรม เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่พึงาม อันสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมภายในจิตใจ จริยธรรมที่พึงามนั้นมาจากการมีคุณธรรมภายในจิตใจก่อน และนำคุณธรรมภายในจิตใจนั้นไปประพฤติปฏิบัติตนให้ปรากฏเป็นการกระทำที่พึงามได้ เช่น หากมนุษย์มีความกตัญญู ย่อมมีจริยธรรมที่พึงามในการตระหนักถึงการรู้คุณและตอบแทนคุณนั้น เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว คุณธรรมจริยธรรม เปรียบเสมือนเครื่องหล่อหลอมจิตใจ และช่วยควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปทางที่ถูกต้องดีงาม ส่งผลให้มีความสำรวมเรียบร้อยทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ย่อมสามารถควบคุมพฤติกรรมของตน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และใช้ปัญญาในการ

ตัดสินใจแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา อันเป็นลักษณะของ “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ตามเป้าหมายของการศึกษาและการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนา

2.1.2 ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์ก (1969) เป็นนักจิตวิทยาที่ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรมและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามความเชื่อของทฤษฎีเปียเจท ที่ว่า มนุษย์จะมีการพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นสูงสุดเมื่อมีอายุประมาณ 8-10 ปี ซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่เชื่อว่า มนุษย์จะมีการพัฒนาการทางจริยธรรมไม่สมบูรณ์เพียงแค่อายุ 10 ปี แต่จะมีการพัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอนจากวัยเด็กจนถึงอายุ 25 ปี ซึ่งการพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นจะแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การตัดสินใจเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางจิตใจของบุคคล ซึ่งโคลเบอร์กได้แบ่งการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ออกเป็น 6 ขั้น หรือ 3 ระดับ ดังนี้

- 1) การเชื่อฟังคำสั่งและการเกรงกลัวการถูกลงโทษ (อายุ 2-7 ปี)
- 2) การแสวงหารางวัลและสิ่งตอบแทน (อายุ 7-10 ปี)
- 3) การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (อายุ 10-13 ปี)
- 4) การทำตามหน้าที่ในสังคม (อายุ 13-16 ปี)
- 5) การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป)
- 6) การยึดถือคุณธรรมตามหลักสากล (วัยผู้ใหญ่)

จากหลักการพัฒนาการทางจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ระดับก่อนเกณฑ์สังคมหรือระดับก่อนมีจริยธรรม (Pre-conventional morality level) หมายถึง การตัดสินใจที่จะกระทำเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น เป็นระดับที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ แบ่งออกเป็น 2 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 การเชื่อฟังคำสั่งและการเกรงกลัวการถูกลงโทษ อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 2-7 ปี ในขั้นนี้เด็กจะทำความดีโดยอยู่ในกฎเกณฑ์และเชื่อฟังคำสั่งเนื่องจากเกรงกลัวการถูกลงโทษ เป็นการปฏิบัติตามเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษจากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน เช่น ผู้ปกครอง บิดา มารดา ครู เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัลและสิ่งตอบแทน อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 7-10 ปี เด็กจะเห็นความสำคัญของรางวัลและสิ่งตอบแทน เนื่องจากเป็นแรงจูงใจในการทำดี เป็นการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อแลกกับรางวัลหรือประโยชน์ส่วนตน ทำไปเพื่อให้ได้มาซึ่งรางวัลและสิ่งตอบแทน

ระดับที่ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์หรือระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional morality level) หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมของกลุ่มต่าง ๆ การกระทำตามกฎหมายและศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 3 การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 10-13 ปี ในขั้นนี้จะเป็น การปฏิบัติตามความเห็นของผู้อื่น กระทำในสิ่งที่ผู้อื่นเห็นด้วยและต้องการการยอมรับจากผู้อื่น อาจ เรียกได้ว่าเป็นการกระทำตามความคาดหวังของผู้อื่นเพื่อให้ได้รับการยอมรับ ตัวอย่างเช่น การคล้อย ตามการชักจูงของเพื่อน เพื่อนเข้ามามีอิทธิพลต่อการกระทำของตนเอง ซึ่งตนเองนั้นต้องการการ ยอมรับจากกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ในสังคม อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 13-16 ปี ในช่วงนี้เด็กจะเริ่ม มองเห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ในสังคม รู้สึกถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่ เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคม

ระดับที่ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์หรือระดับจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post- Conventional morality level) หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการคิดและ ไตร่ตรองตามวิจารณ์ญาณของตนเอง การตัดสินใจในการกระทำของตนเองนำไปสู่การตัดสินใจเลือกที่ จะกระทำหรือไม่กระทำการนั้น แบ่งออกเป็น 2 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 5 การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา อยู่ในช่วงอายุ 16 ปี ขึ้นไป เป็นการกระทำที่ เป็นไปตามข้อตกลงและยอมรับกันของผู้ที่มีจิตใจสูง โดยคำนึงถึงกฎเกณฑ์ทางสังคม กฎหมาย ศาสนา และความคิดเห็นของผู้อื่นมาพิจารณาร่วมกันด้วยใจที่เป็นกลางและตัดสินใจโดยยึดความถูกต้อง เป็น การกระทำเพื่อส่วนรวม เห็นถึงความสำคัญของส่วนรวมและประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ สามารถควบคุมตนเองได้ มีความภาคภูมิใจเมื่อตนทำดีและความละเอียดเมื่อตนทำชั่ว

ขั้นที่ 6 การยึดมั่นโนธรรมตามหลักสากล อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ในวัยนี้จะให้ความสำคัญกับ จริยธรรมและความถูกต้องตามหลักสากลเป็นอย่างมาก เป็นการปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงประโยชน์ตาม หลักมนุษยชน มีหลักธรรมประจำใจของตน เป็นขั้นสูงสุดแสดงทั้งการมีความรู้สากลที่นอกเหนือจาก กฎเกณฑ์ของตนและการมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรม จริยธรรมนี้จะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ในวัยผู้ใหญ่

สรุปได้ว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นจิตลักษณะที่จำเป็นจะต้องสร้างให้มีในตัวบุคคล การ อบรมสั่งสอนบุคคลเพื่อให้มีคุณธรรมหรือจริยธรรมต่าง ๆ เช่น การรับผิดชอบ การซื่อสัตย์ การ ควบคุมตนเอง ความกล้าหาญ และความยุติธรรม เป็นต้น โดยใช้วิธีการบอกเล่า ฝึกปฏิบัติ หรือทำให้ ดูเป็นตัวอย่างไม่บังเกิดผลให้บุคคลมีคุณภาพหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ กล่าวคือ การพัฒนาการ ทางคุณธรรมจริยธรรมและสติปัญญาของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาทางด้านร่างกาย และสติปัญญาของมนุษย์ ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนจำเป็นจะต้องวางแผนใน การเสริมสร้างและพัฒนาให้เหมาะสมตามวัย และสติปัญญาของนักเรียนแต่ละระดับชั้น

จากทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์ก ผู้วิจัยสามารถนำขั้นที่ 3 การทำตามความ เห็นชอบของผู้อื่น และขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ในสังคม มาปรับใช้ได้เนื่องจากเป็นขั้นที่มีอิทธิพลต่อเด็ก และเยาวชนเป็นอย่างมาก การกระทำของเด็กในช่วงอายุ 12 – 18 ปี เป็นวัยต้องการการยอมรับและ

เห็นชอบจากคนในสังคม เช่น การคล้อยตามการชักจูงของเพื่อน การกระทำตามผู้อื่นเพื่อให้ตนได้รับการยอมรับจากกลุ่ม รวมถึงเด็กและเยาวชนสามารถมองเห็นถึงความสำคัญของกฎเกณฑ์ ระเบียบ และบรรทัดฐานทางสังคม ในการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ และกฎระเบียบของสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้

ตารางที่ 2.1 ระดับการพัฒนาทางจริยธรรม และขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1973)

ระดับของจริยธรรม		ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	
ระดับที่ 1	ระดับก่อนเกณฑ์สังคมหรือระดับก่อนมีจริยธรรม (อายุ 2-10 ปี)	ขั้นที่ 1	การเชื่อฟังคำสั่งและการเกรงกลัวการถูกลงโทษ (อายุ 2-7 ปี)
		ขั้นที่ 2	การแสวงหารางวัลและสิ่งตอบแทน (อายุ 7-10 ปี)
ระดับที่ 2	ระดับตามกฎหมายหรือระดับจริยธรรมตามกฎหมายของสังคม (อายุ 10-16 ปี)	ขั้นที่ 3	การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (อายุ 10-13 ปี)
		ขั้นที่ 4	การทำตามหน้าที่ในสังคม (อายุ 13-16 ปี)
ระดับที่ 3	ระดับเหนือกฎหมายหรือระดับจริยธรรมเหนือกฎหมายในสังคม (อายุ 16 ปีขึ้นไป)	ขั้นที่ 5	การทำตามกฎหมายและข้อสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป)
		ขั้นที่ 6	การยึดถือคุณธรรมตามหลักสากล (วัยผู้ใหญ่)

2.1.3 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

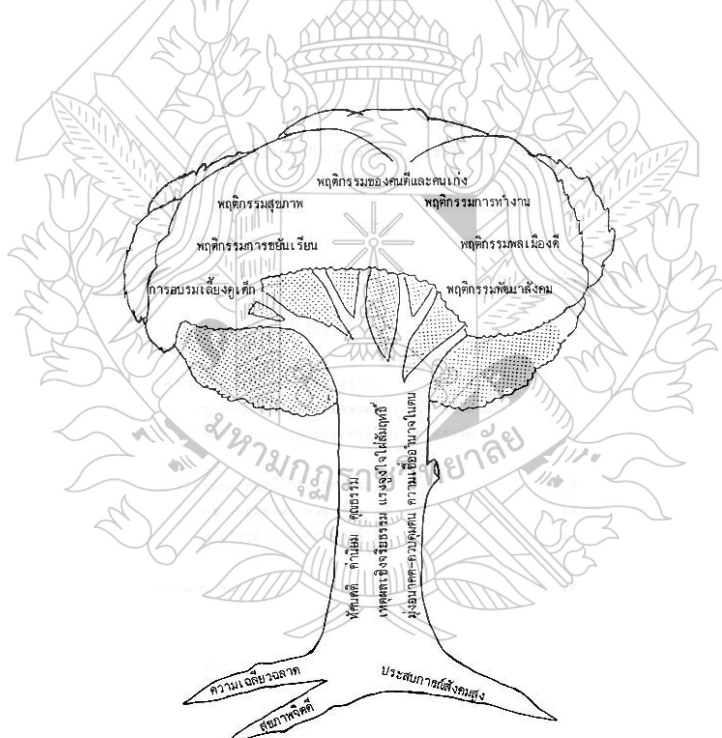
ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543) ได้กล่าวถึงทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมว่าเป็นทฤษฎีจิตวิทยาที่ได้จากการสรุปผลการวิจัยในประเทศไทย เกี่ยวกับสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง รวมถึงจิตลักษณะ 8 ประการ โดยทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก คือ ส่วนที่เป็นดอกและผลของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมของคนดี และคนเก่ง กล่าวคือ การทำความดี ละเว้นความชั่ว และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม เป็นพฤติกรรมที่เป็นลักษณะของการเป็นพลเมืองดีในสังคมและเอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

ส่วนที่สอง คือ ลำต้นของต้นไม้ ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นเจตนาการกระทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าการเห็นแก่ส่วนตัว 2) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง คือ ความสามารถในการคาดการณ์ไกลได้ว่า สิ่งที่จะทำในปัจจุบันจะส่งผลอย่างไรในอนาคต

การกระทำใดที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองในวันข้างหน้า 3) ความเชื่อในอำนาจของตน มีความเชื่อในการกระทำของตนเอง เชื่อว่าหากทำดีในปัจจุบันก็จะก่อให้เกิดผลดีในวันข้างหน้า แต่หากกระทำไม่ดีไม่เหมาะสมก็จะก่อให้เกิดผลเสียแก่ตนเองในวันข้างหน้าได้เช่นกัน 4) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นบากบั่น ฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนได้วางไว้ และ 5) ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น หรือสถานการณ์นั้น

ส่วนที่สาม คือ ส่วนของรากแก้ว ประกอบด้วยจิตลักษณะอันเป็นพื้นฐานของบุคคล 3 ประการ ได้แก่ 1) สติปัญญา คือ ความรอบรู้ ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการแยกแยะถูกผิด ความสามารถในการคิดเป็นนามธรรมและรูปธรรม รวมถึงสามารถรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง 2) ประสพการณ์ทางสังคม คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเข้าใจในมนุษย์และสังคม มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีมนุษยธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อกัน ส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และ 3) สุขภาพจิต คือ ความวิตกกังวลที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ จะเห็นได้ว่าจิตลักษณะ 3 ประการนี้เป็นจิตลักษณะพื้นฐานของจิตลักษณะ 5 ด้าน บนลำต้นของต้นไม้ และเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เป็นดอกและผลด้วย ดังนั้น บุคคลจะต้องประกอบไปด้วยจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ในปริมาณที่สูงและเหมาะสมตามวัย จึงจะทำให้จิตลักษณะอีก 5 ด้าน บนลำต้นของต้นไม้พัฒนาได้ดี

ภาพที่ 2.1 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม แสดงถึงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของ
พฤติกรรมเชิงจริยธรรม

(ที่มา : ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2543)

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสามารถบ่งบอกได้ว่าบุคคลจะเป็นผู้มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม จะต้องส่งเสริมให้บุคคลนั้นมีประสบการณ์ทางสังคมอย่างเหมาะสม จึงจะทำให้บุคคลนั้นมีการพัฒนาการทางจิตใจในระดับที่สูง ซึ่งควรมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้บุคคลนั้นมีการพัฒนาจิตใจในการช่วยเหลือผู้อื่น โดยผู้ที่มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในระดับที่สูงนี้จะต้องประกอบไปด้วยจิตลักษณะทั้ง 8 ประการ โดยแบ่งเป็นจิตลักษณะในส่วนของลำต้น 5 ประการ ได้แก่ 1) เหตุผลเชิงจริยธรรม 2) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง 3) ความเชื่อในอำนาจของตน 4) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 5) ทักษะคุณธรรมและค่านิยม กับจิตลักษณะที่เป็นส่วนของรากแก้ว 3 ประการ ได้แก่ 1) สติปัญญา 2) ประสบการณ์ทางสังคม 3) สุขภาพจิต ดังนั้น จิตลักษณะ 3 ประการของรากแก้ว ถือเป็นสาเหตุของการเกิดและการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการบนลำต้นของต้นไม้ ต่อมาจึงเกิดเป็นดอกและผลไม้นบนต้นที่แสดงถึงพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2543)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน

หากจะกล่าวถึงการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียนนั้น นอกจากสถาบันการศึกษาจะมีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา ฝึกฝนและอบรมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาแล้ว การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

2.2.1 ค่านิยม 12 ประการ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้น มิได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาด้านความรู้และทักษะทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดพฤติกรรมของนักเรียนให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุขภายใต้บริบทของสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่เยาวชน ดังนั้น สถานศึกษาซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน จึงมีหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ดังที่ จิตรประสงค์ ขาวเจริญ (2540) กล่าวว่า สถาบันศึกษานอกจากจะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และฝึกทักษะแก่ผู้เรียนแล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญในการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลและหน่วยงานทางการศึกษาจึงได้กำหนดแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมผ่าน “ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมและจิตสำนึกของเยาวชนให้มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่เรียนรู้

และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งค่านิยมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มุ่งพัฒนากาย วาจา และจิตใจของบุคคลให้เจริญงอกงาม อันจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองดีของสังคม ดังที่ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมมวโส แสนพงษ์) (2557) กล่าวว่า ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ล้วนวางอยู่บนพื้นฐานของหลักพระพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติสิ่งใดล้วนใช้สติปัญญาในการพิจารณา วินิจฉัย ไตร่ตรองจนถึถ้วนให้กระจ่างถึงผลดี ผลเสีย ทำให้เห็นถึงแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดควรละเว้น เพื่อให้เกิดผลที่ยั่งยืน ทั้งแก่ส่วนตัวและส่วนรวมภายใต้วิถีประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนั้น เมื่อนำค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ มาเปรียบเทียบกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพราะเป็นจริยธรรมที่ทุกคนควรยึดถือและปฏิบัติ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2557) กล่าวว่า การพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมหลัก 12 ประการ ได้บรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน วิชาหน้าที่พลเมืองและวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อให้นักเรียนฝึกการคิดอย่างมีเหตุผล ฝึกให้นักเรียนได้สร้างกติกากฎที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติร่วมกัน เรียนรู้ที่จะปรับความคิดของตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตลอดจนคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสำนึกในคุณของแผ่นดิน เข้าใจและเลื่อมใสหลักศาสนาที่ตนนับถือ และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์

ผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คือ ผู้ที่ประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ โดยแสดงออกถึงความเคารพและหวงแหนในความเป็นชาติ ยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การกระทำที่แสดงออกถึงคุณสมบัตินี้ ได้แก่ การสำนึกในความเป็นไทย การปฏิบัติตามหลักศาสนา และการเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม หมายถึง การประพฤติตรงตามความจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ ให้การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม ยอมรับสภาพความยากลำบาก มีแนวคิด หลักการในการปฏิบัติสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม

ผู้ที่ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม คือ ผู้ที่ประพฤติตนตามหลักความถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือผู้อื่น และควบคุมตนเองเมื่อเผชิญความยากลำบาก

3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ หมายถึง การรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณ ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์

ผู้ที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ คือ ผู้ที่รู้จักบุญคุณและตอบแทนคุณ ด้วยการประพฤติตนตามคำสั่งสอนของท่านอย่างเหมาะสม เช่น การเชื่อฟัง เคารพรัก ดูแลเอาใจใส่

และปฏิบัติตนเป็นคนดีเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่าน นอกจากนี้ยังหมายถึงการไม่คิดกบฏหรือทำในสิ่งที่จะทำให้ท่านเสียใจหรือเสื่อมเสียชื่อเสียง

4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม หมายถึง ความตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน โดยแสวงหาความรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนคือ ประพฤติปฏิบัติตนที่แสดงถึงความตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน แสวงหาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ผู้ที่ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนแสดงถึงความตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอ การหมั่นศึกษาเล่าเรียนคือ การใฝ่หาความรู้ตลอดชีวิต ทั้งจากการเรียนในระบบ (ทางตรง) และจากการสังเกต ประสบการณ์ หรือการเรียนรู้นอกระบบ (ทางอ้อม) เพื่อนำความรู้มาใช้คิดวิเคราะห์และปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

5) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม หมายถึง การเห็นคุณค่าและความสำคัญ มีความภาคภูมิใจ อนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม

ผู้ที่รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันดีงาม เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ ปฏิบัติตน และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมประเพณีไทย ซึ่งรวมถึงการสืบทอด การอนุรักษ์ และการภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติไทย เช่น การมีความเคารพต่อขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และแสดงความเคารพต่อสถาบันสำคัญของชาติ

6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน หมายถึง การปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติที่ดีงาม รักษาคำพูด คิดดี มีความจริงใจ รู้จักการให้และแบ่งปันผู้อื่น

ผู้ที่มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน คือ ประพฤติตนที่ดีงาม ยึดมั่นในคำมั่นสัญญา มีจิตใจโอบอ้อมอารี และแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น เช่น พูดแต่ความจริง มีน้ำใจต่อเพื่อน ไม่ลักขโมย เป็นต้น

7) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง หมายถึง การแสดงถึงการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ปฏิบัติตนตามหน้าที่และสิทธิของตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่น ภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ผู้ที่มีความเข้าใจ เรียนรู้ การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง คือ ผู้ที่เรียนรู้ ปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตามกฎหมายของโรงเรียน เคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เช่น รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ ของตนเอง ปฏิบัติตามข้อตกลงของห้องเรียน ให้ความร่วมมือโดยใช้เหตุผล เป็นต้น

8) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ หมายถึง การปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย มีความเคารพต่อผู้ใหญ่

ผู้ที่มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนตามกฎหมาย เกณฑ์ ข้อตกลง และกฎหมาย รวมถึงการมีความเคารพ นอบน้อม และมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัวหรือชุมชน

9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หมายถึง การน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ให้มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ

ผู้ที่มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ คือ ผู้ที่ใช้สติพิจารณาไตร่ตรองก่อนการกระทำ และยึดมั่นในหลักการของความซื่อสัตย์ ความสุจริต การอดทน และการมีน้ำใจ เพื่อให้การกระทำนั้นเกิดผลดีต่อทั้งตนเองและส่วนรวม ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือกิเลส

10) รู้จักดำรงตนอยู่ โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือ ก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้มีความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเพื่อให้เกิดความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ผู้ที่ยึดดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ บุคคลที่ยึดหลักทางสายกลาง ความไม่ประมาท ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง ซึ่งต้องอาศัยความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการดำเนินชีวิตและการทำงาน

11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเป็นเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงการมีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง มีความละอายเป็นเกรงกลัวต่อบาป

ผู้ที่มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเป็นเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา คือ ผู้ที่มีร่างกายและจิตใจเข้มแข็ง ไม่ยอมแพ้ต่อกิเลส มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา โดยปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา เช่น การแยกแยะความดีความชั่ว และรู้ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ

12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษา ประโยชน์ส่วนรวม

ผู้ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง คือ ผู้ที่มีจิตสาธารณะ หรือ ผู้เสียสละ ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น, การร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม โดยยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการ (2560) จึงได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง ความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข

ตารางที่ 2.2 ตารางความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม 12 ประการ และคุณธรรมจริยธรรม

ค่านิยม 12 ประการ	คุณธรรม	จริยธรรม
1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	✓	
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม	✓	
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์	✓	
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม		✓
5. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม		✓
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน		✓
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง		✓
8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่		✓
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	✓	
10. รู้จักดำรงตนอยู่ โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	✓	
11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอาย เกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา		✓
12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง		✓

2.2.2 การพัฒนาค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ

หลักการพัฒนาค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ของผู้เรียนสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในด้านการศึกษา ได้ดังนี้

1. การสร้างความตระหนักให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของค่านิยมหลักเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการพัฒนาค่านิยมไม่สามารถบอกหรือสั่งให้ทำได้ ผู้เรียนต้องเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้นและตัดสินใจปฏิบัติด้วยตนเอง

2. การพัฒนาค่านิยมต้องใช้เวลาในการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ จนเป็นกิจนิสัย

3. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมที่ปลูกฝังและพัฒนาค่านิยมหลักจะทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของตนเอง และยอมรับที่จะปฏิบัติ

4. การใช้บุคคลตัวอย่างที่แสดงพฤติกรรมสะท้อนค่านิยม ทำให้ผู้เรียนได้แบบอย่างในการปฏิบัติตนจึงควรให้ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเอง

5. การใช้กิจกรรมที่หลากหลายจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกกับกิจกรรม ส่งผลให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของค่านิยมหลัก

จากนโยบายดังกล่าวได้นำมาสู่การพัฒนาคนไทยให้มีค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ที่จะทำให้การพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความยั่งยืน ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูผู้สอน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง และชุมชนต้องร่วมมือกัน ปลูกฝังค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จึงต้องพิจารณาถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษากำหนดให้จัดขึ้นด้วยแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลาย ส่งผลต่อการปลูกฝังและพัฒนาผู้เรียนให้มีค่านิยมหลัก 12 ประการ ซึ่งอาจดำเนินการพัฒนาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน , 2557)

แนวทางที่ 1 บูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

แนวทางที่ 2 บูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

แนวทางที่ 3 สอดแทรกในกิจวัตรประจำวันของสถานศึกษา

แนวทางที่ 4 จัดทำโครงการเฉพาะด้าน

ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาตินี้ ครอบคลุมและสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2553 ดังนั้น เพื่อให้การนำค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการสู่ห้องเรียนอย่างเป็นรูปธรรม และมีการพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืนให้เกิดความต่อเนื่อง ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างชัดเจน จึงได้กำหนดนิยาม จุดเน้น และวิธีการเรียนรู้ ค่านิยมแต่ละช่วงวัยให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

ซึ่งโรงเรียนสตรีวัดระฆัง มีจุดเน้น คือ การยกระดับคุณภาพผู้เรียนทุกคนให้มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เชื่อมมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สืบสานงานฝีมือไทยและชื่นชมในวัฒนธรรมประจำชาติ อีกทั้งยังมีนโยบายด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ส่งเสริมให้มีการสอดแทรกการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงการพัฒนาค้นหาให้มีความรู้และจริยธรรม ควบคู่ไปกับการสร้างความรู้ โดยเน้นความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตอาสา รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีวินัย มีความกตัญญู ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และชื่นชมในวัฒนธรรมประจำชาติอื่น ๆ (โรงเรียนสตรีวัดระฆัง, 2562)

ตารางที่ 2.3 แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ

แนวทางการพัฒนา	วิธีดำเนินการ	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
1. บูรณาการในการจัดการเรียนการสอน	สอดแทรกค่านิยมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้	ผู้เรียนมีความรู้ควบคู่คุณธรรม
2. บูรณาการในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	กิจกรรมลูกเสือ ชุมนุม จิตอาสา และกิจกรรมพิเศษ	ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงและเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์
3. สอดแทรกในกิจวัตรประจำวัน	กิจกรรมเข้าแถว เคารพธงชาติ กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ และระเบียบวินัยประจำวัน	ผู้เรียนซึมซับค่านิยมจนเป็นนิสัย
4. จัดทำโครงการเฉพาะด้าน	โครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม	ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมที่ส่งผลต่อผู้เรียนให้คุณธรรมจริยธรรมตามค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ สามารถพัฒนาผู้เรียนด้วยวิธีการ 4 รูปแบบ ได้แก่ การบูรณาการค่านิยมหลักทั้ง 12 ประการ กับการจัดการเรียนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ การจัดในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จัดในรูปแบบของโครงการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและการสอดแทรกในกิจวัตรประจำวันของนักเรียน

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมคุณธรรมและจริยธรรม

ปัจจุบันสถาบันการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ควบคู่กับการมีทักษะชีวิต กิจกรรมถือเป็นส่วนหนึ่งในการให้การศึกษา และเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรม และสร้างประสบการณ์ให้กับนักเรียน

ดังนั้น การจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ที่เกิดจากการมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงการเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของบุคคล โดยครูผู้สอนสามารถบอกเล่าประสบการณ์หรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้และสนใจในคุณธรรมและจริยธรรม การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตอบสนองต่อคุณธรรมจริยธรรมจนเกิดความพึงพอใจ และการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและแสวงหาหลักการหรืออุดมการณ์ในการนำคุณธรรมและจริยธรรมมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2560)

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน เปรียบเสมือนการสร้างต้นทุนชีวิตที่จะเป็นเกราะป้องกันหรือภูมิคุ้มกันที่แข็งแรงให้กับเด็กและเยาวชนที่กำลังเติบโตไปพลเมืองดี เป็นกำลังสำคัญ และเป็นอนาคตของชาติ (สำนักส่งเสริมและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคม ศูนย์คุณธรรม, 2565) ดังนั้น จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมไว้มากมาย ดังนี้

ความหมายของการจัดกิจกรรม

ยุพิน พิพิธกุล (2540) ได้ให้ความหมายว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่ครูจัดให้กับนักเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่หลากหลาย

สุพิน บุณชูวงศ์ (2542) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมนักเรียน หมายถึง งานหรือสิ่งที่บุคคลการทำอย่างมีเป้าหมาย กิจกรรมนักเรียนมีชื่อเรียกในภาษาไทยหลายชื่อ เช่น กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมพิเศษ กิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมร่วมหลักสูตร ซึ่งกิจกรรมที่จัดเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กำหนดให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับหลักสูตรหรือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนการสอนตามปกติทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาในตัวนักเรียนอย่างสมบูรณ์

สุพัชรา ชัมเจริญ (2545) กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่นักเรียนเกิดความสนใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตน

กาญจนา ศรีภาพสินธุ์ (2535) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมนักเรียน หมายถึง กิจกรรมที่โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนร่วมกันจัดขึ้นนอกเวลาเรียนหรือนอกเหนือหลักสูตรที่โรงเรียนกำหนดให้เรียนในเวลาปกติ ทั้งนี้ด้วยความสนใจของนักเรียนและด้วยความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมแต่ละอย่างบรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

วิชัย ดิสสระ (2545) ได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า หมายถึง รูปแบบต่าง ๆ ที่ครูผู้สอนจัดให้กับนักเรียน โดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า มีการใช้สื่อ อุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดประโยชน์กับผู้เรียนมากที่สุดและจัดด้วยรูปแบบหรือวิธีที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลักสูตรกำหนดไว้ มีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต สนองความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของนักเรียน โดยนักเรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการเองโดยสมัครใจ และด้วยความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมแต่ละอย่างบรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งกิจกรรมที่จัดเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กำหนดให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติมีส่วนสัมพันธ์กับหลักสูตร เพื่อให้ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนตามปกติ ส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย พลุกผิงและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ดังนั้น กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนได้นำองค์ความรู้ ทักษะจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนมาปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาตนเองเพื่อเป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย และมีจิตสำนึกสาธารณะที่ดั่งงาม เป็นคนมีปัญญาในการใช้ทักษะชีวิต การคิด การสื่อสาร การแก้ปัญหา และการใช้เทคโนโลยี และเป็นคนมีความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง โดยอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

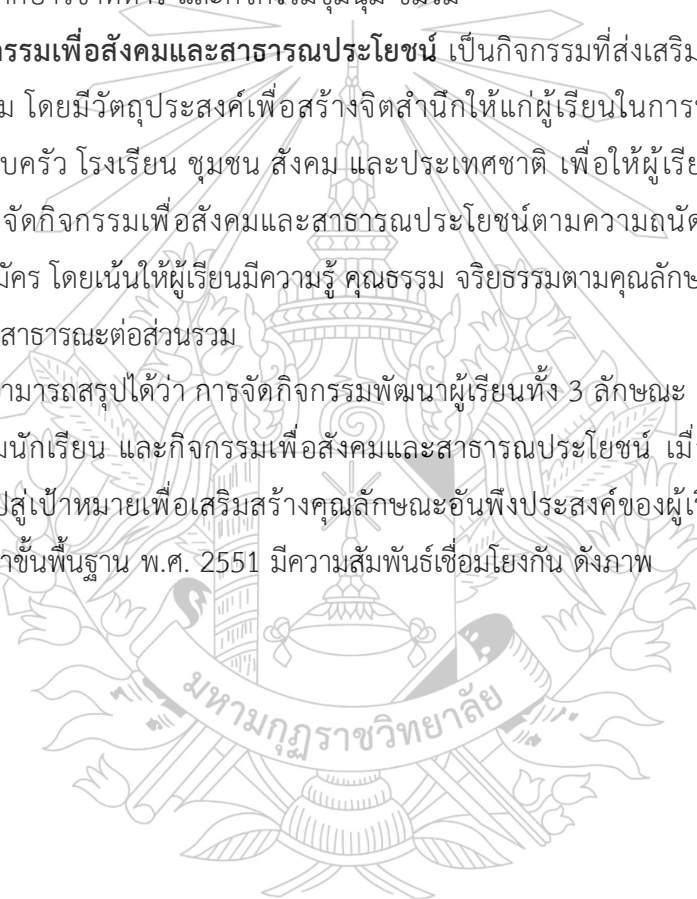
- 1. กิจกรรมแนะแนว** เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ แก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย รวมถึงวางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียน และอาชีพได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การจัดกิจกรรมแนะแนว ต้องส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต โดยมุ่งจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน และวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา ให้ครอบคลุมทั้งด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัว และด้านสังคม โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้อิสระทางความคิด ตัดสินใจด้วยตนเอง เรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการปฏิบัติจนกระทั่งเกิดทักษะชีวิต ตลอดจนครูทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

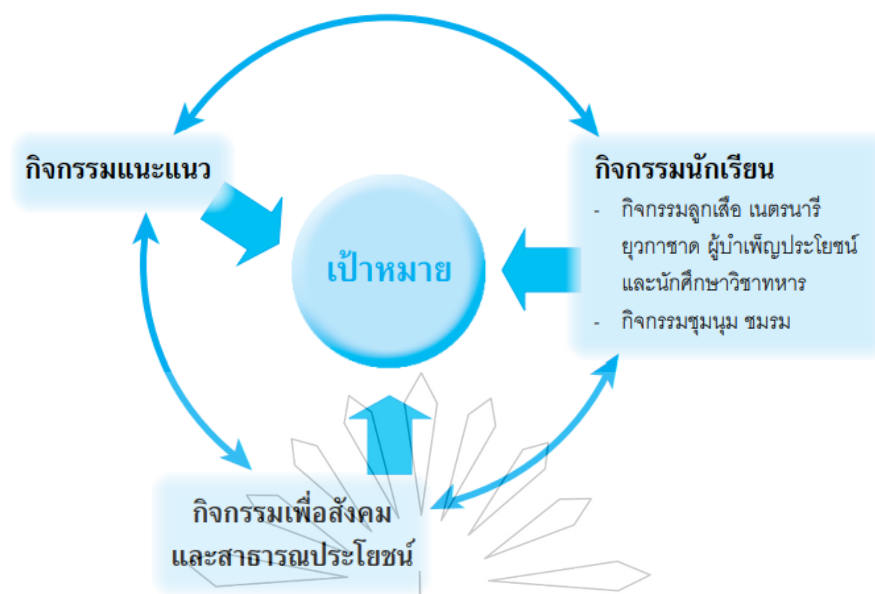
- 1) เพื่อให้ผู้เรียนรู้จัก เข้าใจ รัก และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น
- 2) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวางแผนการเรียนรู้ อาชีพ รวมทั้งการดำเนินชีวิตและสังคม
- 3) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน โดยเน้นความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบการทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปัน ความเอื้ออาทรและสมานฉันท์ ซึ่งการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน โดยให้นักเรียนปฏิบัติด้วยตนเองในทุกขั้นตอน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของผู้เรียน และบริบทของสถานศึกษา อันได้แก่ 1) กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และนักศึกษาวิชาทหาร และกิจกรรมชุมนุม ชมรม

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้เรียนในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามความถนัด และความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ คุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เสริมสร้างการมีจิตสาธารณะต่อส่วนรวม

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ลักษณะ กล่าวคือ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมแล้วนำไปสู่เป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังภาพ

ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ลักษณะ ที่นำไปสู่เป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน

สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีแนวทางการจัดกิจกรรม ดังนี้

- 1) ให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมตามความสนใจ
- 2) ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมผ่านประสบการณ์ที่หลากหลาย ฝึกการทำงาน
- 3) จัดกิจกรรมอย่างสมดุลทั้ง 3 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียนและ กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ โดยจัดกิจกรรมรายบุคคล กิจกรรมกลุ่ม ทั้งในและนอกสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง
- 4) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการ โดยการศึกษาและใช้ข้อมูลประกอบการวางแผนอย่างเป็นระบบ เน้นการคิดวิเคราะห์และใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินกิจกรรม
- 5) ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบร่วมมือมากกว่าเน้นการแข่งขันบนพื้นฐานการปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย
- 6) จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่กิจกรรมที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ตลอดจนสะท้อนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้เรียน

ความสำคัญของการจัดกิจกรรมคุณธรรมและจริยธรรม

การจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียน เป็นกระบวนการที่สำคัญในการปลูกฝังคุณงามความดีให้แก่ นักเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีจริยธรรมที่ดีงาม คุณธรรมและจริยธรรม

จึงเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตไปเป็นพลเมืองดีของสังคม ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนจึงเป็นการลงทุนระยะยาวเพื่อสร้างคนดี สร้างสังคมที่ดี และพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า (พระดิเรกศักดิ์ อดตทีโป (พิมพบุตร), 2567)

สถาบันการศึกษาจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545) ได้กล่าวว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา พฤติกรรม และการดำเนินชีวิต ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้มีเหตุผล สามารถใช้วิจารณญาณในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เห็นว่าความสำเร็จเกิดจากการลงมือกระทำและความเพียรพยายาม ขณะเดียวกัน คุณธรรมจริยธรรมยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักละเว้นการทำความชั่วและบำเพ็ญความดี มีความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเท่าเทียม อีกทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนมองอดีตเป็นบทเรียนสำหรับการพัฒนาตนเอง รู้จักวิเคราะห์ข้อบกพร่อง ปรับปรุงแก้ไข และวางแผนชีวิตได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองสู่ความเจริญก้าวหน้า อันจะนำไปสู่การเป็นคนดี มีคุณภาพ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ เพ็ชรี รุปะวิเชตร์ (2547) ได้กล่าวว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา มีสถานศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้ละเลยหรือขาดความเข้มแข็งในการรักษาหรือเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของบุคลากร เพราะมุ่งเน้นเพียงการผลิตคนให้มีความรู้เป็นปริญญาชนมากกว่าปัญญาชน บางแห่งผลิตคนแต่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ มีแต่วุฒิการศึกษาเป็นเครื่องประดับเท่านั้น หรือผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม หรือมีทัศนคติและค่านิยมที่ผิด ๆ จนทำให้คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์ การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ดังนั้น การแก้ไขหรือการสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ครูอาจารย์มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน เพราะคุณธรรมเป็นเรื่องภายในจิตใจที่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ครูจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างจิตใจที่มีความเมตตา และความปรารถนาดีต่อนักเรียน การสอนทุกครั้งจะต้องสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและทักษะชีวิต ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

ขณะเดียวกัน ปวญ อังภากรณ์ (2545) ได้กล่าวว่า การศึกษามีได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการอบรมปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ นอกจากนี้ การศึกษาจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล พัฒนาสติปัญญา และนำความรู้ความสามารถไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม รวมทั้งเตรียมความพร้อมด้านวิชาชีพเพื่อการประกอบอาชีพอย่างสุจริต โดยไม่เบียดเบียน

ผู้อื่น ทั้งนี้ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นภารกิจที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างครอบครัวและสถานศึกษา โดยครอบครัวมีหน้าที่วางรากฐานด้านคุณธรรม ส่วนสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความรู้ ทักษะทางวิชาการ และวิชาชีพควบคู่กันไป หากผู้เรียนได้รับการศึกษาที่ดีพร้อมทั้งมีคุณธรรม จริยธรรม ย่อมสามารถนำความรู้ไปใช้เพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคมได้ แต่หากขาดคุณธรรมกำกับความรู้และความสามารถแล้ว การศึกษาที่ได้รับอาจกลับกลายเป็นโทษต่อตนเองและสังคมได้ ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษา เพื่อสร้างคนดี คนเก่ง และผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและรับผิดชอบต่อส่วนรวม

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียน โดยกำหนดให้มีการปลูกฝังค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ควบคู่กับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้ง “คนดี” และ “คนเก่ง” สามารถเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง และแสดงออกถึงคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การสร้างลักษณะนิสัยและค่านิยมที่ดีงามในการดำรงชีวิต ดังที่ พระมหาสุวณฺ์ กิตติเมธี และสมควร นามสีฐาน (2565) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างผู้เรียนด้านคุณธรรมและจริยธรรม เป็นการสร้างให้คนเป็นคนดี และการสร้างให้ผู้เรียนเป็นคนดีถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันจะให้ความสำคัญการเป็นคนดีมากกว่าคนเก่งหรือให้มีความรู้คู่คุณธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนเพียบพร้อมไปด้วยความรู้และคุณธรรมจริยธรรม ครูต้องจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิต มีภูมิคุ้มกันด้านคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเติบโตอย่างมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถกระทำโดยการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน ตามสโลแกนที่ว่า “แบบอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” โดยผู้บริหารและคุณครูประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนได้สังเกตเห็นเป็นกิจวัตร การจัดกิจกรรมเสริมสร้างให้นักเรียนได้แสดงออกทางจริยธรรมที่ดี เช่น การเล่นเกมกีฬา โดยปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักการยอมรับ รู้แพ้ รู้ชนะ และให้อภัย เป็นต้น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างระเบียบวินัยของนักเรียน โดยการจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารีทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ นอกจากนี้การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านการแสดงออกถึงจริยธรรมที่ดีผ่านกิจกรรมคนดีของสัปดาห์ เช่น กิจกรรมประกวดมรรยาทดี วินัยดีเด่น หรือการจัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติครูที่เป็นแบบอย่างที่ดี ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ศิษย์จนมีชื่อเสียง เพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน เป็นต้น (ถวิล อริยเวศ, 2563)

ตัวอย่างกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน มีดังนี้ (อารี การ์มี, 2543)

1) กิจกรรมเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนเข้าใจถึงหลักธรรมคำสั่งสอนและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ได้ร่วมปฏิบัติตนตามหลักศาสนาได้ถูกต้องและรู้จักรักษานุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย สืบสานและเข้าร่วมประสานความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคม ซึ่งเป็นผลดีแก่นักเรียนทุกคนการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในสังคมปัจจุบัน

2) การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ เพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและบริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน ถือเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการพัฒนาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน

3) กิจกรรมทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ จัดเป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังให้นักเรียนตระหนักการทำความดี ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การเป็นพลเมืองดี และค่านิยมอันพึงประสงค์ให้กับนักเรียน

4) การจัดโครงการคุณธรรม ให้นักเรียนได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักแยกแยะผิดชอบ ชั่วดี ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม

5) กิจกรรมการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม เพื่อให้นักเรียนละจากอบายมุขหรือสิ่งชั่วร้ายภายนอกต่าง ๆ สร้างความดี มีจิตอาสา ก่อให้เกิดศีล สมาธิและปัญญา

สรุปได้ว่า กิจกรรมเป็นส่วนประกอบในการเสริมสร้างและพัฒนาให้เด็กและเยาวชนได้รับความรู้ โดยกิจกรรมแต่ละกิจกรรมล้วนจบลงด้วยคุณธรรมที่ให้ข้อคิด กล่าวคือ ผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรม เช่น กิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความเสียสละ ความสามัคคี ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้ล้วนเสริมสร้างให้นักเรียนได้แสดงออกทางจริยธรรมที่ดีงาม ซึ่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ดังนี้

ตารางที่ 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการและแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ค่านิยม 12 ประการ	คุณธรรม	จริยธรรม	แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	✓		การเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ โดย การทำความเคารพและร้องเพลงชาติด้วยความภาคภูมิใจ การเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญในพระพุทธศาสนา การสวดมนต์ไหว้พระ

ค่านิยม 12 ประการ	คุณธรรม	จริยธรรม	แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน	✓		การเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาของโรงเรียน การกล่าวคำปฏิญาณตนหน้าเสาธง การยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลทำความดี
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์	✓		การจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญู เช่น กิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมวันพ่อ-วันแม่ กิจกรรมการปลูกฝังให้นักเรียนแสดงออกถึงความมีน้ำใจ เช่น ช่วยคุณครูถือของ ช่วยงานบ้าน
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่น ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม		✓	การจัดกิจกรรมหนังสือรักการอ่าน การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การจัดกิจกรรมห้องสมุดให้นักเรียนหาความรู้ทั้งในและทั้งนอกห้องเรียน
5. รักษาวัฒนธรรม ประเพณีไทย		✓	การจัดกิจกรรมวันภาษาไทย การฝึกมารยาทไทย กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไทย เช่น วันลอยกระทง วันเข้าพรรษา ฯลฯ กิจกรรมแต่งกายชุดไทยนิยม
6. มีศีลธรรม รักษาความ สัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่ และแบ่งปัน		✓	การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน เช่น กิจกรรมของหอยได้คืน กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี กิจกรรมบันทึกความดี กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็น ประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขที่ถูกต้อง		✓	การจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี เช่น การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การเคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การเข้าร่วมกิจกรรมแสดงความสามัคคี ประลองตอง
8. มีระเบียบวินัย เคารพ กฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการ เคารพผู้ใหญ่		✓	การจัดกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ เช่น การไหว้คุณครูก่อนเข้าโรงเรียน การแต่งกายเรียบร้อย การเคารพกฎกติกาของโรงเรียน
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ ปฏิบัติตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว	✓		การจัดกิจกรรมการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน การจัดโครงการคุณธรรม การฝึกสมาธิแก่นักเรียนเพื่อให้เด็กนักเรียนมีสมาธิในการเรียนมากยิ่งขึ้น

ค่านิยม 12 ประการ	คุณธรรม	จริยธรรม	แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	✓		การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดกิจกรรมอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่าน
11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา		✓	การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังธรรมในวันสำคัญ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดี กิจกรรมเข้าค่ายปฏิบัติธรรม กิจกรรมการเดินรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด
12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง		✓	การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนทำความดี เช่น การร่วมมือกันทำความสะอาดบริเวณโรงเรียน กิจกรรมเข้าค่ายจิตอาสา กิจกรรมธนาคารความดี กิจกรรมเด็กดีวิถีพุทธ กิจกรรม 5 ส. กิจกรรมเสริมสร้างประชาธิปไตย

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า สถาบันการศึกษานอกจากจะเป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถแล้ว จำเป็นต้องมีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการมีทักษะชีวิตด้วย ดังที่พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2520) ทรงกล่าวว่า “ความรู้คู่คุณธรรม นำสู่ความสำเร็จ” การศึกษาจึงเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทศนคติ ค่านิยมและคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เมื่อบ้านเมืองประกอบไปด้วยพลเมืองที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศชาติก็ย่อมทำได้โดยสะดวกราบรื่น ได้ผลที่แน่นอนและรวดเร็ว ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ย่อมมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหานคร บรมนาถบพิตร ทรงกล่าวว่า “สถาบันการศึกษาจึงถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบที่จะต้องอบรมสั่งสอนนักเรียนของตนให้วิวัฒนาการไปตามหลักการดังกล่าวโดยไม่ชักช้า” ดังนั้น “...ผู้ที่เป็นครูอาจารย์นั้น ใ้ว่าจะมีแต่ความรู้ในทางวิชาการและในทางการสอนเท่านั้น ต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรม จรรยาและวัฒนธรรม รวมทั้งมีความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ด้วย” เพื่อเป็นแนวทางให้แก่เด็กและเยาวชนในการประพฤติ

ปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

2.3 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

การพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น ต้องประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรมอันก่อให้เกิดความประพฤติทางกายวาจาและจิตใจที่ดีงาม ซึ่งหลักพุทธธรรมที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษานี้ ได้ชื่อว่าเป็นหัวใจสำคัญในทางพระพุทธศาสนาในการประพฤติปฏิบัติและเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้มนุษย์มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ เป็นหลักธรรมของคนดี 3 ประการ โดยผู้วิจัยมีประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

2.3.1 หลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญในการพัฒนาชีวิตมนุษย์ที่ได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมของคนดี 3 ประการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติที่ส่งผลต่อความประพฤติของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่ต้อง จึงถือได้ว่าหลักไตรสิกขาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจให้สัมพันธ์กัน โดยศีลเป็นพื้นฐานให้เกิดสมาธิ และสมาธิเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เมื่อปัญญาเกิดขึ้นก็จะช่วยให้จิตใจบริสุทธิ์ สงบ และมั่นคง (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และคณะ, 2537) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเด็นสำคัญของหลักไตรสิกขา ดังนี้

ความเป็นมาของหลักไตรสิกขา

จากการสืบค้นเกี่ยวกับความเป็นมาของหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกพบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ โดยจะอธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

1) วัชชีปุตตสูตร กล่าวโดยสรุปว่า พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ในป่ามทวัน ใกล้กรุงเวสาลี ขณะนั้น ได้มีพระภิกษุสงฆ์ชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท 150 ที่ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าทรงตรัสถามว่าภิกษุวัชชีบุตรสามารถศึกษาในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรกราบทูลว่าข้าพระพุทธเจ้าอาจสามารถปฏิบัติรักษาได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ท่านจงศึกษาในสิกขา 3 นี้เถิดภิกษุ เมื่อใดท่านจักศึกษา ทั้งอธิศีล ทั้งอธิจิต ทั้งอธิปัญญา เมื่อนั้นท่านศึกษาอธิศีลสิกขาอยู่ก็ดี อธิจิตตสิกขาอยู่ก็ดี อธิปัญญาสิกขาอยู่ก็ดี ท่านจักละราคะ โทสะ โมหะได้ เพราะละราคะ โทสะ โมหะได้ กรรมใดเป็นอกุศล ท่านก็จักไม่ทำกรรมนั้น กรรมใดเป็นบาป ท่านก็จักไม่เสพกรรมนั้น ภิกษุวัชชีบุตรกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตาม ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา 3 แล้วก็สามารถละราคะ โทสะและโมหะได้ อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ทำกรรมที่เป็นบาป ไม่ประพฤตสิ่งเลวทรามอีก (อง.ติก. 34/524/450-451)

2) ทุติยเสขสูตร กล่าวโดยสรุปว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่พระภิกษุสงฆ์ที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้ง ลั่นอาสวะกิเลสด้วยปัญญา เมื่อละสังโยชน์ 3 ประการได้ ทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง เป็นพระโสดาบัน ไม่ตกต่ำและรู้แจ้ง เมื่อสิ้นสังโยชน์ 3 ประการได้ จึงเป็นพระสกทาคามี และเข้าถึงปรินิพพานในปัจจุบันหรือเมื่อสิ้นสังโยชน์เบื้องต้น 5 ประการ เป็นโอบปาติกะ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงปรินิพพานในโลก (อง.ติก. 34/526/454-456)

พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต ปรากฏข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ...ในปัญญา เธอก็ย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัติบ้าง...แต่ว่าสิกขาบทเหล่านี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้น เพราะสิ้นสังโยชน์ 3 เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้แน่ที่จะได้ตรัสรู้ในข้างหน้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อนึ่งในพระธรรมวินัยนี้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้น เพราะสิ้นสังโยชน์ 3 ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้เห็นเดียวเท่านั้น ย่อมทำที่สุดทุกข์ได้”

“ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล...ในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา เธอก็ย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ฯลฯ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้น เพราะสิ้นสังโยชน์เบื้องต้น 5 เป็นโอบปาติกะ ปรินิพพานในโลก (ที่เกิด) นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา”

“ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ทั้งในศีล ทั้งในสมาธิ ทั้งในปัญญา เธอก็ย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ฯลฯ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้น ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะสิ้นอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง สำเร็จอยู่ในปัจจุบันนี้”

3) ตติยเสขสูตร กล่าวโดยสรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงพระภิกษุสงฆ์ที่บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ปฏิบัติจนสิ้นสังโยชน์ 3 ประการ ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นสกทาคามี ปฏิบัติจนสิ้นสังโยชน์เบื้องต้น 5 ประการ เป็นเหตุให้เข้าถึงอุทธรังโสโตกนิมิต्तคามิ เป็นสสังขารปรินิพพายี เป็นอสังขารปรินิพพายี เป็นอุปปัจจปรินิพพายี เป็นอันตรปรินิพพายี ภิกษุนั้นย่อมปฏิบัติจนรู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ จนสิ้นอาสวะด้วยปัญญา หาอาสวะมิได้ (อง.ติก. 34/527/459-460)

พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต ปรากฏข้อความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิกขาบทที่สำคัญ 150 นี้ ย่อมมาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน ฯลฯ นี้แล สิกขา 3 ที่สิกขาบททั้งปวงนั้นรวมกันอยู่”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิและในปัญญา ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้น เพราะสิ้นสังโยชน์ 3 เป็น สัตตักขัตตปุรณะ เวียนว่ายตายเกิดไปในเทวโลกและมนุษย์โลก 7 ชาติเป็นอย่างมาก ก็ทำที่สุดทุกข์ (คือทำทุกข์ให้สิ้น สำเร็จพระอรหัต) ได้ เป็นโกลังโกละ เวียนว่ายตายเกิดไป 2 หรือ 3 ชาติ ก็ทำที่สุดทุกข์ได้ เป็นเอกพิชี เกิดเป็นมนุษย์ อีกชาติเดียว ก็ทำที่สุดทุกข์ได้”

“ภิกษุนั้น เพราะสิ้นสังโยชน์ 3 ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีก คราวเดียวก็ทำที่สุดทุกข์ได้”

“ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลและในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้น เพราะสิ้นสังโยชน์ เบื้องต่ำ เป็น อุทธังโสโตกนิภูคามี (ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิภูภพ) เป็น สสังขารปรินิพพายี (ผู้ปรินิพพานด้วยต้องใช้ความเพียรเรื้อรัง) เป็น อสังขารปรินิพพายี (ผู้ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรนัก) เป็น อุปหัจจปรินิพพายี (ผู้ปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจนจนถึงที่สุด) เป็น อันตรปรินิพพายี (ผู้ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ถึงกึ่ง)”

“ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ทั้งในศีล ทั้งในสมาธิ ทั้งในปัญญา ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้นกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญา วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะสิ้นอาสวะ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองสำเร็จอยู่ในปัจจุบันนี้”

“อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทำได้เพียงเอกเทศ ย่อมทำได้ดีเพียงเอกเทศ ผู้ทำได้ บริบูรณ์ ย่อมทำได้ดีบริบูรณ์ เราจึงกล่าวว่าสิกขาบททั้งหลายหาเป็นหมั่นไม่”

ความหมายของหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสอนสองคำ คือ คำว่าไตร ภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤต ว่า ตี แปลว่า “สาม” ส่วนคำว่า สิกขา ภาษาบาลี ซึ่งตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศึกษา” หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์ (พระอุทิศสเถระ, 2548) หลักไตรสิกขา ถือได้ว่าเป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่สามารถพัฒนาคนให้พ้นจากกิเลสทั้งปวง โดยผู้ที่มีทั้งศีล สมาธิ และปัญญาบริสุทธิ์ครบถ้วนในตัวบุคคล ย่อมบริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญา สามารถล่วงพ้นจากอุบายกวมธาตุและภพทั้งปวง ปราศจากกิเลส และมลทิน (พระพุทธโฆษาจารย์ พระคันถรจนา, 2538) หลักไตรสิกขาประกอบด้วยศีล คือ ข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมด้านความประพฤติ สมาธิ คือ ข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมด้านจิต และปัญญา คือ ข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมด้านปัญญา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553)

อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต ปฐมสิกขัตตยสูตร ปรากฏข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลายสิกขามีอยู่ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายนี้ เรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร

คือ ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามทั้งหลายฯ บรรลุดุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาเป็นอย่างไร คือ ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์ฯ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา” (อง.ติก. 20/90/318-319)

หลักไตรสิกขาได้ปรากฏในหนังสือพุทธธรรมว่าเป็นหลักการพัฒนาตนเอง 3 ด้าน คือ การพัฒนาตนเองด้านความประพฤติ การพัฒนาตนเองด้านจิต และการพัฒนาตนเองด้านปัญญา หรือเรียกว่า การพัฒนาตนเองด้านศีล สมาธิ และปัญญาไปพร้อม ๆ กัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) จึงถือได้ว่าหลักไตรสิกขาหรือสิกขา 3 หมายถึง ข้อที่ต้องศึกษาหรือหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมทางกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ประกอบด้วย ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมในทางความประพฤติ สมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2554) กล่าวว่า หลักไตรสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมและพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา 3 ด้าน ได้แก่ ศีลสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมด้านความประพฤติทางกายและวาจาให้ถูกต้องดีงาม จิตตสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมด้านจิตใจให้สงบ มั่นคง และบริสุทธิ์จนเกิดสมาธิ และปัญญาสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง ความเข้าใจตามความเป็นจริง นอกจากนี้ พระโฆฎิกาทิสรค์ สุธโร (2560) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การพัฒนาตามหลักไตรสิกขามีลำดับขั้นที่สัมพันธ์กัน โดยเริ่มจากการรักษาศีลเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เมื่อบุคคลมีศีลเป็นพื้นฐานที่มั่นคงแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดสมาธิ ทำให้จิตใจสงบ ตั้งมั่น ผ่องใส และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี เมื่อจิตมีสมาธิย่อมเอื้อต่อการเกิดปัญญา ทำให้สามารถพิจารณาและเข้าใจความจริงตามเหตุและผล รู้จักตัดสินใจและดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงามและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ก่องแก้ว เจริญอักษร (2541) กล่าวว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาสำหรับฝึกอบรมทางกาย วาจา จิตใจ และปัญญา อันได้แก่ ศีลสิกขา เป็นการฝึกอบรมด้านความประพฤติทางกายและวาจาให้มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น จิตตสิกขา เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจให้มีความมั่นคง สงบ สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ และปัญญาสิกขา เป็นการฝึกอบรมด้านสติปัญญา การคิดวิเคราะห์ การเข้าใจความจริงตามหลักเหตุและผล นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

พุทธทาสภิกขุ (2549) กล่าวว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักการปฏิบัติหรือการกระทำที่เป็นหน้าที่โดยตรงของมนุษย์ เพื่อพัฒนาชีวิตตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ศีลสิกขา คือ การศึกษาและฝึกฝนในด้านศีลหรือด้านความประพฤติทางกายและวาจา ให้ถูกต้องดีงาม จิตตสิกขา คือ การศึกษาและฝึกฝนในด้านจิตใจหรือการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบ มั่นคง และเกิดสมาธิ และปัญญาสิกขา คือ การศึกษาและฝึกฝนในด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถพิจารณาแยกแยะเหตุผลและดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

บุญวัช ทัฬหวัช (2555) กล่าวว่า หลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้องดีงาม มีจิตใจสงบ มั่นคง และเกิดปัญญาที่สามารถรู้แจ้งตามความเป็นจริง ขณะที่ บุญมี แท่นแก้ว (2545) ได้ให้ความหมายว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งอบรมและพัฒนากาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ผ่านการศึกษาและฝึกฝนใน 3 ด้าน ได้แก่ ศีลสมาธิ และปัญญา อันเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์และมีคุณภาพ

ความสำคัญของหลักไตรสิกขา

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมาก ดังมีพุทธพจน์แสดงถึงความสัมพันธ์กันแบบต่อเนื่องของไตรสิกขาไว้ ดังต่อไปนี้

“...เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทานอริศีลสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทาน อริจิตตสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทาน อริปัญญาสิกขา...” (อง.ทุก. 20/83/308-309) พระองค์ทรงยกย่องผู้ที่ปฏิบัติตามไตรสิกขาว่าเป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ เป็นนักปราชญ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญา เพ่งพินิจ มีสติ คุ่มครองอินทรีย์ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา...ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติและมีความบริสุทธิ์ ภิกษุเช่นนี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก” (อง.ทุก. 20/91/320) แต่สำหรับภิกษุผู้ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบภิกษุผู้ไม่มีไตรสิกขาว่า “...เหมือนดังลาตามหลังฝูงโค คือ แม้ลาจะตามหลังฝูงโค แต่ก็ไม่มีอะไรเหมือนกับโค เปรียบเหมือนภิกษุที่ไม่มีไตรสิกขา แม้จะอยู่ในหมู่ภิกษุก็ไม่เหมือนภิกษุ...” (อง.ทุก. 20/83/309)

ไตรสิกขาถือเป็นหลักข้อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ดังวัชชีปุตตสูตร ที่ได้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติตามสิกขาบท ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “หากปฏิบัติตามไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ พึงศึกษาปฏิบัติไตรสิกขา คือ เธอศึกษาอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา เมื่อนั้นเธอผู้ศึกษาอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา ก็จักละราคะ โทสะ และ

โมหะได้ เพราะละระคะ โทสะ และโมหะได้ เธอจักไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล จักไม่ประพฤติดังที่เลว
 ทรมานอีก” (อง.ติก. 20/85/310-311)

ไตรสิกขาถือเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังอนุพุทธ
 สูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพ 4 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 เราได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยศีล เราได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยสมาธิ เราได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยปัญญา เราได้
 รู้แจ้งแทงตลอดอริยวิมุตติ เราถอนภพได้แล้ว ภพเนติสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่มีไม่ได้อีก”
 (อง.จตุกก. 21/1/1-2) ผู้ที่ปฏิบัติตามไตรสิกขาบริบูรณ์จนบรรลุแล้วนั้น ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง
 สามารถบรรลุนิพพานได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2544) ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขาไว้ว่า ไตรสิกขา
 เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติทั่ว ๆ ไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือ

- 1) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็นศีล
- 2) การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ
- 3) การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุด เรียกว่า ปัญญา

ประเภทของหลักไตรสิกขา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ประเภทของหลักไตรสิกขา แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังพุทธพจน์ที่
 แสดงในอังคุตตรนิกาย ตกนิบาต ปฐมสังขัตตยสูตร ระบุว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิกขามีอยู่ 3 ประการ คือ
 อริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา อริศีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีลฯ
 สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุใน
 ธรรมวินัยนี้สังัดจากกามทั้งหลายฯ บรรลุจุดตถกามที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่
 นี้เรียกว่า อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
 “นี่ทุกข์ฯ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” นี้เรียกว่า อริปัญญาสิกขา” (อง.ติก. 20/90/318-319) พุทธ
 พจน์นี้แสดงให้เห็นถึงประเภทของหลักไตรสิกขา ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.5 ประเภทของหลักไตรสิกขา หรือหลักสิกขา 3
 แหล่งที่มา : (อง.ติก. 34/526/454-456)

1) ศิลสิกขา (ศีล) หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมความประพฤติทางกาย และวาจาของมนุษย์ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สวรรวม และเรียบร้อย ละเว้นจากการทำความชั่ว และการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติให้ถึงความหมดจดแห่งศีล เรียกว่า “ศีลวิสุทธิ” คือ ความบริสุทธิ์แห่งศีล การมีความประพฤติทางกายวาจาที่บริสุทธิ์หมดจด ทำให้จิตใจมีความพร้อมสู่การเจริญภาวนา เรียกว่า จิตตวิสุทธิหรือสมาธิ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2563)

ความหมายและความสำคัญของศีล

ศีล แปลว่า “ปกติ” หมายถึง ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติทางกายและทางวาจา การรักษาความปกติทางกายและวาจาให้เรียบร้อย สามารถควบคุมตนให้ละเว้นจากการทำความชั่ว ละเว้นจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2556) ซึ่งศีลที่ได้ชื่อว่าเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติเบื้องต้นและพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ คือ “ศีล 5” เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน 5 ประการ ได้แก่ การไม่เบียดเบียนชีวิตและร่างกายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น การไม่เบียดเบียนบุคคล ซึ่งเป็นที่รักของผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา และการไม่เบียดเบียนตนเองด้วยการดื่ม สุบ ฆิต สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท สูญเสียสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ดังนั้น ผู้ใดมีศีลบริบูรณ์ในตัวบุคคล ย่อมก่อให้เกิดความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) จะเห็นได้ว่าศีล คือ ความปกติหรือภาวะปกติ ธรรมดาที่มนุษย์พึงกระทำ กล่าวคือ การที่มนุษย์ประพฤติหรือกระทำการใดทุกอย่างตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเองควรกระทำโดยไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย ไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความกังวลหรือเกิดความเศร้าหมองอันเนื่องมาจากตนอยู่ในภาวะปกติธรรมดาทางกายและวาจา (พุทธทาสภิกขุ, 2539) ศีลจึงเปรียบเสมือนความหนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ ละเว้นสิ่งที่ควรละเว้น เมื่อบุคคลมีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว จิตก็จะเกิดเป็นสมาธิได้ง่าย (สาลี รักสุทธี, 2543)

นอกจากศีลจะเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อยแล้ว ยังเปรียบเสมือนวินัยที่ต้องใช้ความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้าย และล่อใจต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการต้องละเว้นจากการเบียดเบียนสรรพชีวิต จึงถือได้ว่าศีล คือ การฝึกฝนอบรมเพื่อพัฒนากายวาจาให้เรียบร้อย และตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนโดยอาศัยความอดทนอดกลั้น จะเห็นได้ว่าศีลมีความสัมพันธ์กับหลักพุทธธรรมที่ชื่อว่า “หลักหิริโอตตปปะ” คือ การอดทนต่อกิเลสหรือมลทินทั้งปวง ศีลจึงสามารถจำแนกคนออกจากสัตว์ได้ ดังนั้น สถาบันครอบครัวจำเป็นต้องบ่มเพาะคนโดยเริ่มต้นจากศีล สถาบันการศึกษาก็ต้องปลูกฝังคนโดยเริ่มต้นจากศีลเช่นเดียวกัน เนื่องจากศีลเป็นรากฐานในการเกิดสมาธิ และปัญญา ทำให้คนสามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ สามารถงดเว้นจากการทำความชั่วและความไม่เบียดเบียนต่อตนเองและผู้อื่นได้ เมื่อปฏิบัติได้ก็จะเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต สามารถอยู่อาศัยร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข (ระวี ภาวิไล, 2530)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ศิลปะเป็นหัวใจสำคัญทางพระพุทธศาสนาในการฝึกอบรมพฤติกรรมของมนุษย์ โดยอาศัยวินัย และความอดทนอดกลั้นเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรม เมื่อบุคคลมีศิลปะบริบูรณ์แล้วก็จะสามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เกิดการเบียดเบียนกัน ไม่เอาเปรียบกัน มีแต่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้น นอกจากศิลปะจะสามารถพัฒนาให้มนุษย์มีความประพฤติชอบทางกายและวาจาแล้ว ศิลปะยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาและสนับสนุนให้คนในสังคมมีเมตตาธรรมต่อกัน อันเนื่องมาจากเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์และมนุษย์ผู้มีศิลปะด้วยกัน จึงถือได้ว่าศิลปะเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สวรรค์ และเป็นระเบียบเรียบร้อย หากผู้คนในสังคมมีศิลปะก็ย่อมสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

ความหมายของศิลปะ 5

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับศิลปะเป็นอย่างมาก ดังที่พระองค์ท่านทรงตรัสถึง “ศิลปะ” ว่าเป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับการควบคุมกายและวาจา ดังที่ปรากฏในกฎทันทสูตร ที่ฉนิกาย ศิลปินธรรมว่า “ผู้มีศิลปะย่อมเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท กล่าวคือ มีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีเจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มีเจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกาม มีเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ และมีเจตนางดเว้นจากการเสพสิ่งมีนเมา” (ที.สี 9/352/147) นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงตรัสถึง “ศิลปะ 5” ไว้ว่า เป็นการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ดังที่ปรากฏในมหานามสูตรอังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตว่า “มหานามะ เมื่อใดแล อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา เมื่อนั้นอุบาสกชื่อว่า ผู้มีศิลปะด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล” (อง.อฏฐก. 23/25/269)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552) กล่าวไว้ในหนังสือภูมิธรรมชาวพุทธว่า ศิลปะ 5 ในภาษาบาลีชั้นเดิมเรียกว่า สิกขาบท 5 เป็นข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกตน, ข้อฝึก, ข้อศึกษา เรียกว่า ธรรม 5 เมื่อสามารถปฏิบัติได้ก็ถือว่าเป็นผู้มีศิลปะ ซึ่งการรักษาศิลปะ 5 เป็นกวดขันจากการเบียดเบียน ทำให้สังคมสงบ ร่มเย็น สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยดี

ศิลปะ 5 หรือสิกขาบท 5 เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำที่สุดในทางความประพฤติของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือปฏิบัติตาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ได้แก่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

ศิลปะข้อที่ 1 ปาณาติบาต เวมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่ทำลายชีวิต การประพฤดิหรือดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนชีวิตและร่างกายของผู้อื่น หรือสัตว์อื่น

ศิลปะข้อที่ 2 อทินนาทานา เวมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งการขโมย ลักพา ฉกฉวย หรือทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การประพฤดิหรือ

ดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนทรัพย์สินและไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยการขโมย

ศีลข้อที่ 3 กาเมสุ มิจฉาจารา เวมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกาม การประพฤดิหรือดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง ไม่ละเมิดสิทธิ์ในบุคคลที่ผู้อื่นรักและหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตน

ศีลข้อที่ 4 มุสาวทา เวมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ การประพฤดิหรือดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา ไม่พูดเท็จ โกหก นินทา คำทอ หลอกลวง พูดเพ้อเจ้อ พูดส่อเสียด หรือพูดยุแหยให้ผู้อื่นเกิดความแตกแยก ตัดรอน ทำลายประโยชน์หรือทำลายผู้อื่นด้วยวาจา

ศีลข้อที่ 5 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา เวมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากของมีเมาน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สิ่งเสพติดให้โทษ เป็นเหตุให้เสียสติสัมปชัญญะ การประพฤดิหรือดำเนินชีวิตของตนโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองด้วยการดื่ม สุบ ฉิน্দ สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท พลาดพลั้ง เกิดความมัวเมา เสียสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถควบคุมตนเองได้

อานิสงส์ของศีล

ศีล ถือเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลายที่ควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้เรียบร้อย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งเป็นบ่อเกิดคุณธรรมความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ สังวรศีลเป็นเครื่องกันความทุจริต ทำให้จิตใจให้ร่าเริง เป็นที่ยังลงมหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (จุ.เถร. 26/378/332)

ในอังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของศีล ไว้ดังนี้ (อง.ฉก. 14/213/356)

- 1) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมีโรคภัยเป็นอันมากซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ
- 2) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมีกิตติศัพท์ดีงามของบุคคลผู้มีศีล
- 3) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติตยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่กล้าไม่เก้อเขินเข้าไป
- 4) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย
- 5) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

พระอุปติสสเถระ (2541) ได้กล่าวถึง ผู้มีศีล ว่าเป็นผู้คงที่ในความดีทั้งปวง เขาจะเป็นผู้ทำอธิฐานอันบริสุทธิ์ให้สำเร็จเขาจะตายอย่างมีสติ เมื่อได้รับวิภังขณวิมุตติ เขาจะประสบความสุข อานิสงส์ของศีลมีมากมายอย่างนี้

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ศิลสิกขาหรือศีล เป็นการรักษากายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความสำรวม โดยอาศัยวินัย และความอดทนอดกลั้นหรือหลักทิริ-โอดตัมปะ อดทนต่อกิเลสหรือสิ่งยั่วยุล่อใจต่าง ๆ ที่จะเป็เหตุให้เราเกิดโลภะ โทสะ และโมหะ อดทนต่อความไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิดทำร้ายผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ เมื่อบุคคลมีกายวาจาในภาวะปกติ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เกิดการเบียดเบียนและทำร้ายกันในสังคม นอกจากศีลจะสามารถพัฒนาให้มนุษย์มีความประพฤติชอบทางกายและวาจาแล้ว ศีลยังมีส่วนช่วยในการสนับสนุนให้คนในสังคมมีเมตตาธรรมต่อกัน อันเนื่องมาจากการช่วยเหลือเกื้อกูล พึงพาอาศัยกันในสังคม เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์และมนุษย์ผู้มีศีลด้วยกัน จึงถือได้ว่าศีลเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สำรวม และเป็นระเบียบเรียบร้อย หากผู้คนในสังคมมีศีลก็ย่อมสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

2) จิตตสิกขา (สมาธิ) หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมจิต การรักษาจิตให้แน่วแน่ มั่นคง ควบคุมจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน เป็นการเจริญภาวนาเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม เพื่อกำหนดจิตให้จดจ่ออยู่กับสิ่ง ๆ นั้น จนเกิดเป็นสมาธิ ทำให้จิตบริสุทธิ์ และปราศจากกิเลส เรียกว่า สมถภาวนา หรือ สมถกัมมัฏฐาน เป็นสมาธิแน่วแน่มั่นคง และเป็นรากฐานในการเจริญปัญญาจากการเห็นแจ้ง รู้แจ้งในพระสัจธรรมตามที่เป็นจริง เรียกว่า สัมมาสมาธิ (พระเทพญาณมุนี และคณะ, 2558) ซึ่งการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำจิตให้สงบแน่วแน่มั่นคง เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ และไม่ฟุ้งซ่าน จึงถือได้ว่าการเจริญภาวนาทำให้เกิดสมาธิ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการเจริญปัญญา เมื่อใดที่สมาธิสงบนิ่งแล้ว ปัญญาก็จะเกิดขึ้น สามารถรู้แจ้งมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ อันจะทำให้จิตใจหลุดพ้นและเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552)

ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่าไม่ฟุ้งซ่าน... ความไม่ฟุ้งซ่านชื่อว่า อธิจิตตสิกขา” (ขุ.ป. 31/41/606-607) และตั้งคำอธิบายในคุหฺฏฐกสูตรตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศว่า “อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุข อันเกิดจากการวิเวกอยู่เพราะจิตวิตกวิจารณ์ สงบ ระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา” (ขุ.ม. 31/41/606-607)

จิตตสิกขาหรือสมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจหรือระดับจิตใจ การพัฒนาเยาวชนโดยใช้หลักสมาธินอกจากจะเป็นการพัฒนาจิตแล้ว ยังถือเป็นการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ทางจิตให้สมบูรณ์ด้วย ซึ่งการพัฒนาจิตสามารถพัฒนาให้มีคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ (เพ็ญรุ่ง ปานใหม่, 2544)

1) ด้านคุณภาพจิต ประกอบด้วยคุณธรรม คือ ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความมีน้ำใจ ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น

2) ด้านสมรรถภาพของจิต คือ การมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน และไม่ย่อท้อ มีความรับผิดชอบ แน่วแน่มั่นคง ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

3) ด้านสุขภาพจิต คือ การมีจิตใจที่ร่าเริง สดใส เบิกบาน มีความอímเอมใจ เป็นต้น

ระดับของสมาธิ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552) ได้แบ่งสมาธิ เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิขั้นต้น โดยคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และจะใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา

2) อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระบับนิรณได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน หรือสมาธิในบุพภาคแห่งอัปปนาสมาธิ

3) อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่หรือสมาธิแนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552) ได้กล่าวไว้ว่า สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต หมายถึง สมาธิในวิปัสสนาหรือตัววิปัสสนา ซึ่งแยกประเภทตามลักษณะการกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์ ข้อที่ให้อำนาจความหลุดพ้น แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1) ระดับสุญญตสมาธิ (สมาธิอันพิจารณาเห็นความว่าง) คือ วิปัสสนาที่ให้อำนาจความหลุดพ้นด้วยกำหนดอนัตตลักษณะ

2) ระดับอนิมิตตสมาธิ (สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มีนิมิต) คือ วิปัสสนาที่ให้อำนาจความหลุดพ้นด้วยกำหนดอนิจจลักษณะ

3) ระดับอัปปนิตตสมาธิ (สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มีความตั้งปรารถนา) คือ วิปัสสนาที่ให้อำนาจความหลุดพ้นด้วยกำหนดทุกขลักษณะ

ประโยชน์ของการเจริญสมาธิ

คุณของสัมมาสมาธิ เป็นไปเพื่อการเจริญวิชาและปัญญา การเจริญสมถภาวนา อบรมจิตใจให้หยุดนิ่ง เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคง จนปรากฏองค์คุณ คือ องค์ฌานเป็นจิต ตั้งแต่ ปฐมฌานขึ้นไป ถึงทุติยฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน อันเป็นธรรมเครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา ทำให้จิตใจผ่องใสควรแก่งาน คือการเจริญวิชา ธรรมเครื่องดับอวิชชามูล รากฝ่ายเกิดทุกข์ทั้งปวง

และการเจริญปัญญาจากการเห็นแจ้ง รู้แจ้งในพระสัจธรรมตามที่เป็นจริง นี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิ หนึ่งในอริยมรรคมีองค์ 8 (พระเทพญาณมงคล และคณะ, 2558)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า จิตตสิกขาหรือสมาธิ เป็นการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เพื่อให้เกิดสมาธิ ความสงบ ตั้งมั่น มีสติ และสามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก และความประพฤติของตนเองได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิต นอกจากนี้การฝึกอบรมจิตสามารถเสริมสร้างให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียน มีสติในการพูด มีสติในการกระทำ มีความอดทนต่อปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ส่งผลให้นักเรียนรู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้จักคิดก่อนพูด และสามารถควบคุมตนเองได้

3) ปัญญาสิกขา (ปัญญา) หมายถึง การฝึกอบรมตนให้เกิดปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งสามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562) เพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง รู้ชัดตามความเป็นจริง ดังคำอธิบายที่ปรากฏในคุหฺฏฐกสูตรตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทสว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐยังถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้สมุทัย นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา ” (อง.ตัก. 20/90-91/138-139)

ความหมายของปัญญา

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงถึงความหมายของปัญญาในพระไตรปิฎก ไว้ดังนี้

“...ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาจุจแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ปัญญาเครื่องเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาจุจปลูก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาจุจศัสตรา ปัญญาจุจปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาจุจดวงประทีป ปัญญาจุจดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ นี้ชื่อว่า ปัญญา” (ขุ.ม. 29/21/92) นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้เรียกแทนปัญญา และมีความหมายในลักษณะเดียวกันกับความหมายข้างต้น ได้แก่ อธิปัญญาเครื่องทรงจำ (ขุ.ม. 29/10/54)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ว่า ปัญญาที่พึงเจริญ พึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือวิปัสสนาญาณอันสัมปยุตด้วยกุศลจิตเป็นปัญญา กล่าวไว้ว่า ที่ชื่อว่าปัญญา เพราะอรรถว่ารู้ชัด คือความรู้โดยประการต่าง ๆ พิเศษยิ่งกว่าอาการ คือความหมายรู้ และความรู้แจ้งจริง แม้เมื่อสัญญา วิญญาณ และปัญญา จะเป็นความรู้ด้วยกัน แต่สัญญาเป็นสักแต่ความหมายรู้ อารมณ์ เช่น รู้จักว่า สีเขียว สีเหลือง เป็นต้นเท่านั้น แต่ไม่อาจให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้ วิญญาณย่อมรู้อารมณ์ว่า สีเขียว สีเหลือง เป็นต้นด้วย และย่อมให้ถึง

ความทรงตลอดซึ่งลักษณะได้ด้วย แต่ไม่อาจจะให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่งมรรคได้ส่วนปัญญา ย่อมรู้อารมณ์และให้ถึงความทรงตลอดซึ่งลักษณะด้วยอำนาจแห่งนัยดังกล่าวแล้ว ทั้งให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่งมรรคด้วย (พระพุทธโฆสเถระ, 2546)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายของปัญญาไว้ว่า ปัญญา คือ “ความรู้ทั่ว, ปรึกษาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผลดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจงจัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง” นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังได้ให้ความหมายของอภิจิตตสิกขาไว้ว่า ปัญญา เป็นการศึกษาข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง อันจะทำให้จิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสและความทุกข์ นอกจากนี้ท่านได้ให้ความหมายตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ว่า ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548) ให้ความหมายคำว่า ปัญญา ว่าเป็นระดับอภิจิตตสิกขา คือปัญญาอย่างสูง จัดเป็นสิกขาข้อหนึ่งใน สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล จิต ปัญญา

พระปลัดเผื่อน สุธมมสิริปญโญ (2559) กล่าวว่า อภิจิตตสิกขาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นส่วนหนึ่งของไตรสิกขา เป็นการปฏิบัติเพื่อเจริญปัญญาจนสามารถตัดกิเลสได้ ปัญญา คือ การตกลึกของศีล จิตทำให้เกิดปัญญา เสมือนหนึ่งลูกโซ่ที่ต่อเนื่องกันมาจากศีล สมาธิ ปัญญา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2562) กล่าวว่า สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง หมายถึง การฝึกอบรมทางปัญญา ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ ปัญญาสิกขา เป็นการอบรมปัญญาโดยมุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงสามารถทำลายกิเลสได้ ดังที่แสดงในมัตติกาภาดา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทวิวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่าเห็น...ความเห็นชื่อว่า อภิจิตตสิกขา”

การเกิดขึ้นของปัญญา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2562) ได้กล่าวว่า ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการศึกษา การเรียนรู้ ฝึกอบรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ 3 วิธี ดังนี้

1) สุตมยปัญญา โดยการสดับรับฟัง ปัญญาที่เกิดจากการสดับรับฟังหรือเล่าเรียน หรือศึกษาจากบุคคลที่น่าเชื่อถือได้ ตลอดจนการศึกษาเล่าเรียนจากโรงเรียนสถาบันต่างๆ

2) จินตามยปัญญา โดยการคิดค้น การตรึกตรอง เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล ปัญญาที่เกิดจากกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดของแต่ละบุคคลคือ การคิด หรือปัญญาที่ตรงกับความเป็นจริง

3) ภาวนามยปัญญา โดยการอบรมจิต การเจริญภาวนา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดอบรมโดยตรง โดยอาศัยครูบาอาจารย์ที่ทรงคุณวุฒิ มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ โดยตรง

การพัฒนาปัญญา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาปัญญาในทางพระพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนายึดหลักของการสร้างศรัทธาคู่กับปัญญา ซึ่งตรงกับหลักสากลที่เน้นแรงจูงใจใฝ่รู้ ปัจจัยที่ประกอบรวมเพื่อการพัฒนาเป็นไปอย่างถูกต้องและได้ผลดี เรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ 2 ประเภท คือ

1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากที่อื่น หรือ การกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ คำบอกเล่า คำชี้แจง คำอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้การเลียนแบบจากแหล่งต่าง ๆ หรือ อิทธิจากภายนอก เช่น พ่อแม่ ญาติใกล้ชิด ครูอาจารย์ เพื่อน สื่อมวลชน สถาบันศาสนา เป็นต้น กล่าวคือ คำแนะนำเฉพาะไปในทางที่ถูกต้องดีงาม สามารถนำไปสู่โยนิโสมนสิการ เรียกว่า ปัจจัยทางสังคม หรือเรียกว่า “กัลยาณมิตร”

2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ การพิจารณาโดยแยกแยะ เป็นการพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง โดยการสืบค้นหาสาเหตุไปตามลำดับต้นเหตุ รู้จักแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุ รู้จักคิดตรិตรอง ยังกุศลธรรมที่เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ เรียกว่า ปัจจัยภายในตัวบุคคล หรือ เรียกตามองค์ธรรมว่า “วิธีการแห่งปัญญา” ซึ่งคนที่รู้จักใช้โยนิโสมนสิการขึ้นมาได้ด้วยตนเองนั้นหาได้ยากยิ่ง จึงต้องอาศัยจากปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ ที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้โยนิโสมนสิการเกิดขึ้นในตนเองของผู้ที่ฝึกอบรม

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ปัญญาศึกษาหรือปัญญา เป็นการฝึกอบรมทางปัญญา ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เพื่อให้บุคคลสามารถแยกแยะความถูกต้องเหมาะสมของสิ่งต่าง ๆ รู้จักแก้ไขปัญหาวด้วยสติปัญญา และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและแสวงหาความรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์ก่อนเชื่อหรือก่อนตัดสินใจ แยกแยะสิ่งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องได้ เรียนรู้จากประสบการณ์และข้อผิดพลาดของตน และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

บทบาทหน้าที่ของหลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา เป็นหลักการเพื่อพัฒนาตนเอง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา โดยมีบทบาทหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีความสามารถในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ดังนี้ (ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, 2554)

1) ด้านศีล มีหน้าที่ในการฝึกอบรมความประพฤติทางกายและวาจา โดยการจัดการรักษาความสำรวมเรียบร้อยทางด้านกายวาจา การไม่เบียดเบียนและไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นทางกายและวาจา การรักษาระเบียบวินัยเคารพกฎกติกาในสังคมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ร่มเย็นและเป็นระเบียบเรียบร้อย

2) ด้านสมาธิ มีหน้าที่ในการฝึกอบรมจิตให้สงบนิ่งเป็นสมาธิ โดยการจดจ่ออยู่กับสิ่ง ๆ หนึ่งจนเกิดเป็นสมาธิ เมื่อมีสมาธิย่อมมีจิตใจที่เข้มแข็ง แน่วแน่ และมั่นคง มีความสัมพันธ์กับหลัก หิริโอตตปปะที่ช่วยส่งเสริมให้คนมีความอดทนอดกลั้น สามารถแยกแยะถูกผิด ผิดชอบ ชั่วดีได้ การ อบรมจิตถือเป็นรากฐานเพื่อให้เกิดสติปัญญาในลำดับถัดไป

3) ด้านปัญญา มีหน้าที่ในการฝึกอบรมสติปัญญาในการรับความรู้ ความเข้าใจ รู้จักคิด ไตร่ตรอง และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ถือเป็นการฝึกอบรมทางปัญญาเพื่อชำระล้างจิตใจให้หลุดพ้นจาก กิเลส ทำให้สามารถรู้แจ้ง เห็นแจ้งตามความเป็นจริงได้

อานิสงส์ของหลักไตรสิกขา

1) การพัฒนาคน ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะการปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม

2) การพัฒนาด้านพฤติกรรม(ศีล) เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่สร้าง ความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง สังคม และหมู่คณะ

3) การพัฒนาด้านจิตใจ(สมาธิ) เพื่อให้เกิดความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมั่นคง เข้มแข็ง ความเพียรพยายาม

4) การพัฒนาด้านปัญญา(ปัญญา) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องสมบูรณ์ เข้าใจ เหตุผล รู้จักวินิจฉัย คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดีงาม

พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงอานิสงส์ของหลักไตรสิกขาในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า “การฝึกให้ตนเจริญองกามเช่นนี้เป็นหนทางที่นำเขาเหล่านั้นเข้าสู่ถึงอิสรภาพทางจิต และเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง” การเรียนรู้หรือกระบวนการฝึกปฏิบัติที่ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมาจากการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ดังนั้น คุณค่าของการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาก่อให้เกิดปัญญา อันส่งผลให้บุคคลประสบผลสำเร็จทั้งในด้านครอบครัว การทำงานและสังคม (อง.จตุกก. 21/248/332)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักไตรสิกขา เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ ศีลสิกขา เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมทางความประพฤติทางกาย และวาจา ให้สำรวม เรียบร้อย ไม่ให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อผู้ปฏิบัติมีศีลก็ย่อมเจริญสมาธิได้ง่าย จิตตสิกขา เป็น ข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมทางจิตให้เกิดเป็นสมาธิ โดยอาศัยการเจริญภาวนา หรือเรียกว่า สมถภาวนา หรือสมถกัมมัฏฐาน ทำให้จิตสงบนิ่ง แน่วแน่ และมั่นคง สมาธิถือเป็นรากฐานของการเกิดปัญญา และ ปัญญาสิกขา เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมทางปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นแจ้งตามความเป็นจริง เมื่อผู้ปฏิบัติประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญาบริบูรณ์ในตัวบุคคลแล้ว ย่อมสามารถแยกแยะผิด ชอบชั่วดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขโดยไร้ความ

ขัดแย้ง และความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคม นอกจากนี้ หลักไตรสิกขา ยังถือเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองทั้งทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ผู้ที่มีไตรสิกขาย่อมเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีการพัฒนาตนเองด้านศีล ทำให้เป็นคนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความอดทนอดกลั้น ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น มีการพัฒนาตนเองด้านสมาธิ ทำให้เป็นคนมีสติ มีสมาธิในการกระทำการใด ๆ ล้วนบังเกิดผลสำเร็จ อันเนื่องมาจากสมาธิเป็นรากฐานในการเกิดปัญญา เมื่อเกิดปัญญาย่อมกระทำการใดสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และสุดท้ายนี้มีการพัฒนาตนเองด้านปัญญา ทำให้เป็นคนมีความรู้ ความสามารถ และความถูกต้องในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จในชีวิต ครอบครัว และหน้าที่การงาน

กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา ถือเป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่ามีค่าสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ในทางพระพุทธศาสนาได้จัดวางหลักไตรสิกขาเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ 3 ประการ และมนุษย์ทุกคนพึงประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา จึงจะสามารถทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553)

เพ็ญรุ่ง ปานใหม่ (2544) กล่าวว่ากระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาด้านพฤติกรรม(ศีล) ด้านจิตใจ(สมาธิ) และด้านปัญญา ดังนี้

1) การฝึกพัฒนาด้านพฤติกรรม(ศีล) เด็กและเยาวชนควรได้รับการปลูกฝังเรื่องศีล 5 (เบญจศีล) โดยเน้นการประพฤติไม่เบียดเบียนกันทางสังคม การไม่เบียดเบียนกันทางร่างกายและชีวิต การไม่เบียดเบียนกันทางทรัพย์สิน การไม่เบียดเบียนบุคคลซึ่งเป็นที่รักของผู้อื่น การไม่เบียดเบียนกันทางวาจา การไม่เบียดเบียนต่อตนเองโดยการดื่ม สุบ ฉีต สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะ ซึ่งการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับศีลจะต้องสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ติงามให้สะสมขึ้นในตัวเด็ก นอกจากนี้ยังต้องปลูกฝังเด็กและเยาวชนในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึงพาอาศัยกัน ส่งเสริมให้สันติสุขเกิดขึ้น

2) การฝึกพัฒนาด้านจิตใจ(สมาธิ) เด็กและเยาวชนควรได้รับการปลูกฝังด้านคุณลักษณะต่าง ๆ ทางจิตใจให้สมบูรณ์ อันได้แก่ การพัฒนาคุณภาพจิต ทำให้เป็นคนมีคุณธรรม มีเมตตากรุณา อ่อนน้อมถ่อมตน เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีน้ำใจ และมีความกตัญญูกตเวที การพัฒนาสมรรถภาพจิต ทำให้เป็นคนมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความอดทน มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียน และการพัฒนาสุขภาพจิต ทำให้เป็นคนมีจิตใจที่ร่าเริง ผ่องใส มีความอิมเอมใจ เป็นต้น

3) การฝึกพัฒนาด้านปัญญา เด็กและเยาวชนควรได้รับการปลูกฝังด้านการรู้ความจริง จาก การอบรมสั่งสอนในทางที่ถูกที่ควร เกี่ยวกับความเชื่อ ความเห็น ความรู้ความเข้าใจ การวินิจฉัย

ไตร่ตรอง รู้จักคิดพิจารณา รู้จักการแก้ไขปัญหา รู้จักดำเนินการต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง

จะเห็นได้ว่ากระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอบรมและพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ในทุกกิจกรรมของชีวิตประจำวัน กล่าวคือ เมื่อเด็กหรือเยาวชนจะกระทำการใด ควรได้รับการฝึกฝนให้รู้จักพิจารณาและตรวจสอบตนเองก่อนว่า การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือไม่ หากสามารถไตร่ตรองได้เช่นนี้ ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้การกระทำต่าง ๆ เป็นไปในทางสร้างสรรค์ เกื้อกูล ช่วยเหลือ และก่อประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมโดยรวม นอกจากนี้เด็กและเยาวชนควรเรียนรู้ที่จะสำรวจสภาวะจิตใจของตนเองควบคู่ไปด้วยว่า การกระทำนั้นเกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง หรือเกิดจากความรัก ความเมตตา และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น รวมทั้งพิจารณาว่าในขณะที่กระทำนั้น จิตใจอยู่ในสภาวะเศร้าหมอง เร่าร้อน กระวนกระวาย หรือมีความร่าเริง ผ่องใส และอิ่มเอมใจ ทั้งนี้ การกระทำที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขาควรเป็นการกระทำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ และการใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ สามารถมองเห็นเหตุและผล ตลอดจนประเมินผลดี ผลเสีย และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขได้อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงการรับรู้จากการฟัง การอ่าน หรือการบอกเล่าเท่านั้น แต่ต้องอาศัยความเพียร ความอดทน และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง จนสามารถพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาให้เกิดขึ้นภายในตนเองได้อย่างแท้จริง หลักไตรสิกขาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองแบบเป็นลำดับโดยเริ่มจากการควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม พัฒนาจิตใจให้มั่นคงด้วยสมาธิ และก่อให้เกิดปัญญาในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สามารถคิดวิเคราะห์ พิจารณาไตร่ตรองถูกผิดด้วยเหตุและผล ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ และดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกอบรมทั้งทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา เป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วยขั้นตอนการศึกษาตามลำดับ 3 ขั้นตอน เริ่มต้นด้วยการปลูกฝังให้นักเรียนมีศีล ศีลที่เป็นเบื้องต้นตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือปฏิบัติตาม คือ ศีล 5 (เบญจศีล) ดังนั้น ควรปลูกฝังให้เด็กและ

เยาวชนมีศีลเป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นปลูกฝังให้นักเรียนมีสมาธิ สมาธิต่อเมื่อร่างกายอยู่ในภาวะปกติ และเมื่อกายควบคุมสติได้จิตใจก็จะสงบ ช่วยให้เกิดปัญญาที่แจ่ม (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม โดยมีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาของมนุษย์ กล่าวคือ บุคคลที่จะเกิดปัญญาได้อย่างแท้จริงนั้น จำเป็นต้องมีจิตใจที่มั่นคง แน่วแน่ และมีสมาธิจดจ่อต่อสิ่งที่กำลังศึกษา การมีสมาธิเป็นการรวบรวมความคิดให้อยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ทำให้จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน และสามารถพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ เมื่อผู้เรียนมีศีล ย่อมมีความประพฤติเรียบร้อยทั้งทางกายและวาจา ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อมีสมาธิ ย่อมมีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง และสามารถควบคุมอารมณ์หรือแรงกระตุ้นต่าง ๆ ได้ และเมื่อจิตมีความสงบตั้งมั่นแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญญา สามารถพิจารณาเหตุและผลตามความเป็นจริง สามารถตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (สุนัน อมรวิวัฒน์, 2528) ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้จากการลงมือปฏิบัติและการพิจารณาด้วยตนเอง ผู้เรียนจึงสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นการพัฒนาทั้งด้านความรู้ คุณธรรมจริยธรรม และการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข (บรรเทา กิตติศักดิ์, 2528)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เมื่อผู้เรียนมีศีลหรือมีความประพฤติที่ดี ย่อมส่งผลให้จิตใจสงบและเกิดสมาธิได้ง่ายขึ้น และเมื่อมีสมาธิที่มั่นคงแล้ว ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาปัญญาให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง และเมื่อนักเรียนเกิดปัญญาแล้วก็จะช่วยส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของการรักษาศีลและการฝึกสมาธิมากขึ้น จึงถือได้ว่าหลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา อันนำไปสู่การมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนนำศีล สมาธิ ปัญญามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบวินัยทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ (วินดา กันตะกนิษฐ, 2551)

1) ขั้นศีล เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนสามารถควบคุมตนเองทางกาย วาจา และจิตใจให้อยู่ในภาวะปกติเรียบร้อย สามารถเคารพกฎกติกา และระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกันในโรงเรียน โดยอาศัยครู และบุคลากรทางการศึกษาในการให้ความรู้ ข้อเท็จจริง ทฤษฎี และหลักการ เสริมสร้างความเข้าใจแก่นักเรียน โดยเน้นการลงมือปฏิบัติตามธรรมชาติวิชา

2) ขั้นสมาธิ เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนสามารถรวบรวมจิตใจ และจดจ่อกับสิ่ง ๆ นั้นจนเกิดเป็นสมาธิ เช่น สมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจฟังคุณครูสอนจนเกิดเป็นสมาธิ และปัญญาจึงเกิดขึ้นตามลำดับ ทำให้นักเรียนสามารถทำความเข้าใจ และถอดบทเรียนจากการเรียนรู้ได้ จึงถือได้ว่าสมาธิจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อนักเรียนสามารถตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิด และจิตใจในขณะนั้น โดยอาศัยหลักการ ทฤษฎี และความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้เข้าสู่กระบวนการคิด วิเคราะห์ ทบทวน และลงมือปฏิบัติอย่างชำนาญ สามารถวางแผนเพื่อค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเอง

3) ขั้นปัญญา เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนใช้กระบวนการคิด และความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงาน หรือชิ้นงาน การส่งเสริมให้นักเรียนใช้ความคิดในการพิจารณาการกระทำของตนเองว่า การกระทำนั้นถูกต้องตามหลักศีลธรรมหรือไม่ จึงถือได้ว่าเป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ ความคิด และกระบวนการทำงานของจิตใจภายในตัวผู้เรียน เมื่อได้ลงมือปฏิบัติ

สมุน อมรวิวัฒน์ (2513) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาว่า มี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นศีลสิกขา เป็นการควบคุมนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยทางกายและวาจา การปฏิบัติตนให้อยู่ในภาวะปกติทางร่างกายพร้อมที่จะเรียน ขั้นจิตตสิกขา เป็นการฝึกให้นักเรียนได้ใช้สมาธิในการควบคุมสติ ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถรวบรวมจิตใจ ใช้ความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว สามารถตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจ และขั้นปัญญาสิกขา เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนใช้สมาธิในการเรียนรู้จนเกิดความเข้าใจถูกต้องตรงตามความเป็นจริง นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาสามารถนำมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนได้โดยการนำเข้าสู่บทเรียน ให้นักเรียนดูรูปภาพ ข่าว หนังสือพิมพ์ หรือการสร้างสถานการณ์สมมติให้อยู่ในขอบเขตเนื้อหาที่ต้องการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดในการตัดสินใจกระทำถูกศีลธรรม หรือผิดศีลธรรม และพิจารณาการตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น เปรียบเสมือนการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น แสดงความรู้สึก และแสดงการตัดสินใจในการเลือกกระทำถูกหรือผิดศีลธรรม ถือเป็นการศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเบื้องต้น เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้หาแนวทางการเสริมสร้างศีลให้เกิดขึ้นในจิตใจแก่นักเรียนต่อไป (ศีลสิกขา) การจัดการเรียนรู้โดยการฝึกฝนให้นักเรียนได้ใช้สมาธิ ระลึกรอยู่กับลมหายใจจนจิตนิ่งเกิดเป็นสมาธิ สงบและผ่อนคลาย สามารถตัดสิ่งรบกวน เพื่อให้จิตใจอยู่ในสภาพที่เหมาะสมต่อการใช้งานมากที่สุด เช่น การนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียน โดยการจดจ่อกับการกำหนดลมหายใจเข้า – ออก จนนักเรียนเกิดจิตที่นิ่งเป็นสมาธิเพื่อให้จิตใจสงบพร้อมต่อการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น เมื่อสามารถพิสูจน์ได้ว่านักเรียนเกิดสมาธิแล้ว ให้นักเรียนออกจากสมาธิได้ (จิตตสิกขา) การส่งเสริมให้นักเรียนใช้กระบวนการคิดในการตัดสินใจกระทำการหรือไม่กระทำการใด โดยคำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ การปลูกฝังให้นักเรียนสามารถใช้ความอดทนอดกลั้น สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้โดยการใช้ปัญญา (ปัญญาสิกขา) ซึ่งการเกิดขึ้นของปัญญา มี 3 ประการ คือ ปัญญาที่ได้จากการฟังและการอ่าน (สุตมยปัญญา) ปัญญาที่ได้จากการ

คิดพิจารณาหาเหตุผล (จิตตามยปัญญา) และปัญญาที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ เพื่อทดสอบสิ่งที่ได้มาจากการฟัง การอ่าน และการคิด (ภาวนามยปัญญา) (สุณีย์ ผจญศิลป์, 2546)

บรรพชา กิตติศักดิ์ (2528) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาว่าเป็นการเสริมสร้างให้นักเรียนรู้จักการรักษาภาวะปกติทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ได้แก่

- 1) การรักษาศีลมิให้ขาดตกบกพร่อง เป็นการรักษากายและวาจาให้อยู่ในระเบียบวินัย
- 2) การรักษาสมาธิ เป็นการรักษาสมาธิโดยการเจริญภาวนา เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิโดยการกำหนดลมหายใจ และฝึกจิตให้มั่นคงเป็นสมาธิ
- 3) การรักษาปัญญา เป็นการรักษาคติที่มีสมาธิ เพราะเมื่อจิตเป็นสมาธิย่อมทำให้เกิดปัญญา สามารถใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองความเป็นจริงด้วยเหตุและผล ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนไม่ยั่งยืน ไม่คงทน ไม่ถาวร และไม่เที่ยง ทำให้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส สามารถตัดโลภะ โทสะ และโมหะได้

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นศีลสิกขา เป็นการมุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย 2) ขั้นจิตตสิกขา เป็นการมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิ ทำให้มีจิตใจแน่วแน่ สามารถจดจ่อกับสิ่ง ๆ เดียวจนเกิดเป็นสมาธิ เมื่อนักเรียนเกิดสมาธิ ปัญญาย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ 3) ขั้นปัญญาสิกขา เป็นการมุ่งเน้นให้นักเรียนใช้ความคิดในการพิจารณาไตร่ตรองตามความเป็นจริงโดยอาศัยเหตุและผล ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

2.3.2 หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักที่มุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผลและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม (เจือจันทร์ วังทะพันธ์และพระมหามิตร จิตปัญโญ, 2562) ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาบุคคล ซึ่งเป็นเยาวชนให้เติบโตไปอย่างเข้มแข็ง “มีความรู้คู่คุณธรรม” เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีความสุข และก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม (ศุภทนต์ เกษมไพโรจน์, 2568)

ผู้วิจัยได้ยกนำหลักพุทธธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

- 1) **หลักความกตัญญูกตเวที** คือ คุณธรรมที่สำคัญยิ่งในสังคม เป็นหลักธรรมที่เชื่อมสัมพันธ์คนในสังคม ให้เกิดความสำนึกในพระคุณและตอบแทนพระคุณซึ่งกันและกัน อันเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความมั่นคงและสันติสุข

ความหมายของกตัญญูทเวท

ความกตัญญูทเวท เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่ได้ชื่อว่าเป็น “เครื่องหมายของคนดี” ดังพุทธพจน์ที่ว่า “นิมิตต์ สาธุรูปานํ กตัญญูทเวทิตา ความกตัญญูทเวทเป็นเครื่องหมายของคนดี” (ขุ.ชา. 28/537/195) ความกตัญญูทเวทเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลายที่สามารถจัดความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ซึ่งเป็นศัตรูของความดี ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ ความกตัญญูทเวทเปรียบเสมือนกรอบแนวคิด ทิศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่มีการถ่ายทอดและปลูกฝังแก่บุตรธิดาหรือบุคคลรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ผู้ที่มีความกตัญญูทเวทย่อมมีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ ก่อให้เกิดความสุขุมรอบคอบ ความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และประสบความสำเร็จในชีวิต (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) ซึ่งคำว่า กตัญญู แปลว่า “การรู้คุณ” ส่วนคำว่าทเวท แปลว่า “การตอบแทนหรือสนองคุณ” เมื่อกล่าวโดยขอบเขตแล้วความกตัญญูทเวทที่แยกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ความกตัญญูต่อบุคคลที่มีคุณความดีหรือมีการอุปการะตนเป็นการส่วนตัว และความกตัญญูต่อบุคคลที่ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือคุณความดีที่เกื้อกูลต่อส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554)

พุทธทาสภิกขุ (2536) ได้ให้ความหมาย กตัญญูทเวท ไว้ว่า คือ ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตน เรียกว่า “กตัญญูตา” และการพยายามตอบแทนบุญคุณนั้น เรียกว่า “กตเวทิตา” ดังนั้น ผู้ที่รู้บุญคุณและพยายามตอบแทนคุณ จึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความกตัญญูทเวท

พระพุทเจ้าทรงตรัสถึงบุคคลที่หาได้ยากในโลก มี 2 จำพวก คือ (อง.ติก. 20/120/114)

1) ผู้ที่มีบุญคุณหรือเคยอุปการะผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน เช่น การให้อุปการะเลี้ยงดู เคยเลี้ยงดู หรือให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลอื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้ให้กำเนิด หรือเป็นการอุปการะตามหน้าที่ ไม่ว่าจะมากหรือน้อยโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการอุปการะด้วยจิตใจที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาจัดได้ว่าเป็น “บุพการี” ได้แก่ พ่อแม่, ครูอุปัชฌาย์, พระเจ้าแผ่นดิน และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2) ผู้ที่ระลึกถึงบุญคุณที่ผู้อื่นเคยทำหรือเคยช่วยเหลือเกื้อกูลตน ไม่ว่าจะมากหรือน้อย โดยคำนึงในบุญคุณของท่านอยู่เสมอ และเมื่อมีโอกาสยอมเต็มใจที่จะช่วยเหลือหรือทำความดีเพื่อตอบแทนบุญคุณ เป็นการสนองบุญคุณตามกำลังความสามารถ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาจัดได้ว่าเป็น “ผู้ที่เป็นกตัญญูทเวทบุคคล” ได้แก่ ลูกหญิง-ชาย, ศิษย์, สัตถ์วิหาริก, อันเตวาสิก, พสกนิกร และพุทธศาสนิกชน

พระพุทเจ้าทรงตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า คนดี จะต้องมีความหมาย 2 ประการ คือ กตัญญู แปลว่า “รู้คุณ” และกตเวท แปลว่า “ตอบแทนคุณ” ผู้ที่มีคุณต่อเรานั้นมีมาก แต่ในที่นี้จะขอยกมากล่าวเฉพาะบิดาและมารดา ท่านทั้งสองเป็นผู้ให้ชีวิตแก่เรา เรามีวันนี้ได้ก็เพราะท่าน ร่างกายตัวตนเรา โดยบิดามารดาเป็นผู้มอบให้ และยังมีอีกหลายอย่างที่ท่านให้เรามา ถ้าบุคคลมานึกได้ดังนี้

จะเรียกว่าคนนั้นมี “ความกตัญญู” อันเป็นเครื่องหมายที่ 1 เมื่อรู้คุณดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่จะพึงกระทำต่อไป คือ การตอบแทนสิ่งที่บิดามารดาของทุกคนต้องการต่อบุตรธิดา ซึ่งจะมีเหมือนกันทั้งหมด คือ ต้องการให้บุตรธิดากระทำตนเป็นคนดี มีชื่อเสียงดี มีฐานะตำแหน่งหน้าที่ที่ดี และมีความรักใคร่สามัคคีกันในระหว่างพี่น้องที่ดี เมื่อสามารถจะกระทำตนเป็นคนดีได้ บุคคลนั้นจะชื่อว่า “กตเวที” อันเป็นเครื่องหมายที่ 2 เพราะฉะนั้น ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ต่างก็ต้องการจะเป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะต้องหมั่นระลึกรึกถึงพระคุณของท่านอยู่เสมอ และสิ่งสำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ การสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับตน เพื่อให้สังคมมองเห็นว่า “เราเป็นคนดีก็เพราะมีบิดามารดาที่ดี” ดังนี้ (พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูดิษฐ์โร), 2562)

- 1) คุณต้องตอบแทน เป็นเขตแดนของคนดี จงตั้งตนไว้ในกตัญญูกตเวที
- 2) ความดีอยู่ที่ผล ความเป็นคนอยู่ที่คุณ ถ้าทำได้ดีจะเป็นคนมีบุญ

ความสำคัญของความกตัญญู

ความกตัญญูกตเวที เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอยู่อาศัยร่วมกันของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ล้วนต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในทุกบริบท นับตั้งแต่เกิดก็มีบุพการีอบรมเลี้ยงดู เมื่อเข้าโรงเรียนก็ได้รับความรู้จากครูอาจารย์ ต้องอยู่อาศัยร่วมกับเพื่อนในโรงเรียน เมื่อทำงานก็ได้รับการอบรมจากผู้บริหาร ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงาน จะเห็นได้ว่ามนุษย์จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้ ดังนั้น ความกตัญญูกตเวที จึงเป็นเครื่องมือในการจัดการความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญ และยกย่องหลักความกตัญญูกตเวทีว่าเป็นคุณลักษณะของคนดี ความกตัญญูกตเวทีเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ อันจะนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลและสังคมส่วนรวม ผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีจึงมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีมงคล เพราะสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างตนและผู้อื่นได้ เป็นคุณธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยสามารถลำดับความสำคัญของความกตัญญูกตเวที ได้ดังนี้ (อานวย จันเงิน, 2537)

- 1) ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีผ่านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อแสดงถึงความเคารพ รู้คุณ และตอบแทนผู้มีพระคุณ เช่น การกราบไหว้พ่อแม่ ครู อาจารย์ การดูแลยามแก่เฒ่า เป็นต้น และการสอดแทรกความกตัญญูกตเวทีผ่านพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัววันสงกรานต์ วันสารทเดือนสิบ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกุศโลบายสอนให้เยาวชนสำนึกในบุญคุณ และสร้างความรัก ความสามัคคีกันในครอบครัว และสังคม

- 2) ความกตัญญูกตเวที เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง โดยสร้างสายใยความผูกพันผ่านการดูแลบุพการีและผู้มีพระคุณ ทำให้เกิดความรัก ความรับผิดชอบต่อกัน นับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเริ่มจากการ

รับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อน้ำที่ในสถาบันครอบครัว เช่น บิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี บุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทดแทน ความกตัญญูทดแทนที่ส่งเสริมให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยลดปัญหาความรุนแรง ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง เป็นต้น ก็จะหมดไป จึงถือได้ว่าความกตัญญูทดแทนที่สามารถเปลี่ยนจากการ “เอาเปรียบ” เป็นการ “ตอบแทน” ซึ่งเป็นกลไกทางจริยธรรมที่ค้ำจุนสังคมให้มีความรัก ความสามัคคี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

3) คนที่มีความกตัญญูทดแทนที่ย่อมระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่และธรรมชาติ การสำนึกบุญคุณในทรัพยากรที่ให้ลมหายใจ อาหาร และที่อยู่อาศัย ด้วยการอนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู และไม่ทำลายเปรียบเสมือนการรักษารากฐานชีวิตเพื่อให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมอยู่รอดอย่างยั่งยืน

4) พ่อแม่เปรียบเสมือนพระประจำบ้าน เทวดาประจำบ้าน ผู้ที่มีความกตัญญูทดแทนที่ย่อมมีความหนักแน่นในการให้การดูแล บำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่อย่างมีความสุข การกตัญญูทดแทนต่อบุพการี การเคารพกราบไหว้บิดามารดาถือเป็นมงคลชีวิตสูงสุด นอกจากนี้การรู้คุณค่าของถนนหนทาง ที่อยู่อาศัย ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ก็ถือเป็นความกตัญญูทดแทนที่เช่นเดียวกัน ดังนั้นการปลูกฝังความกตัญญูควรเริ่มต้นจากการรู้คุณค่าบิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณทั้งหลาย รวมไปถึงการรู้คุณค่าของ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

ประเภทของความกตัญญู

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2528) ได้กล่าวไว้ว่า ความกตัญญู มี 4 ประเภท ได้แก่

- 1) ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติ
- 2) ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
- 3) ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์เดรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข ฯลฯ
- 4) ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ของความกตัญญู

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2528) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความกตัญญูว่า ความกตัญญูก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง โดยผู้ที่มีความกตัญญูขณะมีชีวิตอยู่ ย่อมมีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และได้รับการสรรเสริญ นอกจากนี้ความกตัญญูยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วย โดยผู้ที่มีความกตัญญูย่อมทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือบุคคลที่คบหาสมาคมได้รับแต่ประโยชน์สุข ซึ่งถือได้ว่าความกตัญญูเป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว คุณงามความดีทั้งหลายก็ย่อมไหลไปรวมอยู่ที่คนดีนั้น เปรียบดังลำธารทุกสายที่ไหลลงสู่แม่น้ำสายใหญ่ ส่งผลให้ผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีที่มีความเจริญรุ่งเรือง และได้รับการยกย่องสรรเสริญ

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ความกตัญญูทดแทน คือ การรู้และยอมรับในบุญคุณของผู้อื่น และเมื่อมีโอกาสย่อมตอบแทนบุญคุณนั้นตามความสามารถ ความกตัญญูทดแทนที่สามารถสะท้อนถึง

จิตสำนึกในบุญคุณและความรับผิดชอบทางคุณธรรมของคนได้ ซึ่งผู้ที่มีความกตัญญูทเวที่ย่อมดำรงตนอยู่ในความดี ขจัดความเห็นแก่ตัว และเจริญงอกงามในชีวิต ดังที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2561) กล่าวว่า “ผู้ใดมีความกตัญญูทเวที่ย่อมมีคุณธรรมพื้นฐานของความเป็นคนดี” ถ้ามุ่งหมายจะประกอบคุณงามความดีให้ยิ่งขึ้นไป ย่อมจะกระทำได้อย่างง่าย เนื่องจากมีคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานของความเป็นคนดีแล้ว ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ความกตัญญูทเวที่เป็นพื้นฐานของคนดี” และเมื่อขึ้นชื่อว่าเป็นคนดี มีฉันทะในการบำเพ็ญคุณงามความดี ก็ย่อมได้รับผลดี คือ ความสุข และความเจริญย่อมบังเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น บุคคลผู้ใดสั่งสมความดีงามเสมือนผู้หว่านพืชเช่นไร ก็ย่อมได้รับผลแห่งความดีเช่นนั้น

2) หลักขันติธรรม คือ ความอดทนอดกลั้นทางกาย ทางใจไม่ให้ประพฤติล่วงละเมิดและแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสม ขันติธรรมถือเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายที่พึงปรารถนา แม้กระทั่งการรักษาความเป็นมนุษย์ก็ต้องอาศัยความอดทน ขันติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับสรรพสิ่งทั้งหลาย เพราะเมื่อเกิดขึ้นได้ขึ้น สิ่งนั้นย่อมพยายามรักษาความดำรงอยู่แห่งตนเองด้วยการอดทน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

ความหมายของขันติธรรม

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนแก่เหล่าสาวกว่า “นิพพานเป็นบรมธรรมผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ” (ที.ม. 10/90/50)

พระครูสุชาติกาญจนวงศ์ (2559) ได้กล่าวถึงหลักขันติธรรมไว้ว่า เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลประสบแต่สิ่งที่ดีงาม ขันติธรรมเปรียบเสมือนศีลธรรมที่บุคคลยอมแสดงออกทางพฤติกรรมทางกายและวาจา ส่งเสริมให้บุคคลมีความอดทนอดกลั้นต่อการทำความชั่ว สามารถดเว้นจากการเบียดเบียน ดเว้นจากการประพฤติชั่วทางกายวาจา สามารถควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความสำรวมเรียบร้อย นอกจากนี้ขันติธรรมยังช่วยให้บุคคลสามารถรักษาศีล รักษาความปกติทางกายและวาจาเอาไว้ได้ ทำให้ไม่หวั่นไหวต่อกิเลส และอุปสรรคทางกายใจ ทำให้เกิดการควบคุมตนเอง สร้างสังคมสันติสุข ส่งผลให้ชีวิตสงบสุข มีระเบียบวินัย และบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้ยิ่งขึ้น ขันติธรรมจึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม

ไสว มาลาทอง (2542) ได้กล่าวไว้ว่า ขันติธรรม เป็นคุณธรรมสำคัญที่ควรประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่พึงปรารถนา เมื่อบุคคลยึดมั่นในขันติ ความอดทนย่อมงดเว้นการกระทำล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา จนกระทั่งมีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติอันดีงาม ควรแก่การประพฤติของบุคคลทั้งหลายที่มุ่งความเจริญแห่งตนเอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546) ให้ความหมายของขันติไว้ว่า หมายถึง ความอดทน คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งาม

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2551) ให้ความหมายของขันติไว้ว่า หมายถึง อดกลั้นไว้ได้ไม่แสดงอาการทุข์ร้อน หรือไม่พอใจ ฉุนเฉียว ออกมาให้เห็น

โชติ จินตแสง (2542) ได้ให้ความหมายของขันติไว้ว่า ขันติ แปลว่า ความอดทน หมายถึง การรักษาภาวะปกติของตนไว้ได้ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งที่ไม่พอใจหรือไม่พอใจ มีความอดทนต่อความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อความเจ็บใจ และอดทนต่ออำนาจของกิเลส

พุทธทาสภิกขุ (2520) ได้กล่าวว่า หลักขันติธรรม หมายถึง ความอดทนอดกลั้นต่อความจำเป็นสำหรับชีวิต 4 อย่าง ได้แก่ ความอดทนอดกลั้นต่อความเป็นไปตามธรรมชาติ ความอดทนอดกลั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย ความอดทนอดกลั้นต่อการอยู่ร่วมกับคนพาล และความอดทนอดกลั้นต่อการบีบคั้นแห่งกิเลส ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

- 1) ความอดทนอดกลั้นต่อความเป็นไปตามธรรมชาติที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นด้วยการทำจิตใจให้ปกติ ไม่ให้เป็นทุกข์ เช่น ความร้อน ความหนาว เป็นต้น
- 2) ความอดทนอดกลั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นการอดทนต่อความทุกข์ทรมานทางด้านร่างกาย
- 3) ความอดทนอดกลั้นต่อการอยู่ร่วมกับคนพาล ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นต่อการถูกล่วงเกินโดยผู้อื่น เช่น การถูกด่า ถูกข่มขู่ ถูกหลอกลวง เป็นต้น
- 4) ความอดทนอดกลั้นต่อการบีบคั้นแห่งกิเลส เป็นการอดทนอดกลั้นต่อการถูกชักจูงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เพื่อนชักจูงใจให้สูบบุหรี่ เลี้ยงสุบหรี่ตามเพื่อน หรือวัตถุนิยม เช่น การอยากมีกระเป๋าแบรนด์เนมเหมือนเพื่อน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าทุกอย่างล้วนมีกิเลสเป็นพลังผลักดันคอยชักใยอยู่เบื้องหลังให้ต้องทำตาม

ปิ่น มุทุกันต์ (2514) ได้กล่าวถึง ลักษณะของขันติธรรม ไว้ว่า “เป็นความอดทนอดกลั้นที่มีลักษณะเป็นการพยายามทำความดีเพื่อหลีกเลี่ยงจากการทำความชั่ว” ซึ่งสถานการณ์ที่ต้องใช้ขันติธรรมมี 4 อย่าง ได้แก่ ความอดทนอดกลั้นต่อความลำบากซึ่งเกิดจากการทำงาน ความอดทนอดกลั้นต่อความทุกข์เข็ญต่อการเจ็บป่วยไม่สบายกาย ความอดทนอดกลั้นต่อความเจ็บใจเมื่อถูกผู้อื่นล่วงเกินด้วยคำด่าหรือการสบประมาท และความอดทนอดกลั้นต่ออำนาจของกิเลส

วัยรุ่นกับความอดทนอดกลั้น

สุชา จันทน์เอม (2529) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเป็นไปอย่างรวดเร็ว เป็นช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ทำให้มีความ

ลำบากในการปรับตัว มีอารมณ์อ่อนไหวและรุนแรงง่าย สามารถเรียกคนในช่วงวัยนี้ว่า “วัยพายุบูแคม” (Storm & stress) หรือเป็นวัยวิกฤติการณ์ (Critical Period) กล่าวได้ว่า วัยรุ่นในช่วงนี้เป็นวัยที่มีอารมณ์อ่อนไหว รุนแรงและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายและระบบของฮอร์โมนทำให้ยากที่จะควบคุมอารมณ์ ซึ่งสภาพสังคมในปัจจุบันร่ายล้อมไปด้วยอบายมุขและสิ่งยั่วยุต่าง ๆ ทำให้วัยรุ่นเต็มไปด้วยความอยากรู้อยากลอง ง่ายที่จะถูกชักนำไปในทางที่ไม่ดี ดังนั้น บุคคลในช่วงวัยนี้จึงควรได้รับการปลูกฝังพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางด้านความอดทนอดกลั้น ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นเข้ามาช่วยให้สามารถยับยั้งอารมณ์ที่เกิดขึ้น และความต้องการที่จะเข้าไปข้องเกี่ยวกับอบายมุขและสิ่งเสพติด ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการกระทำผิดของบุคคลในช่วงวัยนี้ได้

ความสำคัญของขันติธรรม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนหลักการแห่ง “ขันติธรรม” เพื่อเป็นหลักเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการดำรงตนของพุทธบริษัท ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ขันติ ปรมิ ตโป ตีติกขา” แปลว่า ขันติ เป็นเครื่องเผาผลาญบาปธรรมอย่างยิ่ง นอกจากนี้ตามหลักคาลาโอวาทปาติโมกข์ ขันติ ปรมิ ตโป ตีติกขา แปลว่า ขันติช่วยให้พ้นจากอุปสรรค นำมาซึ่งสุขและประโยชน์เกื้อกูล ทั้งยังเป็นเครื่องมือระงับโทสะ สร้างความสง่างามทางกายวาจา และเป็นคุณธรรมพื้นฐานสู่การบรรลุนิพพาน (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2564)

บุญมี แท่นแก้ว (2542) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของขันติธรรม ไว้ว่า เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ การตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ โดยเริ่มจากความต้องการทางด้านร่างกายเพื่อให้มีชีวิตรอด ความต้องการทางสังคมเพื่อความอบอุ่น และความต้องการทางจิตใจเพื่อให้มีชีวิตที่สมบูรณ์ ดังนั้น การดำรงชีวิตให้บรรลุเป้าหมายล้วนต้องอาศัยคุณธรรม เนื่องจากคุณธรรมสามารถส่งเสริมให้มนุษย์ประสบผลสำเร็จ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้มนุษย์มีความอดทนอดกลั้นสามารถละเว้นจากการเบียดเบียน ละเว้นจากการประทุष्टิชั่วทางกาย วาจา และจิตใจ จึงถือได้ว่าหลักขันติธรรมมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรมที่จะช่วยเป็นแรงขับเคลื่อนให้มนุษย์ทำความดี

พระครูสุตธรรมวิสุทธิ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า ขันติธรรม เป็นสิ่งที่สำคัญในการทำงาน การศึกษา หรือการข่มใจของตนจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นเข้ามาประกอบความอดทนอดกลั้นเป็นสิ่งที่ช่วยยับยั้งอารมณ์ที่เกิดขึ้น ฉะนั้น ขันติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดกับตนเองและบุคคลอื่น

วิทยา นาควัชร (2544) กล่าวว่า คุณธรรมที่ควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติมีอยู่หลายประการ แต่สำหรับคุณธรรมที่เอื้อต่อความสำเร็จของการพัฒนาจิตใจและเศรษฐกิจนั้น ได้แก่ คุณธรรมด้านความอดทน (ขันติธรรม) เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จ แม้จะมีปัญหาหรืออุปสรรคมากเพียงใดก็ไม่ทำให้ผู้มีความอดทนด้านนี้เกิดความท้อแท้และสิ้นหวัง แต่ยังคงใช้ปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหานั้นจนบรรลุเป้าหมายในที่สุด นอกจากนี้คุณธรรมดังกล่าวยังช่วยให้คนอยู่

ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งในระดับชุมชน ตลอดจนถึงระดับโลก บุคคลที่มีความอดทน (ขันติธรรม) หรือที่เรียกว่ามีความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค จะทำให้เป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตทั้งการเรียนและการทำงาน เพราะจะมีผลิตผลจากงานได้มากกว่าคนอื่น ๆ ที่ขาดความอดทน

กระทรวงศึกษาธิการ (2542) กล่าวว่า การที่บุคคลในสังคมขาดความอดทนอดกลั้น (ขันติ) ย่อมก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม ปัญหาอาจเริ่มตั้งแต่ระดับตัวบุคคล จากเรื่องเล็กน้อย เช่น การขาดมารยาท หรือการละเลยผู้อื่น แล้วลุกลามต่อไปจนถึงระดับของสังคม เช่น การใช้ความรุนแรง เบียดเบียนทำร้ายกัน การกระทำผิดกฎหมาย การเหยียดสีผิว การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เป็นต้น ดังนั้นความอดทนอดกลั้น (ขันติ) จึงเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่คู่เล็กน้อยแต่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรง และการกดขี่ข่มเหงของคนในสังคมช่วยให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

ประเภทของหลักขันติธรรม มี 4 ประการ ดังนี้ (ขุ.ขุ. 5/42/129)

1) อดทนต่อความลำบาก ผู้ที่มีขันติธรรมสามารถอดทนอดกลั้นต่อความลำบากในการทำงาน อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย อดทนต่อความหิวกระหาย อดทนอดกลั้นในการสู้งาน ทำให้งานประสบผลสำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี ต่างจากผู้ที่ไม่มีขันติธรรมที่มักจะทอดทิ้งการทำงานเสีย เป็นคนมือเท้าบาง ทำอะไรทั้ง ๆ ขว้าง ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ

2) อดทนต่อทุกข์เวทนา ผู้ที่มีขันติธรรมสามารถอดทนอดกลั้นต่อความทุกข์ทรมานทางกาย อันเกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่แสดงอาการทรมนทรมาย ไม่แสดงอาการเจ็บปวดจนเกินเหตุ ไม่ส่งเสียงร้องครวญคราง ต่างจากผู้ที่ไม่มีขันติธรรมที่มักจะแสดงมารยาทอันไม่สมควรออกมาให้ปรากฏ เช่น ร้องครวญคราง กระบิดกระบวน ถืออ้างความเจ็บป่วยเพื่อกระทำความชั่ว

3) อดทนต่อความเจ็บใจ ผู้ที่มีขันติธรรมสามารถอดทนอดกลั้นต่อการล่วงเกินของผู้อื่น อดทนต่อถ้อยคำแสลงหู อดทนต่อความโกรธเมื่อถูกล่วงเกินจากผู้อื่น เช่น ถูกด่าว่า ถูสบประมาท หมิ่นประมาท ดูแคลน เป็นต้น ต่างจากผู้ที่ไม่มีขันติธรรมที่มักจะขาดสติ เกิดโทสะ ทำร้ายตอบด้วยการกระทำอันแรงเกินเหตุที่ควรจะเป็น เช่น ก่อความทะเลาะวิวาท สร้างเวรสร้างกรรมไม่สิ้นสุด เป็นต้น จะเห็นได้ว่าผู้ที่ไม่มีขันติธรรมย่อมก่อให้เกิดความหายนะแก่ตัวเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง

4) อดทนต่ออำนาจกิเลส ผู้ที่มีขันติธรรมสามารถอดทนอดกลั้นต่อความโลภ อดทนต่ออารมณ์ข้างฝ่ายเพเลิดเพลินอันเป็นไปตามอำนาจกิเลสพาไป เช่น ความสนุก การเที่ยวเตร่ ความโกรธ การได้ผลประโยชน์

ประโยชน์ของหลักขันติธรรม

พระมหาขันทอง วิชิตฺต (2545) ได้อธิบายถึงประโยชน์ของความอดทนอดกลั้น (ขันติ) ไว้ว่า ความอดทนทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต เช่น ความสำเร็จในด้านอาชีพ ความอดทนช่วยสร้างสรรค์ระบบครอบครัวและกระบวนการทางสังคมให้เกิดความสงบสุข ความอดทนช่วยเกื้อหนุนการปฏิบัติวิปัสสนาจนบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นต้น

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักขันติธรรม เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มนุษย์ ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ผู้ที่มีขันติธรรมย่อมสามารถกระทำความดีได้ง่าย อันเนื่องมาจาก สามารถอดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อทุกขเวทนา อดทนต่อความเจ็บใจ และอดทนต่ออำนาจ ของกิเลสได้ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติตนไม่เบียดเบียน และไม่ล่วงเกินผู้อื่น ก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ ตนเอง ครอบครัว และสังคมรอบข้าง นอกจากนี้หลักขันติธรรมยังช่วยส่งเสริมให้มนุษย์สามารถรักษา ศิลปฏิบัติตนให้อยู่ในหลักของศีล เพราะสามารถละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางกายและวาจาได้

3) หลักเมตตาธรรม คือ หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ใน ระดับพื้นฐาน เมตตาธรรมเป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์ทั้งหลายเอื้อเฟื้อต่อกัน พึงพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การไม่เบียดเบียนกัน เป็นการสร้างสันติภาพเพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ อาศัยร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ในระดับกลาง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตให้สะอาด บริสุทธิ์ โดยขจัดกิเลสและความทุกข์ให้เบาบาง มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ ตนเองและสังคมส่วนรวม ในระดับสูง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลหมดตัวตน หมดกิเลส หมด ปัญหา ไม่มีอาสวะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในจิตใจ เป็นเมตตาที่สะอาดบริสุทธิ์ไม่มีผู้ให้และผู้รับ หมายถึง การบรรลุพระนิพพาน เป็นเมตตาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย (พระอธิการเวียง กิตติวัฒน์, 2560)

ความหมายของเมตตาธรรม

หัวใจหลักของการมีเมตตาธรรมในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ดังพระโอวาทปาติโมกข์ที่ ปรากฏว่า “สพฺพปาปสฺส อภณฺณํ กุสลสฺสูปสมฺบทา สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ” การไม่ทำ บาปทั้งปวงและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่ง สอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ที.ม. 10/90/50)

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงหลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า “พรหมวิหาร หรือ อปฺปมัญญา และหมวดเมตตสูตร เมตตากถา เมตตากาวนา” กล่าวถึง ข้อความที่เขียนไว้ในพรหม วิหารหรืออปฺปมัญญาว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย” (อภิ.วิ. 35/649/429) กล่าวถึงข้อความที่เขียนไว้ใน เมตตสูตร เมตตากถา เมตตากาวนา โดยย่อว่า “ควรแผ่ และเจริญเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย” โดยเน้นให้คนเราเจริญและแผ่ความรักความปรารถนาดีในมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายโดยไม่มีขอบเขตเป็นความรักที่ทำให้เกิดสันติภาพแก่สัตว์ทั้งปวง เป็นหลักธรรมอย่าง แท้จริงในการกำจัดความชั่วต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัว มีความโกรธ และเป็นบ่อเกิดของบุญกุศลต่าง ๆ แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติในการเข้าถึงโลกสวรรค์อันมีพระนิพพานเป็นที่สุด

ในพระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 กล่าวถึงเรื่องเมตตาไว้ในหมวดขุททกวัตถุ ตอนหนึ่งว่าด้วยวิธีแผ่ เมตตาแก่สรรพสัตว์ว่า “เราขอมีเมตตาต่อตระกูลพญางูทั้ง 4 เราขอมีเมตตาต่อเหล่าสัตว์ไม่มีเท้า มีเท้าสอง มีเท้าสี่ และหลายเท้าทั้งหลาย” (วิ.จู. 7/251/15) และอีกตอนหนึ่งว่า “ขอสรรพสัตว์ที่มี

ลมหายใจขอให้สรรพสัตว์ที่ยังมีชีวิตทั้งมวล จงประสบกับความเจริญ ความเลวร้ายอย่าได้มาแผ้วพาน สัตว์ใดๆ เลย” (วิ.จุ.7/251/15) เป็นวิธีแผ่ความรักแก่สัตว์ทั้งปวง นอกจากนั้นมีเนื้อความ ประกอบด้วยการประพจน์เมตตาทางกาย วาจา และใจ เรียกว่า “ศีลหรือข้อวัตรปฏิบัติ” ดังปรากฏว่า “ภิกษุผู้จงใจพรากรากายมนุษย์เสียจากชีวิต ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร” (วิ.ม. 1/172/142) เป็นต้น

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) (2560) กล่าวว่า เมตตา คือ ความหวังดีปรารถนาดี ไม่ตรี คือ ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ช่วยเหลืออนุเคราะห์สงเคราะห์ ไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่เห็นแก่ได้ ไม่เห็นแก่ตัว เมตตา เป็นความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้ดีมีความสุข เป็นความรักที่ไม่เจือด้วยราคะ เป็นความรักที่เกิดขึ้นจากใจที่เป็นกุศลและแผ่แผ่เยือกเย็น เป็นใจที่ไม่อาฆาต ไม่พยาบาทจองเวร เป็นไปในลักษณะที่ปรารถนาดีและหวังดีต่อมนุษย์สัตว์ทุกถ้วนหน้า ผู้ที่มีเมตตาไม่ตรีเป็นอริยาศัยจึงเป็นคนที่มีความลักษณะแห่งความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ มีความหวังดีต่อผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2553) ได้ให้ความหมายของคำว่า เมตตา ไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ว่า หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีที่มุ่งให้ผู้อื่นได้รับความสุข มีจิตใจเปี่ยมด้วยไมตรี และคิดเกื้อกูลต่อประโยชน์ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยเสมอหน้า เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ลดความขัดแย้ง และก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

พระพุทฺธโสเถระ ญาณ (2551) ได้ให้ความหมายของ “เมตตา” ไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า เมตตา หมายถึง ความปรารถนาดีที่มุ่งประโยชน์และความสุขแก่สรรพสัตว์ มีลักษณะเป็นการประพจน์และกระทำในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้อื่น มีหน้าที่ส่งเสริมและเกื้อกูลให้ผู้อื่นได้รับความสุขและความเจริญ มีผลเป็นการขจัดความอาฆาตพยาบาทออกจากจิตใจ โดยมีการมองเห็นผู้อื่นในแง่ที่น่าชื่นชมและน่าเจริญใจเป็นเหตุก่อให้เกิดเมตตา ความสมบูรณ์ของเมตตาคือการปราศจากความพยาบาทและความคิดมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ส่วนความเสื่อมของเมตตา คือ การแปรเปลี่ยนไปเป็นความห่วงใยหรือความผูกพันที่เกิดจากตัณหา อันเป็นความยึดติดที่แผ่อยู่ภายใต้ความปรารถนาดีนั้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543) กล่าวว่า เมตตาธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญที่เกื้อหนุนและส่งเสริมให้การทำความดีทั้งหลายดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดีงามและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมนั้น จำเป็นต้องมีคุณธรรมภายในจิตใจเป็นรากฐานรองรับ จึงจะทำให้การกระทำนั้นเป็นไปด้วยความจริงใจ บริสุทธิ์ และมั่นคง อันส่งผลให้ความดีงามเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนและสมบูรณ์

ความสำคัญของหลักความเมตตา

พระอธิการเวียง กิตติวณฺโณ (2560) ได้กล่าวว่า หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยสามารถแบ่งความเมตตาได้ออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับพื้นฐาน เป็น

หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์ทั้งหลายเอื้อเฟื้อต่อกัน พึงพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การไม่เบียดเบียนกัน เป็นการสร้างสันติภาพเพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่อาศัยร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข 2) ระดับกลาง เป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ลดกิเลส ลดปัญหา กำจัดความทุกข์ ให้เบาบาง ลดความเห็นแก่ตัว สร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและส่วนรวม 3) ระดับสูง เป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลหมดความเป็นตัวตน หมดกิเลส สะอาดบริสุทธิ์ เป็นรากฐานบรรลुพระนิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับความเมตตาเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงสอนให้มนุษย์แผ่ความรักและเจริญความรักต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตที่เสมอกัน การสร้างความรัก ความเมตตาไว้ในจิตใจด้วยการปฏิบัติอย่างจริงใจและสม่ำเสมอ อบรมบ่มเพาะเป็นนิสัย สั่งสมให้มาก ทำเป็นที่อาศัยเหมือนยานพาหนะเป็นที่อาศัยเดินทาง เพราะวิธีปลูกต้นเมตตานี้ ไม่ทำให้หนักตัวเพราะพกพาไป ไม่ต้องกลัวหาย และไม่ต้องกลัวถูกลักขโมย เพราะมีติดตัวติดใจประจำอยู่ตลอดเวลา เหมือนเงาของตัวเราติดตัวเราไปตลอด อีกทั้งได้วางหลักเมตตาธรรมไว้สำหรับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยการปลูกฝังความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นเป็นสุข (เมตตา), ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ (กรุณา), ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี (มุทิตา) และการวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา) ถ้าบุคคลดำเนินตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลด้วยคุณธรรมจริยธรรมภายในจิตใจแล้ว ย่อมก่อให้เกิดระบบการสร้างเมตตาธรรมในตัวบุคคล คือ ทำให้เกิดการอบรมสั่งสอน บอกกล่าว ตักเตือน แนะนำให้ตั้งอยู่ในความถูกต้อง ดีงามอันนำไปสู่การมี “ไตรสิกขา” อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อบุคคลมีปัญญาเห็นชอบก็จะนำไปสู่การ ประพฤติดีงาม เรียกว่า “จริยธรรม” คือ การกระทำหรือความประพฤติ ซึ่งแสดงออกผ่านการกระทำทางกาย วาจา และใจ (พระปลัดฉุ่มพงษ์ กิตติวณฺโณ, 2563)

ประเภทของหลักเมตตาธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2554) กล่าวว่า เมตตาธรรมสามารถแสดงออกได้ 3 ด้าน ได้แก่ เมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม และเมตตามโนกรรม โดยเมตตากายกรรมเป็นการแสดงออกทางกายด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล การประพฤติน้อย่างสุภาพเรียบร้อย และการงดเว้นจากการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เมตตาวาจากรรมเป็นการใช้วาจาด้วยความเมตตา กล่าวคำที่เป็นประโยชน์ สุภาพ และสร้างสรรค์ พร้อมทั้งงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ ส่วนเมตตามโนกรรมเป็นการมีจิตใจเปี่ยมด้วยความปรารถนาดี คิดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่โลภ ไม่พยาบาท และมีความเห็นถูกต้องตามหลักธรรม ดังนั้นเมตตาธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และใจ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ประโยชน์ของการเจริญเมตตาภาวนา

อานิสงส์ของเมตตาธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสว่ามี 11 ประการ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอกาทสกนิบาต เมตตาสูตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติอันบุคคล

ปฏิบัติแล้ว เจริญแล้วทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้งตั้งไว้เนื่องๆ สังสมแล้ว ปรารภเสมอดีแล้ว พึงหวังได้อานิสงส์ 11 ประการ (อง.เอกาทศก. 24/15/425) ความหมายของอานิสงส์แต่ละข้อ ดังต่อไปนี้ (อง.เอกาทศก.อ. 5/551)

- 1) หลับเป็นสุข คือ หลับสนิทคล้ายเข้าสมาบัติ
- 2) ตื่นเป็นสุข คือ ตื่นอย่างสดชื่นและคนนอนอ้อม
- 3) ไม่ฝันลามก คือ ไม่ฝันเห็นสิ่งชั่วร้าย ถ้าฝันก็ฝันแต่ในนิมิตที่ดีงาม
- 4) เป็นที่รักแห่งมนุษย์ คือ เป็นที่รักที่เจริญใจของมนุษย์ทั่วไป
- 5) เป็นที่รักของอมนุษย์ เช่น เทวดา เป็นต้น
- 6) เทวดาย่อมรักษา เหมือนบิดามารดาเฝ้ารักษาบุตร
- 7) ไฟ ยาพิษ ศาสดรา ไม่กล้ำกลาย เพราะอานุภาพแห่งเมตตา
- 8) จิตตั้งมั่นได้เร็ว จิตที่เจริญเมตตาจะเข้าสมาธิได้เร็ว และเป็นบาทฐานที่ดีสำหรับการเจริญวิปัสสนาต่อไป

- 9) สีหน้าผ่องใส สีเหมือนลูกตาลสุกที่เพิ่มหลุดจากขั้ว
- 10) ไม่หลงตายผู้ที่เจริญเมตตาเป็นประจำ เมื่อจะตายจิตไม่ฟุ้งเฟ้อแต่มีสติรักษาอยู่
- 11) ถ้ายังไม่บรรลุนิพพานยังอยู่ได้บังเกิดในพรหมโลก

จะเห็นได้ว่า หลักเมตตาธรรม ก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นขึ้นในจิตใจ สามารถระงับความโกรธและทำให้จิตใจเป็นสุขได้ ซึ่งการแผ่ความรัก ความเมตตา และความปรารถนาดีต่อคนหรือสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตที่เสมอกันนั้น ไม่มีวันสูญเปล่า และเป็นสิ่งที่จะนำเราไปสู่แดนสุคติโลกสวรรค์และพระพุทธรูปเจ้าที่ทรงสรรเสริญ (เอกบุญญาวรรณ พลอยพรรณนา และจรัส ลีลา, 2560)

พระพุทธรูปเจ้าทรงเปรียบอานุภาพของเมตตาจิตนั้นมากกว่าการให้ทาน ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก หมวดโอภกชาสูตรว่าด้วยการให้ทานว่า “บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ในเวลาเช้า บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ในเวลาเที่ยง บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ในเวลาเย็น บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเช้าอย่างน้อยเพียงขณะการหยदनน้ำนมโค บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเที่ยงอย่างน้อยเพียงขณะการหยदनน้ำนมโค หรือ บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเย็นอย่างน้อยเพียงขณะการหยदनน้ำนมโค การเจริญเมตตาจิตนี้มีผลมากกว่าทานที่บุคคลให้แล้ว 3 ครั้งในวันหนึ่งนั้น” (ส.นิ. 16/226/315) นอกจากนี้พระพุทธรูปเจ้ายังทรงสอนถึงการทำบุญหรือการสร้างความดี 3 ประการ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก สังคิติหมวด 3 ว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ 3 ดังนี้ (ที.ปา. 11/305/269)

- 1) ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน)
- 2) ศีลมัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล)
- 3) ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2557) กล่าวว่า คุณงามความดีของความเมตตาก็คือความเย็น ผู้มีความเมตตาอยู่ที่ใดที่นั่นย่อมสงบสุขและร่มเย็น ความเมตตาจึงเปรียบเสมือนความเย็น ผู้ให้เมตตาก็คือผู้แผ่ความเย็น หมายถึง ผู้ที่มีแต่ความปรารถนาดี ไม่มุ่งร้ายต่อผู้อื่น และผู้ยอมรับความเมตตานั้นก็จักเป็นผู้ที่มีความเย็นตามด้วย ดังนั้น เมตตาจึงเป็นเหตุแห่งความสุขที่เห็นได้ชัด เป็นเหตุที่ควรสร้างให้มีขึ้นเพื่อทำความทุกข์ให้ลดน้อยถึงหมดสิ้นไป

พระมหาบุญเรือน ปถกโร (พิลาพันธ์) (2556) กล่าวว่า iva บุคคลใดเจริญเมตตาอย่างต่อเนื่องย่อมได้รับอานิสงส์หาประมาณมิได้ ซึ่งอานิสงส์จากการเจริญเมตตา มี 2 ลักษณะ คือ

1) ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่เจริญเมตตาอย่างสม่ำเสมอได้รับอานิสงส์ทางด้านจิตใจ ถ้าเป็นผู้มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา กิจที่กระทำและคำที่พูดก็ย่อมประกอบไปด้วยเมตตา

2) หลังจากตายไปแล้ว ผู้ที่เจริญเมตตาอย่างสม่ำเสมอได้รับอานิสงส์ของการเจริญเมตตาในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งติดตามไปในชาติต่อไปเหมือนเงาติดตามตัว เช่น การไปเกิดในพรหมโลก เป็นต้น

พระครูสมุห์วิบูลย์ ชิตจิตโต และคณะ (2560) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเจริญเมตตาไว้ว่า เมตตาธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยขัดเกลาและลดทอนกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์และความร้าวร้อนทางจิตใจ พลังแห่งเมตตาช่วยบรรเทาความอาฆาตพยาบาท ลดความขัดแย้ง และคลายความผูกเวรระหว่างบุคคล ทำให้กรรมหนักเบาบางลงได้ อีกทั้งยังช่วยระงับโทสะซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการประพฤติดอกุศลกรรมและการเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้เมตตาธรรมยังเป็นรากฐานสำคัญของขันติธรรม ทำให้บุคคลมีความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบาก ความทุกข์เวทนา และการกระทบกระทั่งทางอารมณ์ รวมทั้งสามารถควบคุมตนเองไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสได้ การเจริญเมตตาจึงเปรียบเสมือนการปลูกฝังความปรารถนาดีให้หยั่งรากลึกในจิตใจ ส่งผลให้จิตใจสงบ ร่มเย็น อ่อนโยน และพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม อันนำไปสู่ความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญที่แท้จริงของเมตตาธรรม ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หลักเมตตาธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้มนุษย์และสัตว์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความปรารถนาดี และความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความเมตตาจึงนับเป็นคุณธรรมสำคัญที่เกื้อหนุนการอยู่ร่วมกันในสังคม ผู้ที่มีเมตตาอย่างสม่ำเสมอได้รับประโยชน์จากเมตตานี้ก่อนผู้อื่น ดังที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2557) ได้ตรัสไว้ว่า “เราแผ่เมตตาไปในผู้อื่นสัตว์อื่น ผู้ที่ได้รับผลจากเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนก่อนผู้อื่น สัตว์อื่น ก็คือตัวเราผู้แผ่เมตตานั่นเอง” ดังนั้น บุคคลผู้มีเมตตาจึงมักเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี รู้จักช่วยเหลือ แบ่งปัน และสร้างสรรค์ความดีเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น อีกทั้งยังสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ รวมถึงมีความเมตตาต่อสัตว์ ไม่รังแกหรือทำร้ายให้ได้รับความทุกข์ทรมาน เมื่อเมตตากลายเป็นคุณธรรมประจำใจแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเอื้อเฟื้อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการ

พึงพาอาศัยกันในสังคม ส่งผลให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างร่มเย็น เป็นสุข และเกิดความสามัคคีในสังคมโดยส่วนรวม

4) หลักเทวธรรม หรือ หิริโอตตปปะ คือ หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ได้ชื่อว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความดีงามของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความละอายหรือเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว ก็ย่อมไม่กระทำความชั่ว ส่งผลให้มนุษย์มีจิตใจสูงส่ง ไม่ตกอยู่ในอำนาจใฝ่ต่ำ หลักหิริโอตตปปะถือเป็นหลักธรรมที่เป็นแก่นแห่งมนุษยธรรม เปรียบเสมือนจริยธรรมคุ้มครองมนุษย์ในโลกมิให้ประพฤติดุชเหมือนอย่างสัตว์เดรัจฉาน เป็นหลักธรรมที่สามารถแยกคนออกจากสัตว์ได้ เนื่องจากคนสามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน เป็นเหตุให้บรรลุมรรตติญาณทัสสนะอันเป็นข้อปฏิบัติขั้นสูงสุดในชีวิต หิริโอตตปปะสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยเป็นเหมือนเกราะป้องกันใจไม่ให้ทำ ทำใ้คนมีจิตสำนึกผิดชอบชั่วดี ไม่กล้าทำผิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง ส่งเสริมการรักษาศีล การประพฤติในทางที่ถูกที่ควร นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข และเป็นพื้นฐานสำคัญในการป้องกันการทุจริตและพฤติกรรมที่ไม่ดี ซึ่งนำไปสู่การมีกาย วาจา ใจที่บริสุทธิ์ และการประพฤติตนดีงาม (พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, 2559)

ความหมายของหลักหิริโอตตปปะ

เทวธรรมหรือหลักหิริโอตตปปะในพระสูตรต้นปิฎกกล่าวไว้ว่า “หิริ โอตตปปสมปนนา สุกกมมสมาหิตา สนโต สปปุริสา โลเก เทวธมมาติ วุจฺจเร” แปลความว่า บุคคลผู้มีหิริและโอตตปปะได้ชื่อว่าเป็นคนสะอาด เป็นคนมีความสงบระงับ เป็นคนดีงามจนได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์เทวดาบนโลกนี้ (ขุ.ชา. 27/6/3) ส่วนในคัมภีร์พระอภิธรรมได้ให้ความหมายของหลักหิริโอตตปปะไว้ว่า หิริ คือ กิริยาที่น่าละอาย และโอตตปปะ คือ กิริยาที่น่าเกรงกลัวต่อทุจริตที่ควรละอายเป็น “บาปอกุศล” ดังนั้นหิริและโอตตปปะจึงเป็นกิริยาอาการน่าละอายและความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตทั้งปวง ทำให้มนุษย์เป็นคนดี เป็นคนสะอาด เป็นคนสงบเยือกเย็น และเป็นคนมีคุณธรรมจนได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์เทวดาบนโลกนี้ (สันติ เมืองแสง, 2562)

ในพระไตรปิฎก หลักหิริโอตตปปะ (หิริ-โอตตปปะ) ยกย่องว่าเป็น “ธรรมคุ้มครองโลก” (โลกบาลธรรม) และ “เทวธรรม” (ธรรมของเทวดา) ซึ่งเป็นเกราะป้องกันใจไม่ให้ทำบาป โดยหิริคือความละอายต่อการทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ (อภัยบาป) ส่วนโอตตปปะคือความเกรงกลัวต่อผลของบาป (กลัวบาป) ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ประเภทของหลักหิริโอตตปปะ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2520) ได้กล่าวไว้ว่า หลักธรรมสำคัญที่ควบคุมและคุ้มครองชาวโลกมีอยู่ 2 อย่าง คือ

1) หิริ คือ ความละอายต่อการกระทำผิดภายในใจของตน เมื่อคนเราได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้เข้าใจและรู้ถึงสิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ สิ่งใดที่ทางศาสนาถือว่าเป็นบาป เช่น การด่าว่า

ผู้อื่น การทำร้ายผู้อื่นหรือฆ่าผู้อื่น หากจะเกิดความรู้สึกอยากจะกระทำสิ่งเหล่านี้ คนเราก็จะเกิดความรู้สึกละอายแก่ใจที่จะกระทำถึงจะไม่มีผู้รู้เห็นก็จะควบคุมตนให้ไม่ทำในสิ่งที่เป็นบาป คนที่ขาดหิรินี้สามารถจะกระทำความผิดร้ายแรงได้ทุกอย่าง หิริจึงเป็นความรู้สึกแยกแยะ ชั่ว-ดี เหมาะสม-ไม่เหมาะสม ดังนั้น การจะฝึกฝนจิตใจให้มีคุณธรรม บุคคลจะต้องสร้างหิริให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพื่อดำเนินงานอารมณ์ฝ่ายต่ำที่ชักนำให้คนเรากระทำบาปและความผิดได้

2) โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำผิดชั่วร้าย กลัวว่าจะมีคนอื่นรู้เห็นการกระทำผิดของตน ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันจากภายนอก เป็นการควบคุมตนเองที่มีลักษณะเป็นความสะดุ้งกลัวต่อสิ่งที่ตนจะกระทำลงไป เมื่อใดใคร่ควรถึงผลแห่งการกระทำที่จะตามมาหรือเกรงกลัวว่าผู้อื่นจะมองในแง่ลบ มองตนเป็นคนบาปหรือตัวมารร้ายของสังคม

ประโยชน์ของหลักหิริโอตตปปะ

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงหลักหิริโอตตปปะไว้ว่า “...เมื่อบุคคลใดมีหิริและโอตตปปะสมบูรณ์เป็นเหตุให้เกิดมีอินทรีย์สังวร ศีลสัมมาสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทาและวิราคะ และวิมุตติญาณทัสสนะ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม่แก่นของต้นไม้ยืนย่อมบริบูรณ์ด้วยเช่นกัน ” (อง.สตตก. 23/65/131)

สันติ เมืองแสง (2562) ได้กล่าวว่า บุคคลใดประกอบด้วยหิริและโอตตปปะตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันขาวสะอาดแล้ว ก็ย่อมทำให้บุคคลนั้นเป็นคนที่สะอาด ซึ่งธรรมฝ่ายดี มี 3 อย่าง ได้แก่ การไม่ยออยากได้ทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่นอันโดยทางทุจริต การไม่คิดประทุษร้าย ทำลายชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย และการมีปัญญารู้ความจริง ไม่ลุ่มหลงในความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่คิดสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น ไม่แสวงหาทรัพย์สินเงินทองด้วยวิธีการทุจริต และไม่มี ความลุ่มหลงปราศจากปัญญาอันจะเป็นบุคคลที่มีความสะอาดทางกายวาจาและจิตใจ

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักหิริโอตตปปะเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างให้บุคคลมีจิตสำนึกในการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของความดีงาม โดยหิริ คือ ความละอายต่อบาป และโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลของบาปหรือการกระทำความชั่ว เมื่อบุคคลมีหิริโอตตปปะเป็นเครื่องกำกับจิตใจ ย่อมไม่กล้ากระทำความผิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา และใจ และมีความตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำของตน จึงเลือกประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปนี้เปรียบเสมือนเกราะป้องกันมิให้บุคคลตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสและความประมาท ส่งผลให้เกิดการยับยั้งชั่งใจ รู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เมื่อบุคคลต่างมีหิริโอตตปปะเป็นพื้นฐานแห่งจิตใจ ก็จะช่วยลดปัญหาการเบียดเบียน การทุจริต และความขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้เกิดความเคารพในสิทธิของกันและกัน เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ตารางที่ 2.6 ความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมกับคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นในนักเรียน

หลัก พุทธธรรม	ความหมาย โดยสังเขป	คุณธรรมที่สร้าง	จริยธรรมที่แสดงออก
กตัญญูกตเวทิตะ	การรู้คุณและตอบแทนคุณผู้มีพระคุณ	ความกตัญญู ความ รับผิดชอบ ความเคารพ และความสำนึกในบุญคุณ	เคารพเชื่อฟังบิดามารดา ครู อาจารย์ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ช่วยเหลืองานส่วนรวม และ ตอบแทนผู้มีพระคุณ
ขันติธรรม	ความอดทนอดกลั้น ต่อความยากลำบาก อารมณ์ และกิเลส	ความมีวินัย ความเข้มแข็ง ทางจิตใจ ความเพียร และ การควบคุมตนเอง	อดทนต่อการเรียน ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรค ควบคุมอารมณ์ และปฏิบัติตามกฎระเบียบ
เมตตาธรรม	ความปรารถนาดีต่อ ผู้อื่น ไม่เบียดเบียน	ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความ มีน้ำใจ ความเสียสละ และ ความสามัคคี	ช่วยเหลือเพื่อน แบ่งปันสิ่งของ ให้อภัยผู้อื่น ไม่กลั่นแกล้งหรือ ใช้ความรุนแรง
หิริโอตตปปะ	ความละอายและ เกรงกลัวต่อการทำ ความชั่ว	ความซื่อสัตย์สุจริต ความ รับผิดชอบ ความยับยั้งชั่ง ใจในการกระทำความชั่ว	ไม่โกงข้อสอบ ไม่ลักขโมย ไม่ โกหก กล้ายอมรับความผิด และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่ เหมาะสม

จากการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักกตัญญูกตเวทิตะ หลักขันติธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักหิริโอตตปปะ กับคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนพบว่า หลักธรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพฤติกรรม ความคิด และจิตใจของผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่พึงงาม เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทนอดกลั้น และความสำนึกในหน้าที่ ซึ่งล้วนเป็นคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมเหล่านี้ มิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ทางพฤติกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการฝึกอบรมและพัฒนาชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ หลักพุทธธรรมแต่ละประการล้วนเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านความประพฤติ การควบคุมจิตใจ และการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างยั่งยืน ดังนั้น เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในมิติที่ครอบคลุมและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัย

จึงได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมทั้ง 4 ประการกับหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.7 ตารางแสดงความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักไตรสิกขา

หลัก พุทธธรรม	ศีล (การพัฒนาพฤติกรรม)	สมาธิ (การพัฒนาจิตใจ)	ปัญญา (การพัฒนาความคิด)
กตัญญู กตเวทิตะ	เคารพเชื่อฟังบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มี พระคุณ ไม่ประพฤติดิ หรือละเมิดหน้าที่	จิตใจอ่อนโยน สงบ และ มั่นคงจากการระลึกถึง คุณความดีของผู้มี พระคุณ	เข้าใจเหตุและผลของการ ตอบแทนบุญคุณ ตระหนัก ถึงคุณค่าของความดีและ หน้าที่ของตน
ขันติธรรม	ควบคุมกายและวาจา ไม่ ล่วงละเมิดผู้อื่น มีวินัย และความรับผิดชอบ	อดทนต่ออุปสรรค ความยากลำบาก และ อารมณ์ต่าง ๆ ทำให้จิต ตั้งมั่น	รู้จักไตร่ตรองและแก้ปัญหา ด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ใน การตัดสินใจ
เมตตาธรรม	ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้ง ทางกายและวาจา มี น้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	จิตใจสงบ อ่อนโยน ลด ความโกรธ ความอาฆาต และความขัดแย้ง	เข้าใจคุณค่าของการอยู่ ร่วมกัน เห็นความสำคัญของ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
hiriโอดตปปะ	ละอายและเกรงกลัวต่อ การกระทำความผิด ไม่โกหก ไม่ทุจริต ไม่ละเมิด กฏระเบียบ	จิตใจผ่องใส ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยความรู้สึกผิด ทำให้ เกิดความมั่นคงทางจิต	สามารถแยกแยะถูกผิด เห็น โทษของความชั่ว และเลือก ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียน ได้แก่ หลักกตัญญูกตเวทิตะ หลักขันติธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักหิริโอดตปปะ ล้วนมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เป็นคนดีและเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม โดยหลักกตัญญูกตเวทิตะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ ทำให้เกิดความเคารพนอบน้อม ไม่ประพฤดิล่วงละเมิดหรือเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกายและวาจา อันเป็นพื้นฐานของการรักษาศีล เมื่อผู้เรียนมีจิตสำนึกในการตอบแทนคุณและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้มีพระคุณอย่างสม่ำเสมอ ย่อมทำให้จิตใจเกิดความสงบ มั่นคง และมีสมาธิในการทำความดี ส่งผลให้เกิดปัญญาในการพิจารณาเห็นคุณค่าของความกตัญญู เข้าใจเหตุผลของการตอบแทนบุญคุณ และตระหนักถึง

ความสำคัญของการดำรงตนอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรม หลักขันติธรรมช่วยเสริมสร้างความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบาก ความทุกข์ และสิ่งยั่วยุต่าง ๆ ทำให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์และความประพฤติของตน ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของความโกรธ ความโลภ หรือกิเลสอื่น ๆ จึงช่วยให้การรักษาศิลปะเป็นไปอย่างมั่นคง ความอดทนดังกล่าวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จิตใจสงบ ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค เกิดสมาธิและความตั้งมั่นทางจิต เมื่อจิตมีความสงบและตั้งมั่นแล้ว ย่อมเอื้อต่อการเกิดปัญญา สามารถพิจารณาเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม หลักเมตตาธรรมช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความรัก ความปรารถนาดี และหวังประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ส่งผลให้มีความประพฤติสุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อันเป็นการสนับสนุนให้ศิลปบริสุทธิ์ เมื่อจิตประกอบด้วยเมตตา ย่อมปราศจากความพยาบาท ความโกรธ และความอาฆาต ทำให้อารมณ์อ่อนโยน สงบ และตั้งมั่น เกิดสมาธิได้ง่าย อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดปัญญาในการเข้าใจผู้อื่น เข้าใจหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลและความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่วนหลักหิริโอตตปปะ ซึ่งเป็นความละอายต่อบาปและความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว ช่วยให้นักเรียนมีสติยับยั้งชั่งใจ ไม่กระทำความผิดทั้งทางกาย วาจา และใจ ส่งผลให้สามารถรักษาศีลได้อย่างมั่นคง เมื่อไม่ถูกรบกวนงำด้วยอกุศลกรรม จิตใจก็ย่อมสงบ ผ่องใส และเกิดสมาธิได้ง่าย นอกจากนี้ หิริโอตตปปะยังเป็นพื้นฐานของปัญญา เพราะทำให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาแยกแยะความดีและความชั่ว รู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และเลือกประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

ดังนั้น หลักกตัญญูกตเวที หลักขันติธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักหิริโอตตปปะ จึงเป็นหลักพุทธธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีศีล สมาธิ และปัญญา อันนำไปสู่การเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข และพัฒนาตนเองสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามแนวทางพระพุทธศาสนา

2.4 สภาพปัจจุบันของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 1

2.4.1 โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

โรงเรียนสตรีภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ ก่อตั้งโดยกระทรวงธรรมการ สถานที่ตั้งเลขที่ 248/9 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ 10700 มีเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา โทรศัพท์ 02-412-9103 โทรสาร 02-418-1002 อีเมล Smail@sr.ac.th เว็บไซต์ www.sr.ac.th ปัจจุบันมีครูและบุคลากรจำนวน 85 คน มีนักเรียนจำนวน 1,683 คน

โรงเรียนสตรีวัดระฆังมีกระบวนการพัฒนาผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายตามสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาของผู้เรียนให้สอดคล้องกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

นอกจากนี้โรงเรียนสตรีวัดระฆังได้มีการดำเนินการเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียน เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมนำความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 โดยมีวิสัยทัศน์ของโรงเรียนคือ “ส่งเสริมความเป็นเลิศของผู้เรียนเต็มตามศักยภาพสู่มาตรฐานสากล บนพื้นฐานคุณธรรมและความเป็นไทย ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่เน้นให้การศึกษาควบคู่คุณธรรม เพื่อสร้างคนที่มีคุณภาพและตระหนักถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปรัชญาของโรงเรียน

“วิชาเป็นทรัพย์อันประเสริฐ”

คำขวัญของโรงเรียน

“เรียนเด่น เล่นดี มีวินัย ใจกุศล”

พันธกิจของโรงเรียน

1. จัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาสู่สากล เพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และสืบสานงานฝีมือไทย
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างจิตสำนึกให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
3. พัฒนาระบบบริหารด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) และการจัดการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล โดยนำเทคโนโลยีมาใช้นับสนับสนุนการบริหารและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สร้างบรรยากาศและความปลอดภัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้
4. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความรู้ ความสามารถตามมาตรฐานวิชาชีพ มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครูเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนและสังคม
5. เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

เป้าประสงค์

1. ผู้เรียนจบหลักสูตรสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาและมาตรฐานสากล เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสำนึกให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย สืบสานงานฝีมือไทย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. โรงเรียนมีระบบบริหารด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) และการจัดการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล โดยนำเทคโนโลยีมาใช้นับสนับสนุนการบริหารและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สร้างบรรยากาศและความปลอดภัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ ความสามารถตามมาตรฐานวิชาชีพ มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครูเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนและสังคม

4. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

อัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของโรงเรียน

อัตลักษณ์ : “กัลยาณิสตริวัตระฆัง” ท่องท่องด้วยกิริยา มารยาท

เอกลักษณ์ : สืบสานความเป็นไทย

คำอธิบาย

ผู้เรียนมีพฤติกรรมเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม เคารพในกฎกติกา มีค่านิยมและจิตสำนึกตามที่สถานศึกษากำหนดโดยไม่ขัดกับกฎหมายและวัฒนธรรมอันดีของสังคม ผู้เรียนมีความภูมิใจในท้องถิ่น เห็นคุณค่าของความเป็นไทย มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทย รวมทั้งภูมิปัญญาไทย ยอมรับและอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้าน เพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงผู้เรียนมีการรักษาสุขภาพกาย สุขภาพจิต อารมณ์และสังคม และแสดงออกอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เข้าใจผู้อื่น ไม่มีความขัดแย้งกับผู้อื่น

วัฒนธรรมองค์กรโรงเรียนสตรีวัตระฆัง

1. นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและการทำงาน
2. เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้เทคโนโลยี สร้างสื่อ/นวัตกรรม ใช้อย่างสร้างสรรค์และมีจริยธรรม
3. มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย มีความสามัคคี มีมนุษยสัมพันธ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
4. ร่วมอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมไทย
5. ศรัทธา จงรักภักดีต่อองค์กรและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
6. มีสัมมาคารวะ ยอมรับในความสามารถซึ่งกันและกัน
7. มีจิตอาสาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
8. รักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและส่วนรวม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติด
9. มีความซื่อสัตย์ โปร่งใสในการทำงานสามารถตรวจสอบได้
10. ทำงานเป็นทีม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความเป็นประชาธิปไตย

ผลผลิตของโรงเรียน

โรงเรียนสตรีวัดระฆังจัดการศึกษา 2 ระดับ คือ ระดับการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ดังนี้

1. นักเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. นักเรียนจบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มีความมุ่งมั่นในการศึกษา การทำงาน และสามารถปรับตัวเข้ากับพหุวัฒนธรรม บนพื้นฐานวัฒนธรรมที่งดงามของไทย

โดยมีคณะกรรมการบริหารโรงเรียนเป็นผู้ประสาน ส่งเสริมการจัดและบริหารการศึกษา ภายใต้ความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีองค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน สมาคมศิษย์เก่าสตรีวัดระฆัง สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนสตรีวัดระฆัง มูลนิธิโรงเรียนสตรีวัดระฆัง ให้การสนับสนุนดูแลเพื่อให้ภารกิจดังกล่าวดำเนินไปบรรลุเป้าประสงค์ พันธกิจของโรงเรียน และรองรับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ

จากสภาพปัจจุบันของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง สรุปได้ว่าแม้สภาพคุณธรรมจริยธรรมจะอยู่ในภาพรวมที่ดี แต่ปัญหาอาจเกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น สถาบันครอบครัวไม่ได้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กอย่างเหมาะสม ปัจจัยทางสังคม หรือการขาดบุคคลต้นแบบ ดังนั้น สถานศึกษาจึงมีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยมีครู อาจารย์ผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาทุกฝ่ายร่วมมือกันในการขับเคลื่อน ทั้งนี้โรงเรียนสตรีวัดระฆังมีเป้าหมายพัฒนาอัตลักษณ์ “กัลยาณิสตรีวัดระฆัง” ที่เน้นความเป็นเลิศทางวิชาการควบคู่คุณธรรมมารยาท และมีการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมจิตอาสา, สวดมนต์ไหว้พระ, กิจกรรมวาลेนธรรม, การเน้นย้ำค่านิยมที่งดงาม รวมถึงหลักสูตรที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับการศึกษา

2.4.2 การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

กระทรวงศึกษาธิการ (2557) กล่าวว่า หน้าที่สำคัญของครู คือ การอบรมสั่งสอน และฝึกฝนศิษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัวและสังคม มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ มีวินัยในตนเองและต่อบุคคลอื่น มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งจะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องเป็นครูอาชีพ ครุด้วยจิตวิญญาณ ความเป็นครูเชื่อว่าการศึกษาเล่าเรียนจนจบหลักสูตรแล้วจะเป็นครูที่ดีเสมอไปได้ และจิตวิญญาณ จิตสำนึกความเป็นครูต้องได้รับการกระตุ้นปลูกฝังให้เกิดความตระหนัก รักและศรัทธาในวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งที่เป็นฝ่ายผลิต ฝ่ายบรรจุ ฝ่ายควบคุมดูแล ควรแสวงหาแนวทางหรือจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้เรียน

นพ.เชวง เตชะโกศยะ (2553) กล่าวถึง การปลูกฝังไว้ว่า คือ การให้ความรู้ความเข้าใจแก่เขาเป็นอย่างดี และมีผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่ดีด้วยการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จำเป็นต้องมีครู 3 สถานะเป็นต้นเหตุ คือ

- 1) ครูที่บ้าน คือ บุพการี
- 2) ครูที่โรงเรียนหรือสถานศึกษา
- 3) ครูที่เป็นคำสอนในศาสนา คือ พระสงฆ์

เพราะบุคคล 3 จำพวกนี้เท่านั้น ที่อยากเห็นบุคคลอื่นได้ดี ถ้าขาดเหตุหรือเหตุไม่ครบถ้วน ผลคือ คุณธรรมและจริยธรรม ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้หรือไม่สมบูรณ์นั่นเอง เรามักจะเอาผลกลับมาเป็นเหตุ คือ เอาจริยธรรมหรือศีลธรรมไปสอนเขาโดยตรง จริยธรรม ศีลธรรมและคุณธรรมอื่น ๆ ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ หรือ มีขึ้นได้แต่น้อยเต็มที

กล่าวได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางด้านจริยธรรมที่ดี ดังที่กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญถึงการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน จึงได้ประกาศนโยบายให้สถานศึกษาอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ควบคู่กันผ่านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (ถวิล อรัญเวศ, 2565)

ฤกษ์ชัย เพ็ชรคง (2565) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นการสร้างให้คนเป็นคนดี การสร้างให้ผู้เรียนเป็นคนดีถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาอบรมหรือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการศึกษา สังคมจะให้ความสำคัญการเป็นคนดีมากกว่าคนเก่ง หรือให้มีความรู้คู่คุณธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนต้องเสียสละยอมเสียสละ ทำตนให้เพียบพร้อมไปด้วยความรู้และคุณธรรมจริยธรรม ครูต้องจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตมีภูมิคุ้มกันด้านคุณธรรมจริยธรรม สามารถทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและสามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากผลจากการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาโรงเรียนสตรีวัดระฆังพบว่า โรงเรียนสตรีวัดระฆังเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนอย่างชัดเจน โดยจัดให้นักเรียนได้ยึดมั่นจงรักภักดีในชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยจัดกิจกรรมในพิธีหน้าธงทุกเช้า เช่น ขับร้องเพลงสดุดีมหาราชา สวดคาถาชินบัญชร นั่งสมาธิ แผ่เมตตา การจัดกิจกรรมบวชนกขมิ้นศีลจาริณีเฉลิมพระเกียรติ ส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมที่เน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้นักเรียนได้ทำบุญโดยการตักบาตรทุกวันพฤหัสบดี เรียนธรรมศึกษาจากพระอาจารย์จากวัดระฆังโฆสิตาราม เพื่อเข้าสอบธรรมะสนามหลวงที่จัดขึ้นทุกปี

การศึกษา นอกจากนี้ในหลักสูตรการเรียนการสอน และกิจกรรมได้เน้นให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังอัตลักษณ์ที่ว่า “กัลยาณิสตริวัตระฆัง” เพื่อให้ นักเรียนมีความตระหนักในการเป็นนักเรียนที่จะต้องเรียนดี มีความมุ่งมั่น และมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษา และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าตลอดเวลาอย่างยั่งยืน (โรงเรียนสตรียวัตระฆัง, 2562)

จะเห็นว่าโรงเรียนสตรียวัตระฆังได้ตระหนักและเห็นความสำคัญต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จึงได้จัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปลูกฝัง พัฒนาคุณลักษณะ ทักษะชีวิตให้นักเรียนเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสามารถนำประสบการณ์ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยมีกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมสอน - สอบธรรมศึกษา โรงเรียนสตรียวัตระฆังได้เปิดสอน - สอบธรรมศึกษาสำหรับนักเรียน ผู้บริหาร และครูอาจารย์ในโรงเรียน ตลอดจนบุคคลภายนอก นอกจากนี้ยังได้รับความไว้วางใจจากแม่กองธรรมสนามหลวงให้เป็นสถานที่สำหรับการสอบธรรมศึกษาเป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นอีกโครงการหนึ่งที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมที่เป็นแบบอย่างของพระพุทธเจ้า พุทธสาวก พุทธสาวิกา ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

กิจกรรมวาเลนธรรม วาเลนไทน์ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาให้ความรู้เกี่ยวกับความรักในแง่มุมต่าง ๆ รวมถึงในด้านพระพุทธศาสนาให้กับนักเรียนในทุกระดับชั้น เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และช่วงเทศกาลวาเลนไทน์ที่มีความเสี่ยงในการใช้ชีวิตของเด็กวัยรุ่นในปัจจุบัน (ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ภาพที่ 2.3 กิจกรรมวาเลนธรรม วาเลนไทน์

แหล่งที่มา : โรงเรียนสตรียวัตระฆัง (2562)

กิจกรรมตักบาตรเติมบุญเกื้อหนุนพุทธศาสน์ ทางโรงเรียนได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร มารับบาตรพร้อมทั้งแสดงธรรมแก่นักเรียน และครูในวันสำคัญ เพื่อให้

นักเรียนได้เข้าถึงพระพุทธศาสนา เข้าใจหลักธรรม ส่งผลให้นักเรียนตระหนักถึงการทำความดี มีจิต
สาธารณะ ดำรงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมและการสืบต่อพระพุทธศาสนา (ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ภาพที่ 2.4 กิจกรรมตักบาตรเติมบุญเกื้อหนุนพุทธศาสน์

แหล่งที่มา : โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (2562)

กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม “ธรรมะสู่ดวงใจ” บวชนกขัมมะศีลจารนิสตรวัดระฆัง
เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่ออบรมขัดเกลาจิตใจของนักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต
และปลูกฝังให้นักเรียนมีความกตัญญูกตเวที จงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
 อีกทั้งสามารถนำความรู้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ภาพที่ 2.5 กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม “ธรรมะสู่ดวงใจ”

แหล่งที่มา : โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (2562)

โรงเรียนสตรีวัดระฆังได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งนับว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทุกคน จึงได้จัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปลูกฝัง พัฒนา คุณลักษณะ ทักษะและสมรรถนะให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อบ้านเมือง เป็นพลเมืองดี มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง และคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนสามารถนำประสบการณ์ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยมีกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์จิตอาสาพระราชทาน “ทำความดีด้วยหัวใจ” เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยกรมพลศึกษาทหารร่วมกับโรงเรียนสตรีวัดระฆัง โดยมีการดำเนินกิจกรรม การบำเพ็ญประโยชน์ภายในบริเวณโรงเรียนสตรีวัดระฆัง เพื่อตอบสนองโครงการในพระราชดำริของ ในหลวงรัชกาลที่ 10 โดยกิจกรรมได้มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตอาสาในการบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ เห็นความสำคัญและประโยชน์ของโครงการในพระราชดำริ สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (ด้านหน้าที่พลเมือง, ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ภาพที่ 2.6 กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์จิตอาสาพระราชทาน “ทำความดีด้วยหัวใจ”

แหล่งที่มา : โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (2562)

โรงเรียนสตรีวัดระฆังได้น้อมนำพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของรัชกาลที่ 10 สู่การ ปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นพลเมืองดีของสังคม โดยการ ส่งเสริมให้นักเรียนมีพื้นฐานชีวิต รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ทำความดี ละความชั่ว และช่วยกันสร้าง คนดีในแก่บ้านเมือง ผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ดังนี้

โรงเรียนสตรีวัดระฆังได้จัดกิจกรรมบูรณาการให้นักเรียนได้จัดทำโครงการงานคุณธรรม เพื่อ พัฒนาคุณธรรมของนักเรียนตามอัตลักษณ์ของโรงเรียน 5 ข้อ ได้แก่ ความพอเพียง กตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และจิตอาสา โดยกำหนดให้นักเรียนร่วมกันระดมความคิด และหา ปัญหาที่สมควรได้รับการแก้ไขหรือพัฒนาให้ดีขึ้น มาจัดทำโครงการงานคุณธรรมของห้องเรียนตนเอง เพื่อ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่หลงไป ในสิ่งที่ผิด โดยยึดมั่นหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของสังคมไทย (ด้านหน้าที่พลเมือง,ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ภาพที่ 2.7 กิจกรรมโครงการงานคุณธรรม

แหล่งที่มา : โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (2562)

กิจกรรมของหายต้องได้คืน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง เป็นเพชรรับแจ้งเรื่องของมีค่าต่าง ๆ ที่นักเรียนทำหล่นหายหรือเก็บสิ่งของมีค่าต่าง ๆ มาส่งเพื่อประกาศตามหาเจ้าของ ทั้งยังประกาศเกียรติคุณถึงความซื่อสัตย์ของนักเรียนที่นำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้มาส่ง สร้างค่านิยมและปลูกฝังให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่นำของผู้อื่นหรือสิ่งของที่เก็บได้มาเป็นของตนเอง (ด้านหน้าที่พลเมือง,ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ภาพที่ 2.8 กิจกรรมของหายต้องได้คืน

แหล่งที่มา : โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (2562)

โรงเรียนสตรีวัดระฆังมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตอาสาแสดงออกถึงความมีน้ำใจ สร้างจิตสำนึกให้นักเรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว โรงเรียน สังคม และประเทศชาติ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนตระหนักและลงมือปฏิบัติ เพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น กิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและสาธารณประโยชน์ต่อโรงเรียน อาสาช่วยเหลือครูโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ช่วยสอนการบ้านเพื่อน และเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม (ด้านหน้าที่พลเมือง,ด้านคุณธรรม จริยธรรม)

ตารางที่ 2.8 ความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมกับหลักไตรสิกขา

กิจกรรม คุณธรรมจริยธรรม	หลักไตรสิกขา		
	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
1. กิจกรรมจิตอาสา	ปลูกฝังความเสียสละ มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่น และรับผิดชอบต่อส่วนรวม	ฝึกความอดทน ความตั้งใจ และการควบคุมตนเองในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ตระหนักถึงคุณค่าของการทำประโยชน์เพื่อสังคมและส่วนรวม
2. กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม บวชนกขัมมจารีณี	ฝึกการรักษาศีล ระเบียบวินัย และความประพฤติที่เหมาะสม	พัฒนาสติ สมาธิ ความสงบ และการสำรวมจิตใจ	เข้าใจหลักธรรม และคุณค่าของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง
3. กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์	ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ และการทำความดีเพื่อส่วนรวม	ฝึกความมุ่งมั่น อดทน และทำงานอย่างมีสติ	เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดีและประโยชน์ของการช่วยเหลือสังคม
4. กิจกรรมการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	ส่งเสริมการประพฤติตนตามหลักศีลธรรม และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา	ฝึกการสำรวมกาย วาจา ใจ และความเคารพในพิธีกรรมทางศาสนา	เข้าใจหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนและคุณค่าของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม
5. กิจกรรมวาลेณธรรม วาเลนไทน	ส่งเสริมการแสดงออกทางความรักอย่างเหมาะสมและมีคุณธรรม	ฝึกการควบคุมอารมณ์ และรู้เท่าทันความรู้สึกของตนเอง	เข้าใจความหมายของความรักตามหลักพระพุทธศาสนาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

กิจกรรม คุณธรรมจริยธรรม	หลักไตรสิกขา		
	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
6. กิจกรรมสอน - สอบธรรมศึกษา	ส่งเสริมการปฏิบัติตาม หลักธรรมและคุณธรรม อันพึงประสงค์	ฝึกความเพียร ความ ตั้งใจ และความมี ระเบียบวินัยใน การศึกษา	เพิ่มพูนความรู้ความ เข้าใจหลักธรรมและ สามารถประยุกต์ใช้ ในชีวิตได้
7. กิจกรรมโครงงาน คุณธรรม	ส่งเสริมการปฏิบัติ ความดีและปรับเปลี่ยน พฤติกรรมให้เหมาะสม	ฝึกการกำกับตนเอง ความรับผิดชอบ และ ความมุ่งมั่นในการทำ กิจกรรม	พัฒนาการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ ถูกผิด และแก้ปัญหา ตามหลักธรรม
8. กิจกรรมทำบุญตัก บาตร ฟังธรรม เทศนาในวันสำคัญ	ปลูกฝังการทำความดี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการสืบทอด ประเพณีที่ดีงาม	ฝึกจิตใจให้สงบ มีสติ และเปิดรับหลักธรรมคำ สอน	ได้รับความรู้และ ข้อคิดจากธรรมะเพื่อ นำไปปรับใช้ในการ ดำเนินชีวิต
9. กิจกรรมของหาย ต้องได้คืน	ปลูกฝังความซื่อสัตย์ สุจริต เคารพสิทธิของ ผู้อื่น และไม่ลักทรัพย์	ฝึกการยับยั้งชั่งใจและ ควบคุมความอยากได้ ของผู้อื่น	ตระหนักถึงคุณค่า ของความซื่อสัตย์ และผลกระทบของ การกระทำที่ไม่ ถูกต้อง

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง มีความเชื่อมโยงระหว่างการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้าด้วยกัน เช่น กิจกรรมการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม นอกจากจะเป็นการอบรมขัดเกลาจิตใจนักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ยังปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตสำนึกต่อความกตัญญูกตเวที จงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีขันติธรรมในการอดทนอดกลั้น มีความเพียรในการเจริญภาวนา ละต่อกิเลสทั้งปวง มีหลักหิริโอตตปปะ โดยสามารถรู้สำนึกในความผิดชอบชั่วดี เกิดความละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป เป็นต้น

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย” ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงวัย 12-18 ปี กำลังอยู่ในวัยรุ่นที่มีการพัฒนาทางด้านอารมณ์ เช่น ความต้องการเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ต้องการความรู้สึกรับรองจากผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นชื่นชม ต้องการความเด่นในหมู่เพื่อน การเลียนแบบผู้อื่น ต้องการแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ และต้องการคบเพื่อนต่างเพศ (หน้า 271)

ชีวิน ทองศรี (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รายงานการประเมินโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย คุณธรรม จริยธรรม และวินัยของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระทุ่ม อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย คุณธรรม จริยธรรม และวินัยของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระทุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า 1) ครู คณะกรรมการนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน โดยเห็นว่าการดำเนินการอยู่ในระดับดีมาก 2) ผลการประเมินด้านสภาพแวดล้อมพบว่า ส่วนใหญ่โดยรวมและรายข้อที่ครู คณะกรรมการนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นว่าการปฏิบัติอยู่ในระดับดีมาก ยกเว้นเรื่องการดูแลรักษาบริเวณโรงเรียนให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความคิดเห็นว่าการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง 3) ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้าพบว่า การดำเนินการอยู่ในระดับดีมาก 4) ผลการประเมินด้านผลที่ได้รับพบว่า การดำเนินการอยู่ในระดับดีมาก

ส่วนการศึกษาปัญหาในการดำเนินงาน พบว่า 1) ปัญหาที่สำคัญด้านสภาพแวดล้อมที่สำคัญ 3 อันดับแรก ได้แก่ เด็กนักเรียนขาดความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยกพ่อแม่หย่าร้างกัน รองลงมา คือ สภาพแวดล้อมรอบๆโรงเรียนเป็นแหล่งอบายมุข มีการขายสุรา ครอบครัวและชุมชนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี 2) ปัจจัยสำคัญด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องในชุมชนขาดความร่วมมือในการสอดส่องดูแลเด็ก ดังนั้นแนวทางแก้ไข ควรเรียนขอความร่วมมือกับชุมชนในการสนับสนุนงบประมาณและความร่วมมือด้านอื่นๆและควรร่วมมือกันระหว่างวัด บ้านและโรงเรียนในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการมีคุณธรรม จริยธรรมและวินัยของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง 3) ปัญหาที่สำคัญด้านกระบวนการพบว่า ขาดความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานเปลี่ยนไปตามนโยบายของผู้บริหารแต่ละคน และการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย คุณธรรม จริยธรรม และวินัยของนักเรียนไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร ดังนั้นแนวทางแก้ไข ควรมีการนิเทศติดตามผลโครงการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ควรชี้แจงให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบทุกขั้นตอน และบุคลากรทุกคนควรให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง และ 4) ปัญหาที่สำคัญด้านผลที่ได้รับ พบว่า ผลการดำเนินงานยังไม่เป็นที่น่า

พอใจยังมีนักเรียนบางส่วนที่ยังมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น นักเรียนปฏิบัติเฉพาะที่โรงเรียนแต่ที่บ้านปฏิบัติยังไม่ดีพอ ดังนั้นแนวทางแก้ไข ควรมีการฝึกฝนด้านคุณธรรม จริยธรรมและวินัยของนักเรียน ผู้ปกครองควรเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและวินัยของนักเรียน เริ่มจากที่บ้านก่อนและควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและวินัยของนักเรียน

พระครูสุชาติกาญจนวงศ์ (2559) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์หลักชั้นศีลธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชั้นศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อประยุกต์ใช้หลักชั้นศีลธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุขในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ชั้นศีล คือ ความอดทนอดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติล่วงละเมิด และแสดงกิริยาที่เหมาะสม ชั้นศีลนับเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติ เพื่อบรรลุจุดหมายที่พึงปรารถนา ประเภทของชั้นศีลธรรมมี 4 อย่าง คือ ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อทุกขเวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ชั้นศีลในแง่ที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ชั้นศีลนับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่พึงปรารถนา

การประยุกต์หลักชั้นศีลธรรมในครอบครัวควรยึดหลัก 5 ประการของเบญจศีลเบญจธรรม คือ หลักประกันร่างกาย หลักประกันทรัพย์สิน หลักประกันครอบครัว หลักประกันสังคม และหลักประกันตนเอง 5 ข้อนี้เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติ ปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน เมื่อนำหลักชั้นศีลธรรมมาเสริมสร้างครอบครัว และสังคมมาใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรมในการบริหารประเทศแล้วจะทำให้เกิดความสุขสงบในประเทศได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สันติ เมืองแสง (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “เทวธรรม : ข้อปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้อยู่ดีมีสุข” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสำคัญของหลักเทวธรรมในการพัฒนาชีวิต และสังคมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการฝึกฝนพัฒนาตน มีความเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถที่จะฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนาตนให้มีคุณธรรมตั้งแต่เบื้องต้น จนถึงจุดสูงสุดของชีวิตได้ ทำให้เป็นบุคคลที่ประเสริฐ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลที่ฝึกตนได้แล้ว ประเสริฐกว่าม้าอัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ และช้างใหญ่ที่ได้รับการฝึกหัดจนได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ หรือบุคคลเมื่อฝึกตนแล้ว จะได้ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์”

ผลการศึกษาพบว่า การฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์นั้นต้องตั้งอยู่บนหลักไตรสิกขา คือ กาย ภาวนาฝึกฝนพัฒนากาย จิตตภาวนาฝึกฝนพัฒนาจิตใจ และปัญญาภาวนาฝึกฝนพัฒนาปัญญา ทำให้ดำเนินชีวิตในทางที่พึงปรารถนา มีจิตใจละเอียดรอบาปทุจริต คอรัปชั่น ไม่เอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนซึ่งกันและกันและเกรงกลัวต่อ ผลของความชั่วร้าย รู้จักเว้นในสิ่งที่ควรเว้น รู้จักละในสิ่งที่ควรละ ไม่มีพฤติกรรมส่อสอนทางเพศ เหมือนเช่นสัตว์ดิรัจฉานทั่วไปไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ญาติพี่น้องของตนเอง ถ้าไม่มีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตแล้วกลายเป็นคนเห็นผิดเข้าสู่อบายได้โดยง่าย ดัง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บุคคลที่ละอายในสิ่งไม่ควรละอายและไม่ละอายในสิ่งที่ควรละอาย และเห็นสิ่งที่ไม่ควรกลัวว่าควรกลัว และเห็นสิ่งที่ควรกลัวว่าไม่ควรกลัว ถือว่าเป็นผู้เห็นผิดจะไปสู่ทุกคติ” จะเห็นได้ว่า เมื่อมนุษย์เราถ้าไม่ได้ ผึกฝนอบรมพัฒนาตน ไม่ดำรงตนอยู่ในทานศีลภาวนา จะทำให้มีความเห็นแก่ตัวเพราะมีความเห็นผิด การทำผิดทั้งหลักศีลและหลักธรรมทำตนให้ได้รับความลำบาก ทำสังคมให้ได้รับความเดือดร้อน ส่วนสัปบุรุษชนที่มีหิริโอตตปะสมาทานธรรมอันชาวสะอาดเรียกได้ว่าเป็นคนมีเทวธรรมในโลก

พระมหารณพจน์ ธมเมสโก, พระครูภาวนาโพธิคุณ และจักรพรรณ วงศ์พรพวัน (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์โลกปาลธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักธรรมสำหรับสำหรับคัมภีร์ครองโลก ผลการศึกษาพบว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่นิยมอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชน ตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น ย่อมมีความต้องการปัจจัยสี่เพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น ตามจำนวนของประชากร ทำให้เกิดปัญหาตามมา ทั้งปัญหาที่อยู่อาศัย และสถานที่ทำมาหากิน แบบใครเร็วกว่า มีกำลังเข้มแข็งกว่าก็จะได้มากกว่า หรือมีการแย่งชิงเอาจากคนที่อ่อนแอกว่า บางครั้งมีการลักขโมยกันขึ้น จนเป็นปัญหาที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องหาทางแก้ไข เพื่อให้เกิดความสงบสุขของชุมชนนั้นๆ จึงได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า “โลกปาลธรรม” หรือ “ธรรมคัมภีร์ครองโลก” เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมที่จะนำมาเพื่อช่วยแก้ปัญหานี้ได้ โลกปาลธรรมประกอบด้วย 1) หิริ แปลว่า ความละอายแก่ใจและละอายแก่บาปทุจริตทั้งปวง ไม่กล้าทำบาปทั้งในที่ลับและที่แจ้ง และ 2) โอตตปะ แปลว่า ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตทั้งปวง ไม่กล้ากระทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง และยังมีชื่อว่าเป็น “เทวธรรม” คือ ธรรมเป็นคุณเครื่องอยู่ของเทวดาอีกด้วย ในเมื่อทุกคนศึกษาจนเข้าใจ และปฏิบัติตามโลกปาลธรรมแล้ว ชุมชนนั้น ๆ ก็จะมี ความสงบสุขร่มเย็นตลอดไป

พระสมพล ถาวโร, พระครูโกศลธรรมาภิจ และพระครูโฆสิตวัณณานุกูล (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักความกตัญญูกตเวทีในสังคมไทยปัจจุบัน” โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของสังคมไทยปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาหลักความกตัญญูกตเวทีตามแนวทางที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักความกตัญญูกตเวทีในสังคมไทยปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า

1. สภาพปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบัน สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ดำเนินชีวิตไปตามแนวคำสอนของพุทธศาสนา สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่ชาวโลกต่างยกย่องว่าเป็นสังคมที่น่าอาศัย มีน้ำใจงดงาม หน้าที่ดีเยี่ยมแจ่มใส แต่ปัจจุบันนี้สภาพความเป็นสยามเมืองยิ้มเริ่มจะจืดจางลงบ้าง อาศัยเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง หรืออุปนิสัยใจคอของผู้คน เริ่มห่างเหินไปนอกเส้นทางของพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตขาดเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จนกลายเป็นปัญหาของสังคมไทย

2. หลักความกตัญญูทวนเวียนตามแนวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สังคมไทยยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญูทวนเวียน เป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่สามารถวัดความเป็นคนดีของบุคคลได้ เพราะเป็นรูปแบบของความประพฤติที่ดีงาม ความกตัญญูนี้เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว คุณความดีทั้งหลายก็ไหลไปรวมอยู่ที่คนดีนั้น

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักความกตัญญูทวนเวียนในสังคมไทยปัจจุบัน สังคมไทยควรปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มาก คนไทยควรตอบแทนหรือแสดงความกตัญญูทวนเวียน ต่อพระพุทธเจ้าด้วยการประพฤติดี ตั้งกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมจริยธรรมอันดีงาม ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน พระพุทธองค์ทรงหวังให้สัตว์โลกมีเมตตาต่อกันตั้งตนเป็นคนดี

พระมหาสุวัฒน์ กิตติเมธี และสมควร นามสีฐาน (2565) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม จากการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกับผู้เรียนโดยผู้บริหารและครู ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งงานส่วนบุคคลและการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นกลุ่ม กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีจึงควรเป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานต่าง ๆ ทั้งด้วยตนเอง และร่วมกับผู้อื่น ศึกษา ค้นคว้า และทดลองปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนข้อมูล และข้อค้นพบระหว่างผู้เรียนด้วยกันหรือระหว่างผู้เรียนกับครูหรือผู้รู้ กระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรม เพราะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้เรียนต้องเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา ความอดทน เสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริต ต้องรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อผู้เรียนปฏิบัติอยู่เสมอก็จะเป็นความเคยชิน เป็นสำนึกที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นอยู่เสมอ ดังนั้น สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่กล่าวว่า การศึกษาต้องให้ความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม เป็นหลักการจัดการเรียนรู้สำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดทั้งความรู้ และคุณธรรมไปพร้อม ๆ กัน

พระวชิระพงษ์ วิสุทโธ (โคษา), พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ และพระครูสุธีคัมภีรญาณ (2566) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา” จากการศึกษา พบว่า แนวคิดเรื่องพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนามีพื้นฐานการเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา สามารถพัฒนาตนเองจากสามัญชนจนเข้าถึงขั้นสูงสุดได้ การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ เชื่อมต่อ และมีอิทธิพลถึงกันอย่างเป็นระบบ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นต้น โดยที่มนุษย์รับรู้โลกภายนอกผ่านประสาทสัมผัส การรับรู้แต่ละอย่างจะมีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้ (1) ปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้ (2) ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ เป็นแหล่งประมวลผลเรียนรู้จากปัจจัย ภายนอกเข้าสู่ปัจจัยภายใน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา สิ่งนี้นำไปสู่การพัฒนาอบรมตนเองให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา สามารถนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและบุคคลในสังคมให้มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม

พระมหามนกล กิตติญาโณ (ติมีหาญ) (2567) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทเมตตาในฐานะเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิต” นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทเมตตาในฐานะเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัย ผลการศึกษาพบว่า หลักเมตตาหรือเมตตาธรรม ในพระไตรปิฎกหรือในพระสูตรนั้น เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงได้สั่งสอนในการให้ความรักแก่สัตว์โลกทั้งปวง เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ 1) ความหมายและเป้าหมายของเมตตา เพราะเมตตาในศาสนาต่าง ๆ ในโลกนี้ต่างมุ่งเน้นให้มนุษย์มีความรัก ความหวังดีต่อกันเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เมตตาจึงเป็นหลักธรรมสากลก็เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบกันในสังคม หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายและเป้าหมายสำคัญ คือ การสร้างความรักความปรารถนาดีด้วยใจบริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิต ให้ปราศจากกิเลส ตัณหา อคติ 2) ความหมายและเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ ความต้องการการเปลี่ยนแปลงที่อยากเห็นสิ่งที่ดีเกิดขึ้นในชีวิตหรือสังคม “การพัฒนา” หมายถึง กระบวนการเพิ่มความสามารถของคนที่จะใช้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ความก้าวหน้า ความมั่นคง โดยเฉพาะการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสำเร็จของบุคคลและองค์กรซึ่งมีความสำคัญต่อบุคคลทั้งในปัจจุบันและอนาคต 3) การใช้เมตตาในฐานะบทบาทของการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาจึงแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การพัฒนาด้านศีล, การพัฒนาด้านกาย, การพัฒนาด้านจิตใจ และการพัฒนาด้านปัญญา พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่ดำเนินชีวิตด้วยความรัก ความมุ่งหวังดีต่อกัน ทั้งในแง่ขององค์ความคิดและวิธีการ หลักของเมตตาธรรมจึงเป็นเครื่องมือพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจให้มีคุณธรรมในระดับสูงขึ้นไป ความเมตตาจึงเป็นหลักปฏิบัติที่จะสร้างคุณค่าและประโยชน์แก่มนุษย์

ศุภทนต์ เกษมไพโรจน์ (2568) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการอบรมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนไทยยุคใหม่ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารและการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม, อิทธิบาท 4, เวทนา 3 และพรหมวิหาร 4 ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในการอบรมเยาวชนสามารถส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เยาวชนมีความพร้อมในการเผชิญปัญหา มีสมาธิและปัญญาในการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสม จึงเสนอแนะให้สถาบันทางศาสนาและสถานศึกษาร่วมมือกันจัดทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการอบรมตามหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนไทยมีความยั่งยืนในอนาคต

กฤษฎะพงศ จันทวรรณพ และพระราชเขมากร (2568) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักทิริโอตตปปะเพื่อส่งเสริมแนวทางการป้องปรามทุจริตภายในองค์กรธุรกิจ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักทิริโอตตปปะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมจริยธรรมทางธุรกิจขององค์กรธุรกิจ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักทิริโอตตปปะเพื่อส่งเสริมแนวทางการป้องปรามทุจริตภายในองค์กรธุรกิจ

ผลการวิจัยพบว่า ทิริโอตตปปะจึงเป็นหลักธรรมคู่กัน เรียกว่า ธรรมคุ้มครองโลก เพราะช่วยยับยั้งมิให้คนทำความชั่ว และเป็นเกราะป้องกันตนเองจากการทำความชั่ว โดยการส่งเสริมจริยธรรมทางธุรกิจขององค์กรธุรกิจ เป็นการผสมผสานระหว่างเศรษฐกิจและจริยธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมนโยบายและการปฏิบัติขององค์กรธุรกิจ ควร ส่งเสริมจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากสังคม และหลักทิริโอตตปปะ มีสำคัญในการป้องปรามการทุจริตภายในองค์กรธุรกิจ ทิริ คือ ความละเอียดต่อการทำผิด และโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อการทำผิดมีแนวทางการป้องปรามทุจริตภายในองค์กรธุรกิจ ได้แก่ (1) สำหรับผู้บริหาร ควรมีความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตัดสินใจอย่างเป็นธรรม คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (2) สำหรับพนักงานควรมีความละเอียดต่อประเพณีที่ไม่ดี ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบ รักษาทรัพย์สินขององค์กร และ (3) สำหรับองค์กรธุรกิจ ควรกำหนดจรรยาบรรณ มีระบบควบคุมป้องกันการทุจริต ดำเนินงานด้วยความรับผิดชอบเพื่อความยั่งยืน

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรงสิริ วิชิรานนท์ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการขาดคุณธรรมความซื่อสัตย์ในการเรียนของนักศึกษา” การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการขาดคุณธรรมความซื่อสัตย์ในการเรียนของนักศึกษา และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการขาดคุณธรรมความซื่อสัตย์ในการเรียนของนักศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมการขาดคุณธรรม ความซื่อสัตย์ในการเรียน ด้านการทำแบบฝึกหัดสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการสอบ ด้านการทำรายงาน และด้านการสร้างข้อมูลตามลำดับ ส่วนปัจจัย ชั้นปี เกรดเฉลี่ยสะสม มีการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง เจตคติ การรับรู้ และความตั้งใจที่จะกระทำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการขาดคุณธรรมความซื่อสัตย์ในการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พระมหาสิทธิศักดิ์ ปรีกุล และดร.สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์ (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1” การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง
2. ปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 โดยรวมจำแนกตามขนาดและสถานที่ตั้งของโรงเรียน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
3. แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ดังนี้
 - 3.1 ด้านการกำหนดนโยบาย ได้แก่ ควรมีการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกำหนดเป็นหลักสูตร ปรับวิสัยทัศน์ พันธกิจ กำหนดนโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.2 ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ได้แก่ ควรมีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้สะอาดทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน จัดภูมิทัศน์ให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.3 ด้านการสอนและการนิเทศ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทุกคนในโรงเรียนควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และเน้นให้ครูสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในทุกครั้งที่เข้าสอน
 - 3.4 ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ได้แก่ ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนากับชุมชนและเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม
 - 3.5 ด้านการวัดการประเมินผลทางจริยธรรม ได้แก่ ควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ โครงการกิจกรรมงานติดตาม ประเมินผล ยกย่อง ชมเชย ประกาศเกียรติคุณแก่นักเรียนที่มีคุณงามความดี

พระใบฎีกาธีรศักดิ์ สุธีโร (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โรงเรียนกระสังพิทยาคม ตำบลกระสัง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนในโรงเรียนกระสังพิทยาคม ตำบลกระสัง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาของพระพุทธศาสนาเพื่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในโรงเรียนกระสังพิทยาคม ตำบลกระสัง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัยพบว่า ไตรสิกขาตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นสอนให้คนได้ปฏิบัติอยู่ในศีล มีการเคารพกฎระเบียบ เมื่อทุก ๆ คนมีศีลก็จะทำให้มีความสุข เพราะศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง เพื่อพัฒนาจิตให้เป็นสมาธิ เพราะสมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดศกยภาพ เช่น มีสมาธิอย่างสูง เมื่อจิตมีสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วก็สามารถพัฒนาปัญญาได้เพราะปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง จนสามารถ

นำหลักไตรสิกขาเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ผีกหักอบรม กาย วาจา จิต และปัญญา ให้ความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปตามลำดับจนบรรลุถึงผลแห่งความสำเร็จตามกระบวนการไตรสิกขาตามแนวทางพระพุทธศาสนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมีการจัดเพื่อพัฒนาผู้เรียนมีทักษะตามกระบวนการหลักสูตรแกนกลางและมีการพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรม โดยการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแบบโรงเรียนวิถีพุทธ โดยการทำกิจกรรมในห้องเรียน และให้ผู้เรียนทราบถึงหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน และเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง โดยจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน เน้นให้ผู้เรียนมีการวางแผน และออกแบบกิจกรรม เพื่อความอดทน อดกลั้น ความเพียรพยายาม ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นความสนใจเพื่อพัฒนาตนเองเพิ่มมากขึ้นและยังมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของโรงเรียนเอง โดยจัดตามความถนัดและความหวังหรือเป้าหมายของผู้เรียนเองเพื่อให้ประสบความสำเร็จในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

โรงเรียนกระสังพิทยาคม มีกระบวนการประยุกต์การจัดการเรียนการสอน ในด้านศีลมีการออก กฎระเบียบต่าง ๆ สิ่งที่ควรระวังในโรงเรียนและห้องเรียน ครูและนักเรียนตกลงกันเรื่องกฎระเบียบการอยู่ในห้องเรียน ในด้านสมาธิ โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกฝนบ่อย ๆ ทั้งในรูปแบบการสอน การทำงานร่วมกันในชั้นเรียน การแสดงการกีฬา การร้องเพลง รวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ โดยมีการให้นักเรียนเป็นผู้ฝึกฝนทักษะเรียนรู้ด้วยตนเอง ในด้านปัญญา โรงเรียนและครูมีวิธีการสอนโดยนำทักษะและประสบการณ์มาสอนและนำผู้สำเร็จมาแนะนำโดยให้นักเรียนบอกเป็นขั้นตอนและมอบหมายงานให้นักเรียนได้ทำเช่น การทำรายงาน การทดสอบ การตอบแก้ไขโจทย์ปัญหา จนประสบความสำเร็จในชีวิต การประยุกต์ใช้ไตรสิกขาทำให้เกิดคุณค่า 1) ด้านการเรียนการสอน โดยสามารถนำความรู้ ทักษะ เติบโตเต็มศักยภาพการเรียนการสอน และการเรียนรู้ เพื่อสร้างทักษะการทำงาน สามารถแก้ปัญหาเบื้องต้น 2) ด้านคุณธรรม โดยทำให้ตนเองมีชีวิตที่สงบสุข ทำให้ตนเองมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตส่วนตัวและในหน้าที่การงาน 3) การดำเนินชีวิต มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อ จะทำให้จิตใจไม่วุ่นวายสับสน ทะเยอทะยาน รู้จักวางแผน 4) ด้านความขยันและความพอเพียง โดยมีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทนไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันมั่นเพียรควบคู่กับการใช้ปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย 5) ด้านการอ่อนน้อมถ่อมตน โดยสามารถเป็นคนรู้จักวางตัวให้เหมาะสมลดความเย่อหยิ่งลดความหยาบกระด้าง และไม่ให้หลงยึดติดอยู่ในความคิดด้านลบและอคติควบคุมตนเองให้อยู่ในสภาพปกติที่เป็นจริง เป็นการตระหนักในคุณงามความดีของคนอื่นและสิ่งอื่น

พระมหาคณิษฐพล สุนทรศิริ (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนบ้านกระหม อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาหลักศีล 5 ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาระดับพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชน บ้านกระหม อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ศึกษาปัญหา แนวทางการแก้ไข และแนวทางส่งเสริม การนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนบ้าน

กระหม่อม อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า หลักศีล 5 เป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับความประพฤติที่ดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต ได้แก่ ศีล 5 โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ศีล 5 ประการนี้ เรียกว่า หลักมนุษยธรรมแปลว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ ธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ การไม่ดื่มสุราเมรัยหลักศีล 5 นี้เป็นศีลระดับต้นในการที่จะพัฒนาตนเองให้มีภูมิธรรมสูงขึ้น

ระดับพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชน ระดับพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนส่วนมากจะละเมิดศีลข้อหนึ่ง เพราะยังต้องมีการฆ่าสัตว์ในการดำเนินชีวิต ส่วนศีลข้อ 2-4 มีระดับพฤติกรรมการละเมิดศีลใน 3 ข้อนี้น้อย ส่วนศีลข้อ 5 มีระดับพฤติกรรมการละเมิดศีลในข้อนี้มาก

จากการศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยสรุปแล้วเห็นว่า ศีลบางข้อเช่นศีลข้อที่ 1 ประชาชนยังไม่สามารถมีทางเลือกในการดำเนินชีวิต โดยส่วนมากยังต้องฆ่าสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพอยู่ นอกจากผู้ที่ตั้งใจมั่นจริงๆ จึงจะสามารถรักษาศีลข้อนี้ได้ ส่วนศีลข้อ 2-5 นั้นประชาชนส่วนมากนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากบางคนที่ขาดจิตสำนึกหรือมีเจตนาในการล่วงละเมิดศีลอยู่แล้ว หรือไม่สนใจในการรักษาศีลอยู่แล้ว ก็ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

มณฑลันทอร์ วุฒิวิชญานันต์ (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 ประกอบด้วย ความสุจริต ความกตัญญู กตเวทิตะ ความประหยัดและความเสียสละ โดยคุณธรรมที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความกตัญญู กตเวทิตะ ความซื่อสัตย์สุจริต และความรับผิดชอบ

2) ปัญญาคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความอดทน ความเสียสละ และความประหยัด

พระครูธรรมสารโกศล (สมรศักดิ์ ธมฺมสนฺตโก) และธำณี สุวรรณประทีป (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างกตัญญู กตเวทิตะในการดำเนินชีวิตตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของกตัญญู กตเวทิตะในคัมภีร์

พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความกตัญญูในวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความกตัญญูในการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ความกตัญญูกตเวทีกตเวทิต เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคนนำธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลายเพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดีเป็นเหตุให้เกิดความสุขุมรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ กตัญญูในวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบันนั้น พบว่า สภาพสังคมและสภาพเศรษฐกิจและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตของคนไทยมีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต คนไทยส่วนหนึ่งในปัจจุบันมีความเห็นว่าวัตถุเป็นสิ่งที่ให้ความสุขสูงสุดจึงพยายามดิ้นรนทุกวิถีทางที่จะหาเงินทำให้ไม่มีเวลาอยู่กับลูก ลูกบางคนมีความเข้าใจว่าการที่พ่อแม่หรือครูบาอาจารย์ก็ทำสิ่งใดให้ตนนั้นก็เพราะทำตามหน้าที่เท่านั้น จึงไม่มีบุญคุณต่อตนและไม่จำเป็นที่จะต้องทดแทนคุณนั้น การตอบแทนบุญคุณผู้ที่ให้การอุปการะแก่เราในทางที่ถูกต้อหน้านั้นจะต้องเป็นการตอบแทนที่ประกอบด้วยคุณธรรมและศีลธรรมพร้อมด้วยปัญญาดังเช่นตัวอย่างในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การส่งเสริมความกตัญญูกตเวทีที่ถูกต้องในสังคมไทย พบว่า รัฐบาลควรสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนเพื่อให้สำนึกในความกตัญญูกตเวที ประการสำคัญต้องปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว

พิมพ์นิภา วงศ์คำจันทร์ (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนานักเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) ด้วยกิจกรรมวิถีพุทธโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการพัฒนาและแนวทางการพัฒนานักเรียน ตามแนวพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) ด้วยกิจกรรมวิถีพุทธโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย รามคำแหง (ฝ่ายมัธยม)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการพัฒนาเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) ด้วยกิจกรรมวิถี พุทธโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและรายด้าน ได้แก่ ด้านกายภาวนา ด้านศีลภาวนา ด้านจิตภาวนา และด้านปัญญาภาวนาอยู่ในระดับมาก
2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนานักเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) ด้วยกิจกรรมวิถีพุทธโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม) ของนักเรียน ครูผู้สอนและผู้ปกครอง พบว่า ควรจัดทำห้องจริยธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้มีสื่อด้านธรรมะให้บริการควรจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมแก่นักเรียนทุก ๆ ปีจัดเข้าค่ายคุณธรรมสำหรับครู ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน และชุมชนจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และจัดป้ายนิเทศแสดงกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปทราบ

ชวน ภารังกุล, ชีระพร आयुวัฒน์, สุริยะ รูปหมอก, พณกฤษ บุญพบ และสุดจิต หมั่นตะคุ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา และเพื่อศึกษาความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของนักเรียนโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์อยู่ในระดับดีขึ้นไป ร้อยละ 97.76 ความพึงพอใจครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และความพึงพอใจของผู้ปกครองชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

พระมหาบุญสมบัติ ปากโร (บุญเรือง) (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบวิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา เสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล แบบสัมภาษณ์เชิงลึก รายการกลุ่ม แบบสังเกตสภาพแวดล้อม แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมและแบบศึกษาประวัติชีวิต ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง โดยใช้กรอบไตรสิกขาเป็นเครื่องมือควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมสามเณรได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายของวัด 3 ด้าน คือ ความประพฤติดี (ศีล) กิจวัตรดี (สมาธิ) และความรับผิดชอบดี (ปัญญา) วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงมีวิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมด้วยการนำแนวคิดเรื่องไตรสิกขา มาถายรูปในเชิงกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การนุ่งห่มเรียบร้อย การสนทนากับพระผู้ใหญ่ต้องประณมมือทุกครั้ง (ศีล) และการไหว้พระสวดมนต์ เข้า/เย็น (สมาธิ) การกวาดลานวัด ทำความสะอาดเสนาสนะ หรือการทำวาระตามทัมบหมายให้เรียบร้อย (ปัญญา) เป็นต้น เป็นการส่งเสริมพุทธจริยธรรมตามหลักหลักไตรสิกขาผ่านกิจกรรมและเติมเต็มการเรียนรู้ในมิติไตรสิกขา.

พระคมสันต์ พรหมโชโต (พรมเมฆ), เดชชาติ ตรีทรัพย์ และพระครูวิจิตรพรหมคุณ (2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ สุราษฎร์ธานี” มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ สุราษฎร์ธานี 2) ศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ สุราษฎร์ธานี 3) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ สุราษฎร์ธานี การวิจัยเป็นแบบผสมผสาน ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ได้กลุ่มตัวอย่างตาม

ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie และ Morgan จำนวน 191 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเทคนิคการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการสุราษฎร์ธานี โดยรวม พบว่า โดยรวมทั้ง 6 ด้าน อยู่ในระดับมาก

2. ผลการรวบรวมข้อเสนอแนะ ปัญหา อุปสรรค คือ ด้านความมีเมตตา กรุณา ได้แก่ ขาดความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ขาดความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น แนวทางแก้ไขปัญหา คือ ด้านความเมตตา กรุณา ได้แก่ ควรปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตเมตตา มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์

3 แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ สุราษฎร์ธานี พบว่า ควรนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าไปส่งเสริมมากขึ้น ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสำนึกที่ดีให้มีหัวใจดีปะทะอยู่ในสิ่งไม่ดีและกลัวต่อการทำความผิด ส่งเสริมระเบียบวินัยในให้นักเรียนรู้จักหน้าที่ของตนเอง ควรสร้างจิตสำนึกช่วยเหลือผู้อื่น มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีจิตอาสาในการช่วยเหลือสังคมอย่างที่สุด

พัชรีย์ บุญอินทร์, พระเทพวรชาจารย์ (เทียบ สิริญาโณ), พระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒนวดี), นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร และบรรจบ บรรณรุจิ (2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการเจริญเมตตาในเมตตสูตร” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการได้แก่ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของเมตตสูตร 2) เพื่อศึกษาหลักการเจริญเมตตาที่ปรากฏในเมตตสูตร 3) เพื่อศึกษาหลักการเจริญเมตตาในเมตตสูตรเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต ผลการวิจัยพบว่า เมตตสูตรเป็นพระสูตรที่ 9 ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ มีลักษณะเป็นพระคาถาภาษาบาลี จำนวน 10 พระคาถา แต่ละพระคาถาแสดงทางดำเนินคุณสมบัติ วิธีปฏิบัติและอานิสงส์แห่งการปฏิบัติ สำหรับพระโยคีผู้มุ่งหวังสันตบพ คือ พระนิพพาน ต้องดำเนินทางอริยมรรคมีองค์ 8 ที่เรียกว่า กรณียกิจ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญาแล้วนั้น ผู้ปฏิบัติต้องมีคุณสมบัติต่างๆ 14 ประการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้อยู่ด้วยเมตตา และต้องเจริญเมตตาก็มีภูมิจิตใจ เจริญปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง เป็นการเจริญเมตตาจิตไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมดย ด้วยเมตตาจิตที่กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู เพราะกำจัดความอาฆาตของตนและของสัตว์อื่นได้แล้ว

พระอธิการธรรมวิโรจน์สุริโย, พระครูสุจิตธรรมสุนทร และพระครูปรีดีคุณรังษี (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนนาแห้ววิทยา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เพื่อศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียน อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เพื่อเสนอแนวทางการ

ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนนาแห้ววิทยา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย จากการศึกษาพบว่า

1) สภาพการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนนาแห้ววิทยา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความสุภาพ ความสะอาด ความมีน้ำใจ ความมีวินัย ความขยัน และความประหยัด

2) การจัดการเรียนรู้และเสริมสร้างนิสัยให้นักเรียน โดยการนำหลักไตรสิกขา มาบูรณาการเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐาน 8 ประการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นฐานแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน จะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และได้ค้นพบตัวเองจากการปฏิบัติหลักธรรม

3) แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนนาแห้ววิทยา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ดังนี้

3.1) จัดกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

3.2) ก่อนเรียนหรือเริ่มกิจกรรมให้มีการฝึกสมาธิ เตรียมกายเตรียมใจ เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น

3.3) กำกับติดตามการเรียนรู้ การเอาใจใส่ต่อกิจกรรม ความประพฤติของนักเรียน เพื่อชี้แนะและปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น

3.4) จัดกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งเสริมการฝึกสมาธิ การแก้โจทย์ปัญหา การประกวดพูดสุนทรพจน์ การฝึกอ่านจับใจความ เป็นต้น และ

3.5) ส่งเสริมและขัดเกลาให้นักเรียน เป็นสัมมาทิฐิ มีคุณธรรมประจำใจ หมั่นพัฒนาปัญญาตนเอง และรู้จักมองโลกตามความเป็นจริง

รัชเดช มะลิทองดำรง, กันตภณ หนูทองแก้ว และสุปรียา ชำนาญพุดิพร (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การป้องกันการกระทำผิดวินัยตามหลักหิริโอตตปปะของผู้ต้องขังทัณฑสถานวัยหนุ่มนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการป้องกันการกระทำผิดวินัยตามหลักหิริ-โอตตปปะของผู้ต้องขังทัณฑสถานวัยหนุ่มนครศรีธรรมราช 2) เพื่อหาแนวทางส่งเสริมการป้องกันการกระทำผิดวินัยตามหลักหิริ-โอตตปปะของผู้ต้องขังทัณฑสถานวัยหนุ่มนครศรีธรรมราช ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสานวิธี วิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากประชากรจำนวน 1,753 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie และ Morgan ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 313 คน วิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 5 รูป/คน แยกเป็น 1 รูป 4 คน ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) การป้องกันการกระทำผิดวินัยตามหลักหิริโอตตปปะของผู้ต้องขังทัณฑสถานวัยหนุ่มนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.94 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า หิริ มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 3.10 รองลงมา คือ โอตตปปะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.05 และ 2) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า หิริ ทำให้คนเราเกิดความละอายแก่ใจ ไม่คิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่ว ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น เพราะมีความละอายต่อบาปที่จะเกิดขึ้นจนสามารถชนะใจตนเองหยุดความชั่ว สอดคล้องกับโอตตปปะ ถ้าเราทำอะไรลงไปหากไม่ถูกต้องแล้วจะทำให้รู้สึกเกรงกลัวกระดากในใจตนเอง เรียกว่า ผิดจากธรรม ความละอายเกรงกลัวนี้เป็นต้นเหตุให้ทำความดี

พระยูธาน นาคขำ (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาวจังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาว จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ขันติธรรม แปลว่า ความอดทนอดกลั้นต่อความทุกข์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

1. ขันติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ขันติธรรมเป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงความอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายที่เกิดขึ้นทั้งภายในจิตใจ และภายนอก สิ่งชั่วร้ายหรือปัจจัยภายใน ได้แก่ ความโลภ เป็นต้น สิ่งชั่วร้ายหรือปัจจัยภายนอก ได้แก่ คำพูดเสียดสี เป็นต้น ขันติธรรมมี 4 ประเภท คือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อทุกขเวทนา อดทนต่อความเจ็บใจ และอดทนต่ออำนาจกิเลส คือ โลก โกรธ หลง

2. แนวคิดการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาวจังหวัดนนทบุรี พบว่า แนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาวจังหวัดนนทบุรี เป็นการดำเนินชีวิตที่มีความหลากหลายในด้านครอบครัว สังคม ศาสนา และเศรษฐกิจ

3. การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาวจังหวัดนนทบุรีโดยการนำหลักขันติมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ 1) การพิจารณาเห็นโทษของความโกรธที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจหรือขัดเคืองใจซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็สาเหตุให้สร้างปัญหา หรือประพฤติดนินทาผิดศีลธรรม 2) เห็นคุณค่าของขันติ คือ สามารถอดกลั้นต่อกิเลสทั้งหลาย ไม่ให้ยินดีสนองความต้องการเกินจำเป็น 3) ความอดทนเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน การทำงาน หรือทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จบรรลุเป้าหมาย และ 4) ความอดทนช่วยให้บรรลุเป้าหมายในทุกระดับคือในการดำเนินชีวิตระดับบุคคล ครอบครัว การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และประเทศชาติ

พระมหาวิทยา วิชชากร (คลังบริบูรณ์), พระศรีสังฆาณมุนี และพูนศักดิ์ กมล (2568) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีจังหวัดชัยภูมิ” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิ 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความรุนแรง 3) เพื่อประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการ

จัดเก็บข้อมูล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีความเกี่ยวข้องในอำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 20 คน ประกอบไปด้วยกลุ่มสตรี, พระสงฆ์, เยาวชน, นักวิชาการกฎหมาย, นักพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ในจังหวัดชัยภูมิ โดยใช้วิธีการเจาะจงตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิพบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ มีผลดีต่อการลดความรุนแรงต่อสตรี ด้วยการเสริมสร้างความเข้าใจในหลักเมตตาและการจัด การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ จะสามารถช่วยลดปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

2. หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความรุนแรง พบว่า หลักเมตตาธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ช่วยเสริมสร้างการมีสติและการมองเห็นผู้อื่นด้วยความรักและความเข้าใจ การส่งเสริมให้บุคคลในสังคมมีทัศนคติที่ดีต่อกัน และการฝึกฝนในการปรับอารมณ์และไม่ใช้ความรุนแรง เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อลดความรุนแรงและสร้างสังคมที่สงบสุข

3. ประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิพบว่า การประยุกต์ใช้หลักเมตตา เพื่อเข้าใจความรู้สึกและสถานการณ์เฉพาะของสตรีและเด็ก ซึ่งอาจเผชิญกับความเปราะบางทั้งทางร่างกาย จิตใจ คุ้มครองจากความรุนแรง การละเมิด หรือการกดขี่ เช่น ความรุนแรงในครอบครัวหรือการใช้แรงงานเด็ก หลักเมตตาเมื่อนำมาใช้กับสตรีและเด็ก จะช่วยสร้างสังคมที่เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล และยั่งยืนมากขึ้น

สุสันต์ ทิศกะโทก, วรพรรณ อุบลเลิศ, และสุทัศน์ แก้วคำ (2568) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 2) ศึกษาวิธีการสร้างเสริมด้านคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน และ 3) ศึกษาผลการสร้างเสริมและข้อเสนอแนะด้านคุณธรรมและจริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันปัญหานักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม คือ นักเรียนขาดการมีวินัย ขาดความซื่อสัตย์สุจริต ขาดความประหยัด ขาดความรับผิดชอบ ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา กรุณา และขาดการปฏิบัติตามหลักศาสนา และพบว่านักเรียนขาดความขยันหมั่นเพียรในการเรียน ใช้สิ่งของส่วนตัวและสิ่งของโรงเรียนอย่างฟุ่มเฟือย ไม่มีความจริงใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันยังหลีกเลี่ยงงานบ้านไม่ช่วยเหลือผู้ปกครอง เป็นต้น

2. ผลการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จากการสังเกตจากการจัดกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย มีการปฏิบัติรวม 48 คน คิดเป็นร้อยละ 95.42 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 90

3. จัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($x=4.37$) และมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ ประพฤติตนในการเป็นอยู่อย่างเหมาะสมตามสภาพของนักเรียน ($x=4.47$) มีการยกย่องนักเรียนที่มีความประพฤติเรียบร้อยและเป็นแบบอย่างที่ดี ($x=4.45$) และมีการอบรมนักเรียนไม่ให้ตามแฟชั่น ไม่ยึดติดยึดถือไม่ตามกระแส ($x=4.45$)

พระเอกพันธ์ กิตติโสภโณ (พ่อศรีชา), กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์, สวัสดิ์ อโณทัย, กันยาวิรัช ฐาตพงษ์ และพระปลัดเมธี หินใหม่ (2568) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักกตัญญูตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล 2) ศึกษาหลักกตัญญูตามแนวพุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต 3) ประยุกต์ใช้หลักกตัญญูตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล 4) สร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักกตัญญูตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมถือเป็นการสร้างบุคลากรให้เป็นคนดี มีความตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมดิจิทัล 2) พุทธจริยศาสตร์เป็นการใช้เหตุผลทางจริยธรรมเพื่อแสวงหาแนวทางความประพฤติตาม 3) ความกตัญญูตามแนวพุทธจริยศาสตร์เป็นคุณธรรมที่สำคัญของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่งดงามและเป็นคุณธรรมล้ำค่า 4) องค์ความรู้จากการประยุกต์ใช้หลักเบญจศีลช่วยแก้ปัญหาพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเยาวชนได้ โดยส่งผลต่อทั้งด้านกายภาพ จิตตภาพ และปัญญาภาพ ทำให้เยาวชนมีความรัก ความเมตตา มีสติ และเข้าใจในกฎแห่งกรรม ซึ่งก่อให้เกิดความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการประพฤติดี และพัฒนาตนอย่างยั่งยืน

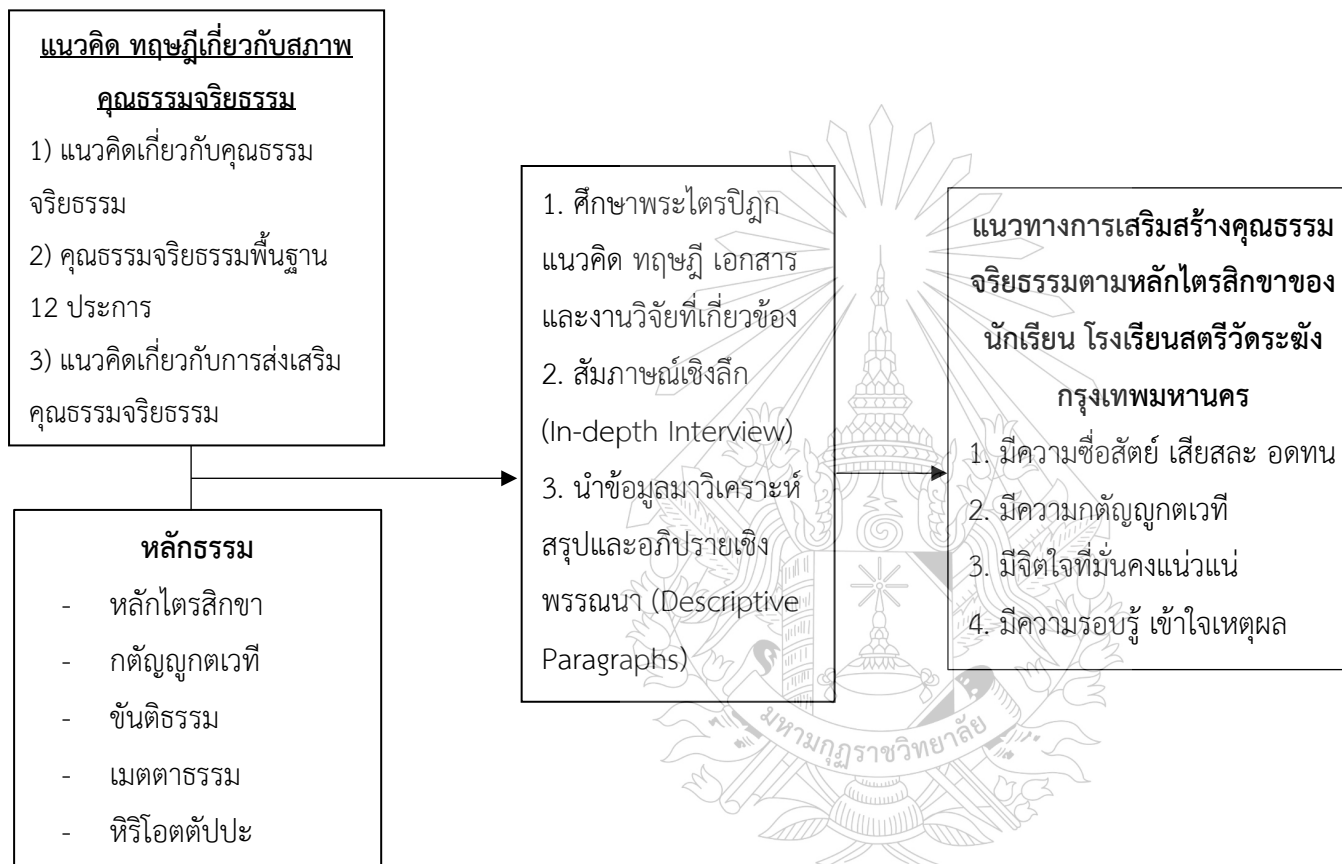
พระเทพ ปิยสีโล (พี่ทองคำ) และพระครูสุธีธรรมบัณฑิต (ไธ ธมฺเมธี) (2569) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมเพื่อการบรรลุเป้าหมายของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักขันติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักขันติในสังคมไทย และ 3) วิเคราะห์คุณค่าเชิงจริยธรรมของหลักขันติในพระพุทธศาสนาเพื่อการบรรลุเป้าหมายของชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า 1) ขันติในหลักขันติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความอดทนต่อทุกข์ทางกาย วาจา และใจ เป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์เผชิญอุปสรรคโดยไม่หวั่นไหว 2) การ

ประยุกต์ใช้ชั้นดีในสังคมไทยสามารถทำได้ในหลายมิติได้แก่ 2.1) ด้านการศึกษา โรงเรียนควรปลูกฝัง
 ชั้นดีผ่านการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรม 2.2) ด้านครอบครัว พ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างและสอนลูกให้มีชั้นดี
 ในการเผชิญปัญหา 2.3) ด้านการทำงานชั้นดีช่วยลดความขัดแย้งในองค์กรและสร้างบรรยากาศที่ดี
 2.4) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชั้นดีช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคี 2.5) ด้านการ
 ปฏิบัติธรรม สมาธิและวิปัสสนาช่วยเสริมสร้างชั้นดีให้มั่นคง และ 3) คุณค่าเชิงจริยธรรมของชั้นดีช่วย
 ให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม ควบคุมตนเอง ลดอกุศลกรรม และใช้ปัญญาตัดสินใจอย่างมี
 เหตุผล ชั้นดีเป็นรากฐานของคุณธรรม เช่น เมตตาและกรุณา ส่งเสริมความสงบภายใน ช่วยให้บุคคล
 บรรลุเป้าหมายชีวิต และเป็นปัจจัยสำคัญต่อสันติภาพในสังคม นอกจากนี้ชั้นดียังเป็นองค์ประกอบ
 สำคัญของการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรม

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.7 สรุป

หลักไตรสิกขาอันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาให้สมบูรณ์ โดยศีล สมาธิ และปัญญามีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ศีลเป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ ให้ละเว้นจากการเบียดเบียน ล่วงละเมิดตนเองหรือผู้อื่น อันเป็นการกำจัดกิเลสอย่างหยาบของบุคคลที่แสดงออกผ่านการกระทำ และคำพูด ดังนั้น เมื่อบุคคลมีศีลเป็นปกติ ย่อมก่อให้เกิดความสบายใจ ไม่เดือดร้อนใจจากการกระทำของตนเอง ส่งผลให้จิตใจมีความมั่นคง สงบ และพร้อมต่อการพัฒนาด้านสมาธิ

สมาธิเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้มีความสงบ มั่นคง ตั้งมั่น และมีสติรู้ตัวอยู่เสมอ ส่งผลให้บุคคลสามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก และความคิดได้อย่างเหมาะสม โดยไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้า สิ่งยั่วยุหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ ดังนั้น เมื่อบุคคลมีสมาธิย่อมสามารถลดความฟุ้งซ่าน ความโกรธ ความโลภ และความหลงภายในจิตใจ อันเกิดจากกิเลสระดับกลาง ส่งผลให้มีความอดทน มีความรอบคอบ และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติ เมื่อจิตใจได้รับการฝึกฝนจนมีความสงบมั่นคงแล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้น

ปัญญาเป็นความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุและผล รู้จักแยกแยะความถูกต้องและความไม่ถูกต้อง ความดีและความชั่ว ตลอดจนสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ปัญญาจึงเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างละเอียด และเป็นผลสูงสุดของการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ดังนั้น เมื่อบุคคลมีปัญญาย่อมสามารถดำเนินชีวิตด้วยความรู้เท่าทันตนเองและสภาพแวดล้อม อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม

นอกจากนี้ หลักไตรสิกขาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยการบูรณาการหลักไตรสิกขาในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ส่งผลให้นักเรียนเกิดคุณธรรมสำคัญ อันได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ขันติธรรม เมตตาธรรม และหิริโอตตปละ โดยด้านศีลช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และเคารพกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคม ด้านสมาธิช่วยพัฒนาจิตใจให้สงบ มีสติ รู้จักควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง สามารถอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ส่วนด้านปัญญาช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ใช้เหตุผล แก้ไขปัญหา และตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และสามารถดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงมิได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับการพัฒนาตนเองทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การเป็นคนดี คนเก่ง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Research) ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาข้อมูลที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Survey) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ทราบรายละเอียดของประเด็นสำคัญที่ศึกษาและครอบคลุมเนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน พร้อมกันนี้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดชัดเจน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ร่วมกับผลการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ได้ทำการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.4 การตรวจคุณภาพเครื่องมือ
- 3.5 วิธีการรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย
- 3.7 การเรียบเรียงและการนำเสนอข้อมูล

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Work) โดยข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบตามประเด็นและปัญหาที่ศึกษาตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยผู้วิจัยตีความข้อมูล จัดเป็นกลุ่ม และแยกแยะข้อมูลตามเนื้อหา เพื่อคัดสรรข้อมูลที่ต้องการรวมทั้งตัดทอนข้อมูลที่เกินความจำเป็นและไม่เกี่ยวข้องออกไป นำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายผลด้วยการเขียนพรรณนา (Descriptive Paragraphs) ลงรายละเอียดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและข้อเท็จจริงที่พบในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ (Questionnaires) ซึ่งจะมีลักษณะแบบปลายปิด 3 ชุดดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

ชุดที่ 3 แบบสัมภาษณ์ ข้อเสนอแนะต่างๆ

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป
ด้านปัจจัยส่วนบุคคล

แบบสัมภาษณ์
ข้อเสนอแนะต่างๆ

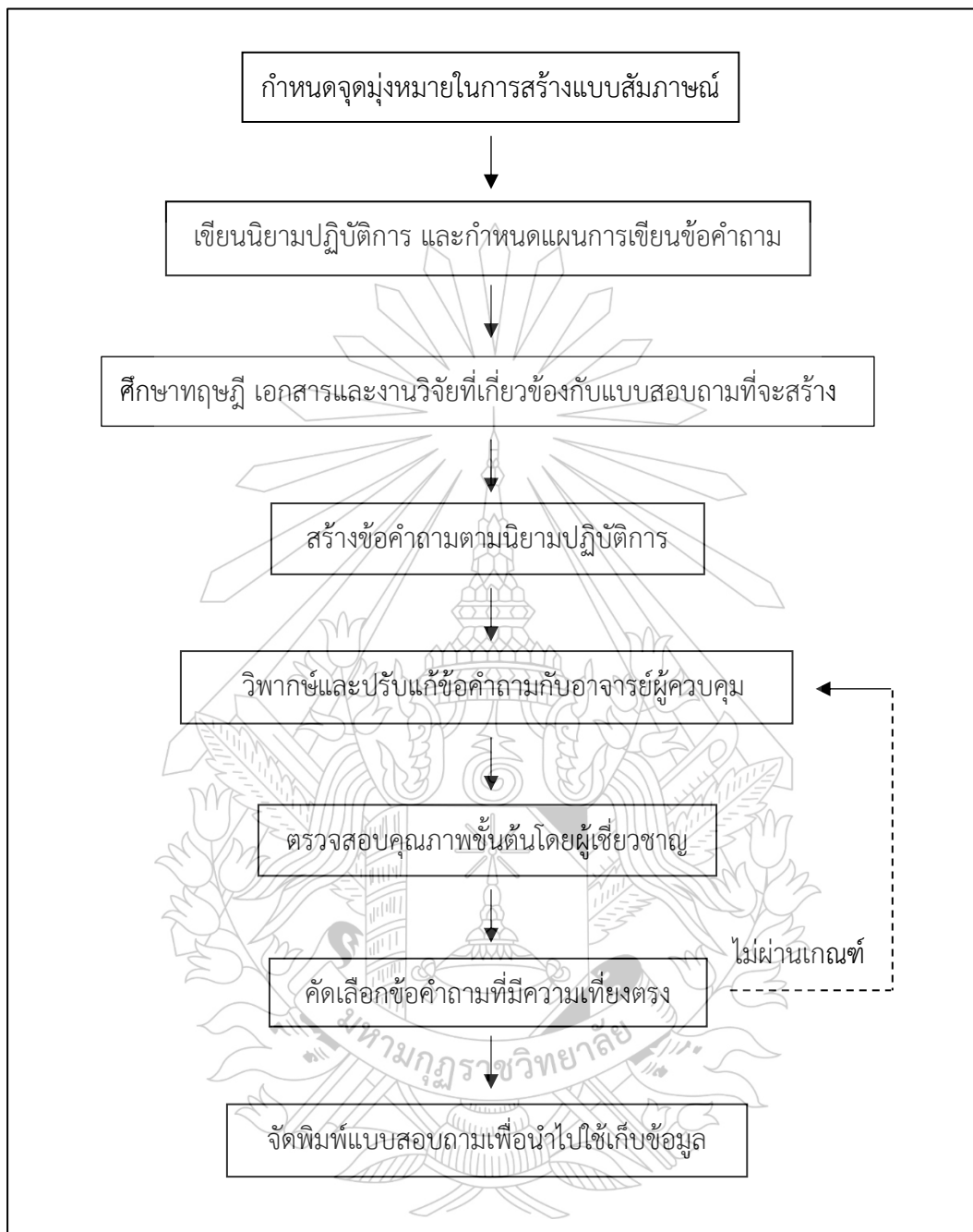

ภาพที่ 3.2 แบบสัมภาษณ์ (Questionnaires) ลักษณะแบบปลายปิด

(ที่มา : ผู้วิจัย)

วิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยจะดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีวิธีการสร้าง ดังนี้

ภาพที่ 3.3 ลำดับขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์

ที่มา : วิทยานิพนธ์ (ชมพูนุช ช้างเจริญ, 2558)

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การกำหนดขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ สร้างข้อคำถามจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสัมภาษณ์ตรงประเด็น เป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยแบบสัมภาษณ์ต้องได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา และต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญอีกครั้ง (Content Validity)

หากไม่ผ่านเกณฑ์ ผู้วิจัยจะคัดเลือกข้อคำถามที่มีความเที่ยงตรงและปรับแก้ข้อคำถามตามความเห็นของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับแก้แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจสอบประเมินคุณภาพอีกครั้ง หากผ่านเกณฑ์แล้ว ผู้วิจัยจะนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการประเมินจนผ่านการตรวจสอบคุณภาพไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่ได้กำหนดไว้ในการวิจัยเป็นลำดับ

3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มประชากรสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ กลุ่มนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง , ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา ด้านจิตวิทยา และด้านพระพุทธศาสนา รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อันได้แก่ ผู้ปกครอง ที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาคมเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 3.1 สัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth Interview) จำนวน 17 รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	จำนวน (รูป/คน)
ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้เชี่ยวชาญ	
1. ด้านบริหารการศึกษา	4 รูป/คน
2. ด้านจิตวิทยา	2 รูป/คน
3. ด้านพระพุทธศาสนา	4 รูป/คน
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	
1. ผู้ปกครอง	2 คน
2. นักเรียน	5 คน
รวมทั้งสิ้น	17 รูป/คน

3.4 การตรวจคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยจะได้แบบสัมภาษณ์ ที่ผ่านการตรวจสอบทั้งคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity Content) เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ โดยสร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุม ปัญหา, วัตถุประสงค์, กรอบแนวคิด และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย นำแบบสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพิจารณาความเหมาะสม ก่อนนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

3.5 วิธีการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอหนังสือจากสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเข้าสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมด้วยการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร จากนั้นจึงทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 17 รูป/คน ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 17 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน”

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย มีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

ข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source)

ข้อมูลทุติยภูมิ คือ วรรณกรรมฉบับแปล มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แก่ บทความวิชาการ วารสารวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาหรือแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นที่ยอมรับได้เว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

3) การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

(1) จัดเตรียมเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ รวมจำนวน 10 รูป/คน

กลุ่มที่ 2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมจำนวน 7 รูป/คน

(2) ส่งหนังสือเชิญบุคคลเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

(3) เตรียมการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการสัมภาษณ์ และนัดวัน เวลา ที่จะสัมภาษณ์ทางออนไลน์ (Zoom) แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนในแต่ละกลุ่ม เพื่อศึกษาประเด็นข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ให้ชัดเจน เตรียมสมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น กล้องถ่ายรูปให้พร้อมก่อนการสัมภาษณ์

(4) ดำเนินการสัมภาษณ์ โดยก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการสนทนากันเอง มีการแจ้งวัตถุประสงค์และเหตุผลของการสัมภาษณ์ มีการขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ ขออนุญาตถ่ายภาพขณะมีการให้สัมภาษณ์ และแจ้งให้ทราบว่า ข้อมูลทั้งหมดที่ผู้วิจัยได้บันทึกหรือขอไว้ ผู้วิจัยจักเก็บไว้เป็นความลับ ไม่นำมาเผยแพร่แต่อย่างใด

(5) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำผลไปวิเคราะห์และสรุปข้อมูลการสัมภาษณ์

3.6 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัย

รหัส	ความหมาย	จำนวน
IDI	ผู้ทรงคุณวุฒิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	17 รูป/คน

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัย ได้แก่

3.7.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive Paragraphs)

3.7.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Paragraphs) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้โดยทั่วไป พร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง หากประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3.7.3 จากการศึกษา ตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นแรก ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลเพียงพอแล้วหรือไม่ ข้อมูลนั้นสามารถตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้

ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลที่แท้จริงอีกครั้ง และดำเนินการเก็บข้อมูลจนมีความครบถ้วนสมบูรณ์

3.8 การเรียบเรียงและการนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Paragraphs) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ และนำข้อมูลที่ได้มาสร้างคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง เป็นอย่างไร จากนั้นนำเสนอผลของการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนสตรีวัดระฆัง และ 3. เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Work) โดยข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบตามประเด็นและปัญหาที่ศึกษาของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาจัดเป็นกลุ่ม และแยกแยะข้อมูลตามเนื้อหาเพื่อคัดสรรข้อมูลที่ต้องการรวมทั้งตัดทอนข้อมูลที่เกินความจำเป็นและไม่เกี่ยวข้องออกไป นำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายผลด้วยการเขียนพรรณนา (Descriptive Paragraphs) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกออกเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พบว่า

4.1.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรม

สภาพคุณธรรมจริยธรรม คือ สภาพคุณงามความดีและความถูกต้องในการแสดงออกทางกาย วาจา และใจของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย และสามารถสังเกตเห็นได้จากการกระทำ การพูด และความคิด (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2565) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) **สภาพคุณธรรม** เปรียบเสมือนคุณสมบัติของการเป็นคนดี ซึ่งปรากฏอยู่ในจิตใจของบุคคลเป็นสภาพคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์ หรือสามารถเรียกได้ว่า “**สภาพคุณธรรม**” ซึ่งสังเกตได้จากการแสดงออกทางความประพฤติของบุคคล ทั้งทางกาย วาจา และใจ อันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น มีความซื่อสัตย์ ความเสียสละ มีจิตสาธารณะ มีความรัก ความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความกตัญญู มีความละเอียด หรือเกรงกลัวต่อบาป มีความโอบอ้อมอารี ความสุภาพอ่อนโยน เป็นต้น (เนตร์พัฒนา ยาวีราช,

2551) จะเห็นได้ว่า คุณธรรมเป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติที่ช่วยเสริมสร้างให้มนุษย์เกิดจริยธรรมที่ดี ดังนั้น คุณธรรมจึงเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม ผู้ที่มีคุณธรรมย่อมสามารถปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในกรอบแห่งความถูกต้องดีงาม อันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ดี ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542) ได้กล่าวว่า คุณธรรม เป็นคุณสมบัติที่ช่วยเสริมสร้างให้มนุษย์มีจิตใจที่ดีงาม และแสดงออกมาเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักคุณงามความดีแห่งการประพฤติตน ซึ่งคุณธรรมสามารถเกิดจากการปลูกฝังโดยการได้เห็น ได้ฟัง และได้อ่าน (สุกัญญา ศรีเมืองชน, 2533)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับสภาพคุณธรรม จะเห็นได้ว่า แนวคิดทฤษฎีคุณธรรม (Virtu Theory) ของอริสโตเติล (2560) เป็นทฤษฎีที่เน้นการสร้าง “คนดี” หรือ “คนมีคุณธรรม” ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า ความดีสูงสุดของมนุษย์ คือ การดำเนินชีวิตด้วยการกระทำที่มีคุณธรรม เพราะคุณธรรมเป็นพื้นฐานที่ทุกคนจำเป็นต้องมี ได้แก่ ปัญญา ความรู้จักประมาณ ความสุขุมรอบคอบ ความกล้าหาญและความยุติธรรม เป็นต้น การเสริมสร้างคุณธรรมต้องปลูกฝังนิสัยที่ดีงามเมื่อบุคคลได้รับการฝึกฝนบ่มเพาะให้มีคุณธรรมแล้ว ย่อมประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง และมีจริยธรรมที่ดีงาม

ในทางพระพุทธศาสนา “คุณธรรม” เป็นธรรมที่ให้คุณ อันได้แก่ ความมีเมตตา เป็นต้น ดังพุทธพจน์ในเมตตาสูตรที่ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละนิวรณ์ 5 อัน เป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วจงมีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศ 1 อยู่เถิด ทิศที่ 2 ทิศที่ 3 ทิศที่ 4 ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยเมตตาอันไพศาล เป็นมหัคคตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่า อยู่เถิด...” (ส.ม. 19/173/586)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้มนุษย์มีเมตตา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ทุกคนควรกระทำ มนุษย์ทุกคนควรกระทำ ตนเกิดมาแต่แรกก็ต้องอาศัยเมตตาของผู้อื่น จึงมีชีวิตยืนมาได้ ในขั้นแรก มารดาบิดา บำรุงเลี้ยงและฝึกปรือมาก่อน หรือตนกำพร้ามารดาบิดาก็มีผู้เมตตาตั้งอยู่ในที่เป็นมารดาบิดาอนุเคราะห์เช่นนั้นเหมือนกัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539 หน้า 398)

โดยสรุปแล้ว คำว่า “คุณธรรม” เมื่อวิเคราะห์ดูตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว จึงเป็นส่วนเดียวกับคำว่า “กุศลธรรม” หรือ “สัปปุริสธรรม” ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมของมนุษย์ หรือเรียกว่า “การพัฒนาคุณธรรม” โดยเน้นการพัฒนาทางด้านความคิด จิตใจ และพฤติกรรม โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) เช่น การแสดงอารมณ์ หรือ

ทัศนคติของนักเรียนซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และการหล่อหลอมจากทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา เช่น ความมีระเบียบวินัย มีสัมมาคารวะ มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญูกตเวที มีจิตอาสา มีความสามัคคี และอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

2) สภาพจริยธรรม โดยหลักแล้วคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม เมื่อมีคุณธรรมย่อมแสดงออกทางความประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ถูกต้องดีงามหรือเรียกได้ว่า “คุณธรรมเสริมสร้างจริยธรรมที่ดีงาม” ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ โดยเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรมลงในใจก่อน อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนกฎเกณฑ์หรือกรอบในการประพฤติปฏิบัติเพื่อฝึกหัดกาย วาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วย่อมสามารถประพฤติจริยธรรมได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับสภาพจริยธรรม จะเห็นได้ว่า แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์ก (1969) เป็นทฤษฎีที่เน้นการปลูกฝังจริยธรรมให้มีในตัวบุคคล ผ่านการอบรมสั่งสอนเพื่อให้มีคุณธรรมและจริยธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ การควบคุมตนเอง เป็นต้น โดยการปลูกฝังและพัฒนาทั้งคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญาของแต่ละบุคคลให้เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาทางด้านร่างกายและสติปัญญาของมนุษย์ ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนจำเป็นต้องวางแผนในการเสริมสร้างและพัฒนาให้เหมาะสมตามวัยและสติปัญญาของนักเรียนแต่ละระดับชั้น (โคลเบอร์ก, 1970)

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงอธิบายคำว่า “จริยธรรม” ผ่านหลักศีล คือ การแสดงออกของคุณธรรมผ่านพฤติกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นที่อาศัยของกุศลธรรมทั้งหลาย” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความประพฤติที่ดี (จริยธรรม) เป็นพื้นฐานของความดีทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า ศีลเป็นพื้นฐานสำคัญของความดีทุกประการ เมื่อบุคคลมีศีล ย่อมมีความประพฤติเชิงจริยธรรมทางกายและวาจาที่ดี เปรียบเสมือน “ฐานรองรับ” ให้กุศลธรรมอื่น ๆ เจริญงอกงามขึ้นได้ง่าย เช่น มีความเมตตา มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีจิตสาธารณะ มีความเสียสละ มีความสามัคคี เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว “คุณธรรม” เป็นรากฐานของ “จริยธรรม” เมื่อบุคคลมีคุณธรรมในจิตใจแล้วสามารถแสดงออกผ่านพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการฝึกกายและวาจาให้เรียบร้อย ส่งผลให้สามารถประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีจริยธรรมได้

จากที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ IDI1 ได้กล่าวว่า นักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆังมีพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรมที่ดี มีสัมมาคารวะ และปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน (สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI8 ได้แสดงความเห็นว่า โรงเรียนสตรีวัดระฆังให้ความสำคัญกับการ

ปลูกฝังระเบียบวินัยและคุณธรรมกับการเรียนมาโดยตลอด ส่งผลให้นักเรียนมีพื้นฐานด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ดีทั้งในเรื่องการแสดงความสามารถต่อครู ความมีน้ำใจ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ โรงเรียน (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ในขณะที่ IDI3 ให้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกันเกี่ยวกับสภาพ คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ว่า เป็นนักเรียนที่มีความตระหนักในการ ประพฤติตนให้สุภาพเรียบร้อย มีกิริยามารยาทที่ดี อ่อนน้อมถ่อมตน มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู มีความสามัคคี และมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง เพิ่มเติม ดังที่ IDI1 กล่าวว่า ได้แสดงความเห็นใกล้เคียงกันว่า ปัจจุบันภายใต้ บริบทของสังคมยุคดิจิทัล เกิดปัญหาที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียน โดยสาเหตุอาจเกิดจากนักเรียนได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์ (สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤษภาคม 2569) ซึ่งสอดคล้องกับ IDI5 ได้แสดงความเห็นว่า นักเรียนได้รับผลกระทบจากกลุ่มเพื่อน ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ส่งผลให้นักเรียนมีความเป็นตัวของตัวเองสูง ขาดระเบียบวินัยและความสำรวม ขาดความระมัดระวังในคำพูด และขาดความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง เช่น การไม่ตั้งใจเรียน การติดโทรศัพท์และโซเชียลมีเดีย (Social media) (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ดังที่ IDI9 ได้แสดงความเห็นว่า ปัจจุบันนักเรียนจะมีกำแพงทางความคิด อันเกิดจากการเสพสื่อ สิ่งเร้าหรือ เทคโนโลยีมากจนละเลยความสำคัญเชิงสังคม ซึ่งการสอนเด็กโดยอาศัยอำนาจ ขอบบังคับหรือคำสั่ง ย่อมไม่เป็นผล ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนในฐานะมิตรภาพ จะสามารถทำให้เข้าถึง นักเรียนได้มากกว่า นอกจากนี้ การสอนธรรมะหรือการสอดแทรกคุณธรรมเข้าไปในการเรียนการสอน ต้องปรับวิธีให้ทันสมัย เช่น การเล่าเรื่องและยกตัวอย่างประกอบ การจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อ หรือสื่อการ์ตูนที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของแต่ละช่วงวัย เป็นต้น (สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2569)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง แม้ส่วนใหญ่ นักเรียนจะมีพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรมที่ดี เช่น มีระเบียบวินัย มีสัมมาคารวะ มีความ รับผิดชอบ มีความกตัญญู มีจิตอาสา มีความสามัคคี และอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาที่สำคัญ คือ นักเรียนบางส่วนก็ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบและมีพฤติกรรมที่ ไม่เหมาะสมเช่นเดียวกัน ซึ่งสาเหตุที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า สาเหตุ อาจเกิดจากการได้รับอิทธิพลจากสื่อ เทคโนโลยี กลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม หรือแม้แต่การ ไม่ได้รับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถาบันครอบครัวที่เพียงพอ ส่งผลให้นักเรียนขาด คุณธรรมจริยธรรมภายในจิตใจ ซึ่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน ต้องอาศัย ความร่วมมือจากทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา หรือเรียกว่า **“หลักการ บวร”** (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยเริ่มจากครอบครัวให้การอบรมดูแล เอาใจใส่แก่เด็ก

เนื่องจากการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต้องใช้ระยะเวลานาน สถาบันครอบครัวจึงเปรียบเสมือนเสาหลักของเยาวชนในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน ส่วนสถาบันทางศาสนาและสถาบันการศึกษานั้นมีหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนในลำดับถัดมา ซึ่งสถาบันการศึกษานั้นถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพ เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถานที่ขัดเกลาทางสังคมและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียน ผ่านการบูรณาการในหลักสูตร การสร้างแบบอย่างที่ดีของบุคลากร การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.1 หลักการ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

(ที่มา : ผู้วิจัย)

4.2 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพุทธธรรม พบว่า หลักธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง มีดังต่อไปนี้

1) **หลักความกตัญญูกตเวที** เป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “เครื่องหมายของคนดี” และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภูมิ เว สปปุริสาณํ กตัญญูกตเวทีตา ความ

กตัญญูทเวที เป็นพื้นฐานของคนดี” (อง.ทศ 33/277/317) ดังนั้น ผู้ที่มีความกตัญญูทเวทีย่อมมีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541)

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “ความกตัญญูทเวที” เป็นธรรมที่มีคุณ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “คหบดีบุตร มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อัมบุตริตาทิพึงบำรุงด้วยสถาน 5 คือ ด้วยตั้งใจว่า ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ 1 จักรับทำกิจของท่าน 1 จักดำรงวงศ์สกุล 1 จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก 1 เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน 1...”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้มนุษย์มีความกตัญญูทเวทีซึ่งเป็นหน้าที่ที่บุตรทุกคนควรกระทำ รู้จักและฉลองคุณท่าน บุตรธิดาพึงฉลองคุณมารดาบิดาในเวลายังมีชีวิตอยู่ด้วยสถาน 4 คือ ทำนุบำรุงดูเลี้ยงดูท่าน 1 ช่วยทำกิจธุระของท่าน 1 รักษาสกุล 1 ทำตนให้เป็นที่วางใจของท่านว่าเป็นผู้สมควรได้รับทรัพย์มรดก 1 อีกสถานหนึ่ง ชักนำให้ตั้งอยู่ในกัลยาณธรรมความดีถ้าอาจทำได้ เป็น 5 สถานด้วยกัน เมื่อบิดามารดาสิ้นชีวิตแล้วพึงทำการปลงศพ และบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ตามประเพณี แม้สถานอื่นที่ยังทำได้ในเวลาหลังก็ควรทำด้วยเหมือนกัน บุตรธิดาได้ทำหน้าที่ของตนอย่างนี้แล้วชื่อว่า ฉลองคุณมารดาบิดา เป็นคนกตัญญูทเวที (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539)

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ IDI9 กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมอย่างแรกที่นักเรียนควรมีคือ ความกตัญญูทเวที เนื่องจากความกตัญญูเป็นคุณสมบัติของคนดี และเกณฑ์ในการวัดความเป็นคนดีจึงควรเริ่มต้นจากความกตัญญู เมื่อนักเรียนถูกปลูกฝังให้มีความกตัญญูก็จะรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะลูกหลาน เกิดความเคารพยำเกรงต่อผู้สูงวัยหรือผู้สูงอายุของบ้าน เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อต่อพี่น้อง มีความรักในชาติตระกูล ดังนั้น ความกตัญญูจึงสามารถสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัวได้ (สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI6 ได้แสดงความเห็นว่า ความกตัญญูทเวที สามารถส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ คุณธรรมจริยธรรมที่มีต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อน คุณครู และสังคม เช่น เด็กที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ในฐานะลูก ย่อมชอบที่จะช่วยเหลือดูแล แบ่งเบาภาระหน้าที่ของพ่อแม่ ตอบแทนพระคุณโดยรู้จักหน้าที่ของตนเอง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และไม่ปฏิบัติตนให้พ่อแม่เดือดร้อนทุกข์ใจ นักเรียนที่มีความประพฤติดีเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นบุตรที่มีความกตัญญูทเวที (สัมภาษณ์วันที่ 13 พฤษภาคม 2569)

นอกจากนี้ IDI9 ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ความกตัญญูไม่ได้จำกัดเพียงบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงในมิติทางสังคมด้วย เช่น หากนักเรียนเกิดความรู้สึกในบุญคุณของสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การตระหนักรู้เช่นนี้จะส่งผลให้นักเรียนเกิดแรงผลักดันในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และส่งเสริมการเป็นพลเมืองดี (สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI10 ที่ได้แสดงความเห็นว่า ความกตัญญูทเวที ส่งผลให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพทั้งในด้านการเรียน ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการเป็นพลเมืองดีของสังคม (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หากนักเรียนดำเนินชีวิตโดยนำหลักกตัญญูกตเวทียเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมได้ชื่อว่าเป็น “เยาวชนที่ดี” เนื่องจากความกตัญญูสามารถเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความรู้สึกในบุญคุณของบุพการีหรือบุคคลในครอบครัว คุณครูหรือบุคลากรทางการศึกษา และเกิดจิตสำนึกในทางพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ดีผ่านการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ เช่น การให้ความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ เกิดความสำรวมต่อพระสงฆ์ เคารพบูชาพระรัตนตรัย เป็นต้น

2) หลักขันติธรรม เป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “คุณธรรมเสริมสร้างจริยธรรมที่ดียิ่ง” เมื่อมนุษย์ดำรงชีวิตโดยอาศัยความอดทนอดกลั้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมสามารถละจากความโลภ ความโกรธ ความหลง กิเลส ความพยายาม และละเว้นจากการประพฤติดเบียดเบียนและล่วงละเมิดผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา จิตใจ และสามารถขับเคลื่อนชีวิตของตนเองไปในทางที่ดีงาม (ไสว มาลาทอง, 2542)

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “ขันติธรรม” เป็นคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้เห็นถึงคุณค่าของ “ขันติ” ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ขันติ ปรมิ ตโป ตีติกขา” แปลว่า ขันติ คือ ความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง ขันติยังถือเป็นพื้นฐานของคุณธรรมอื่น ๆ เช่น เมตตา สมาธิ และปัญญา เพราะผู้ที่ไม่มีความอดทนย่อมไม่สามารถพัฒนาตนเองหรือบำเพ็ญความดีได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องขันติว่าเป็น “ตบะอย่างยิ่ง” อันนำไปสู่ความเจริญทางจิตใจและความหลุดพ้นในที่สุด ดังนั้น ผู้ที่มีขันติธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็น “ผู้เสียสละงาม ถือธรรมะเป็นใหญ่ กิเลสตัณหาไม่อาจทำอันตราย” (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2564)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้มนุษย์มีความอดทนอดกลั้น อดทนต่อความลำบาก ความเจ็บปวด คำล่วงเกิน หรือสถานการณ์ที่ไม่น่าพอใจ โดยไม่แสดงความโกรธหรือความพยายาม ส่วนคำว่า “ตโป” หมายถึง ตบะหรือการเผากิเลส และ “ตีติกขา” หมายถึง ความอดกลั้นต่อทุกขเวทนาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังนั้น ขันติธรรม จึงเป็นหลักธรรมในการฝึกฝนจิตใจเพื่อขัดเกลากิเลส โดยเฉพาะความโกรธ ความใจร้อน และอารมณ์ที่ไม่เป็นกุศล ผู้ที่มีขันติย่อมสามารถควบคุมตนเอง ดำรงอยู่ในความสงบ และดำเนินชีวิตตามหลักธรรมได้อย่างมั่นคง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ID13 กล่าวว่า ควรมีคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนเป็นเยาวชนและมีทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิต (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ซึ่งสอดคล้องกับหลักขันติธรรมที่สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนมีความประพฤติที่ดีงาม (พระครูสุตธรรมวิสุทธิ, 2555) อันจะนำไปสู่การประพฤติตนไม่เบียดเบียน และไม่ล่วงเกินผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจได้

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หากนักเรียนดำเนินชีวิตโดยนำหลักขันติธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมสามารถทำความดีได้โดยง่าย เนื่องจากหลักขันติธรรมเป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้าง

จริยธรรมที่ดี ส่งผลให้นักเรียนเกิดคุณธรรมขึ้นภายในจิตใจและสามารถนำไปปรับใช้สู่การประพฤติปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดี

3) หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “คุณธรรมค้ำจุนโลก” ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “โลโก ปตมมภิกขา เมตตา เมตตาธรรม ค้ำจุนโลก” หรือเรียกว่า ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ (พรหมวิหาร 4) ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อผู้ปฏิบัติมีเมตตาธรรมภายในจิตใจแล้ว องค์กรอื่นย่อมเจริญสมบรูณ์ยิ่งขึ้นและนำไปสู่การประพฤติที่ดีงาม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงได้วางหลักเมตตาธรรมไว้สำหรับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมผ่านการปลูกฝังความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นเป็นสุข (เมตตา), ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ (กรุณา), ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี (มุทิตา) และการวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา)

ในทางพระพุทธศาสนา “เมตตาธรรม” เป็นธรรมที่ให้คุณ ดังพุทธพจน์ในเมตตาสูตรที่ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า....มาเกิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละนิวรณ์ 5 อัน เป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วจึงมีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศ 1 อยู่เกิด ทิศที่ 2 ทิศที่ 3 ทิศที่ 4 ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบูรณ์ เป็นมรรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่า อยู่เกิด...”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้มนุษย์มีเมตตา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ทุกคนควรกระทำ มนุษย์ทุกคนควรกระทำ ตนเกิดมาแต่แรกก็ต้องอาศัยเมตตาของผู้อื่น จึงมีชีวิตยืนมาได้ ในชั้นแรก มารดาบิดา บำรุงเลี้ยงและฝึกปรือมาก่อน หรือตนกำพร้ามารดาบิดาก็มีผู้เมตตาดังอยู่ในที่เป็นมารดาบิดาอนุเคราะห์เช่นนั้นเหมือนกัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539 หน้า 398)

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ IDI1 ได้กล่าวว่า นักเรียนควรมีคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตากรุณา เนื่องจากความเมตตากรุณาช่วยเสริมสร้างทำให้นักเรียนเกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และลดพฤติกรรมความก้าวร้าว ส่งผลให้ลดปัญหาการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียน (สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI11 ได้แสดงความเห็นว่า ความเมตตากรุณา ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างมีความสุข (สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2569) ในขณะที่ IDI15 ได้กล่าวว่า ความเมตตากรุณา ส่งผลให้นักเรียนรู้จักการมีจิตสาธารณะ มีน้ำใจชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่น และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤษภาคม 2569)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หากนักเรียนดำเนินชีวิตโดยนำหลักเมตตาธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมเป็นผู้ที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีน้ำใจชอบให้การช่วยเหลือผู้อื่น และย่อมเป็นที่รักของผู้คนรอบข้าง เนื่องจากหลักเมตตาธรรมสามารถส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นภายใน

จิตใจ ส่งผลให้นักเรียนมีจิตตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านและเป็นสมาธิได้ง่าย นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนเกิดปัญญาสามารถเรียนรู้ถึงความสำคัญของความเมตตา และเข้าใจเหตุผลของการอยู่ร่วมกันในสังคม

4) หลักหิริโอตตปปะ เป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “ธรรมคุ้มครองโลก” ซึ่งเป็นเกราะป้องกันใจไม่ให้ทำบาป ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “หิริ โอตตปปะสมปนนา สุกกธมมสมาหิตา สนโตสปปุริสา โลเก เทวธมมาติ วุจฺจเร” แปลความว่า บุคคลผู้มีหิริและโอตตปปะได้ชื่อว่าเป็นคนสะอาด เป็นคนมีความสงบระงับ เป็นคนดีงามจนได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์เทวดาบนโลกนี้ (ขุ.ชา. 27/6/3) ดังที่สันติ เมืองแสง (2562) ได้กล่าวว่า หิริ คือ กิริยาที่น่าละอาย และโอตตปปะ คือ กิริยาที่น่าเกรงกลัว ต่อทุจริตที่ควรละอายเป็น “บาปอกุศล” ดังนั้น หลักหิริโอตตปปะจึงเป็นคุณธรรมที่สามารถทำให้นักเรียนนำมาเป็นแนวทางในการควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจไม่ให้ประพฤติดเบียดเบียนผู้อื่นได้

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “หิริโอตตปปะ” คือ ธรรมคุ้มครองโลก เพราะช่วยยับยั้งมนุษย์ไม่ให้กระทำความผิดทั้งทางกาย วาจา และใจ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าสัตว์เหล่าใด ไม่มีหิริและโอตตปปะในกุลทุกเมื่อไซ้ สัตว์เหล่านั้น มีสุกกธรรมเป็นมูลไปปราศแล้ว เป็นผู้ถึงชาติและมรณะ ส่วนสัตว์เหล่าใด เข้าไปตั้งหิริและโอตตปปะไว้โดยชอบในกาลทุกเมื่อ สัตว์เหล่านั้นมีพรหมจรรย์องงาม เป็นผู้สงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว...”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า หิริโอตตปปะเป็นรากฐานของคุณธรรมและศีลธรรมทั้งปวง เพราะช่วยควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้อยู่ในความดีงาม และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนา หากบุคคลใดไม่มีหิริและโอตตปปะ ก็ย่อมเสื่อมจาก “สุกกธรรม” หรือธรรมฝ่ายดี ทำให้ดำเนินชีวิตไปตามอำนาจกิเลส และยังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร คือ การเกิดและการตายไม่สิ้นสุด ตรงกันข้าม หากบุคคลตั้งมั่นในหิริและโอตตปปะอยู่เสมอ ย่อมทำให้พรหมจรรย์หรือการดำเนินชีวิตอันประเสริฐเจริญองงาม จิตใจสงบ และสามารถดับเหตุแห่งภพใหม่ได้ในที่สุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559)

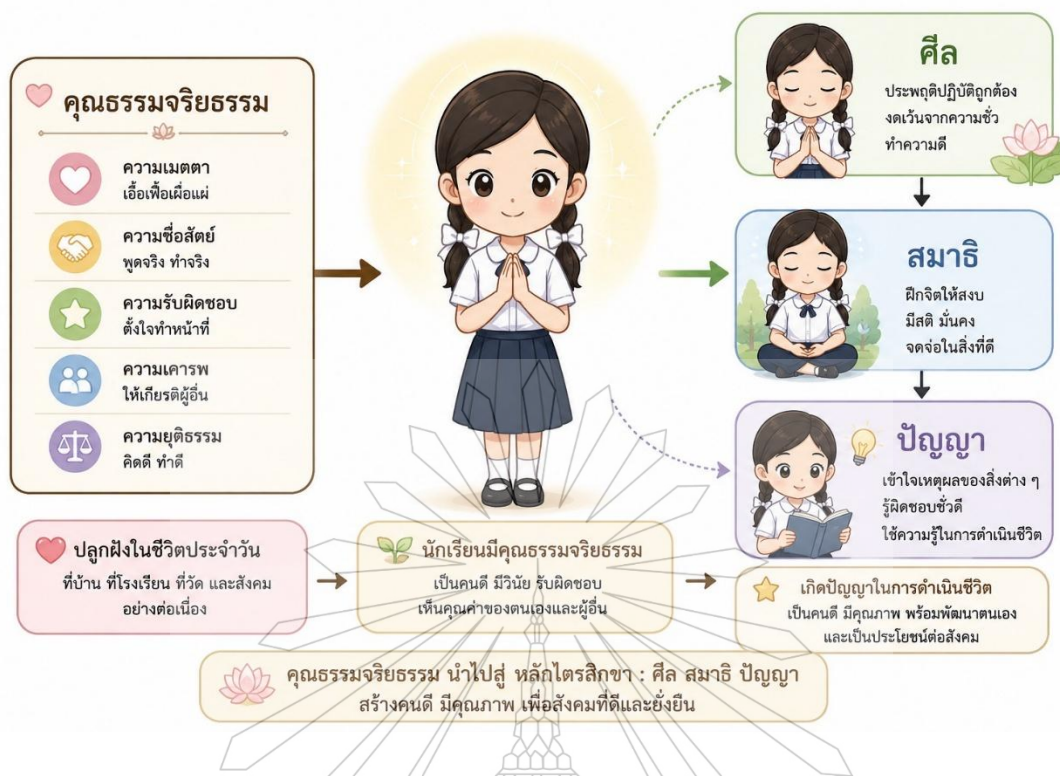
จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ID1 ได้กล่าวว่า นักเรียนควรมีสติและรู้จักการควบคุมตนเอง เพราะจะช่วยให้นักเรียนคิดก่อนพูด คิดก่อนทำ สามารถแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด และสามารถแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง ID18 ได้แสดงความเห็นว่าการรู้จักควบคุมตนเอง ส่งผลให้ลดปัญหาการกลั่นแกล้งกันภายในโรงเรียนได้ (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักหิริโอตตปปะสามารถช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความยับยั้งชั่งใจ ไม่ให้กระทำความชั่ว และไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อนักเรียนสามารถยับยั้งชั่งใจ ไม่กระทำความชั่วได้แล้ว จิตย่อมเกิดเป็นสมาธิ สามารถรู้สำนึกในความผิดชอบชั่วดีได้ จึงเป็นบ่อเกิดของปัญญารู้สึกถึงความละอายและเกรงกลัวต่อบาป ส่งผลให้ไม่ทำบาปกรรมที่เป็นอกุศล

จะเห็นได้ว่าหลักธรรม 4 ประการนี้ สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกาย วาจา และจิตใจได้ เปรียบเสมือนคุณธรรมเสริมสร้างจริยธรรมที่ดี ดังที่ IDI11 ได้กล่าวว่า หลักธรรมเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางที่จะช่วยควบคุมกาย วาจา และจิตใจของนักเรียน เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม การแสดงออกทางการกระทำและคำพูดก็จะสุภาพและเหมาะสม (สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI6 ได้แสดงความเห็นว่า คุณธรรมและจริยธรรมสามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยหลักธรรม เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ก็จะสามารถแสดงออกถึงสภาพคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ภายในจิตใจสู่พฤติกรรมภายนอกได้ (สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2569) ในขณะที่ IDI8 ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีคุณธรรมจริยธรรมว่า เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมของนักเรียน (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569)

นอกจากนี้ IDI9 ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน ต้องใช้ระยะเวลา เปรียบเสมือนการปลูกต้นไม้ที่ต้องใช้เวลาดูแล บำรุงรักษา ต้นไม้จึงจะออกดอกและผล ดังนั้น เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมภายในจิตใจแล้ว ย่อมสามารถดำเนินชีวิตโดยนำหลักธรรมมาปรับใช้และขับเคลื่อนชีวิตของตนเองไปในทางที่ดีงามทั้งในด้านการเรียน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และนำไปสู่การมี “ไตรสิกขา” อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา (สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2569)

หากจะกล่าวว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาได้อย่างไร ผู้วิจัยกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ คุณธรรมจริยธรรม ย่อมเกิดจากการที่นักเรียนมีศีล และมีความประพฤติที่ดีงาม หากนักเรียนนำหลักธรรมซึ่งอยู่ภายในจิตใจนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ย่อมสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในความถูกต้องและดีงามได้ โดยอาศัยหลักธรรมหนุนนำให้ตนเองมีความประพฤติที่ดีงาม จึงถือได้ว่าเป็นผู้มีคุณธรรมนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ดี ผู้มีศีลย่อมไม่ประพฤติปฏิบัติตนเบียดเบียน ล่วงเกินผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ส่วนจริยธรรมนั้นเกิดขึ้นจากการที่นักเรียนมีความประพฤติที่ดีงาม เช่น นักเรียนมีความซื่อสัตย์ ไม่พูดเท็จ ไม่ลักขโมย เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นการรักษาศีลเช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม ตามหลักไตรสิกขาจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มี “ศีล” และศีลเป็นรากฐานให้เกิดสมาธิ เมื่อผู้มีศีลกระทำการใด ๆ ย่อมรู้ตัวรู้คิดรู้การกระทำของตนเอง อันเนื่องจากศีลทำให้เป็นคนปกติ มีสมาธิจดจ่อ ส่งผลให้จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน และมีความมั่นคงทางจิตใจ ตามหลักไตรสิกขาจึงเรียกได้ว่าเป็นผู้มี “สมาธิ” และสมาธินำไปสู่ “ปัญญา” ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ถูกและผิดด้วยเหตุและผล รู้จักผิดชอบชั่วดี ลดความยึดติดในกิเลสได้ จะเห็นได้ว่าคุณธรรมและจริยธรรมเป็น “จุดตั้งต้น” ที่นำไปสู่ไตรสิกขาแบบเป็นลำดับดังนี้

ภาพที่ 4.2 คุณธรรมจริยธรรมนำไปสู่หลักไตรสิกขา

(ที่มา : ผู้วิจัย)

นอกจากนี้ หลักไตรสิกขา เป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “หลักธรรมของคนดี หรือหลักการพัฒนามนุษย์ 3 ประการ” อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติที่ส่งผลต่อความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยศีลเป็นพื้นฐานให้เกิดสมาธิ และสมาธิเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เมื่อปัญญาเกิดขึ้นก็จะช่วยให้จิตใจบริสุทธิ์ สงบ และมั่นคง (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และคณะ, 2537)

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับ “หลักไตรสิกขา” เป็นอย่างมาก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ศีลเป็นที่ตั้งอันใหญ่แห่งคุณพิเศษเบื้องต้น ประหนึ่งแผ่นดินเป็นที่อาศัยทำกิจการที่จะพึงทำด้วยเรี่ยวแรง ฉะนั้น ศีลเมื่อบริบูรณ์ด้วยดี อบรมสมาธิแล้ว สมาธิก็มีผลมีอานิสงส์ใหญ่ยิ่ง เมื่อสมาธิได้อบรม ปัญญาเล่า ปัญญาก็มีผลใหญ่หลวง เมื่อปัญญาอบรมจิตแล้ว จิตก็มีวิมุตติหลุดถอนพันพิเศษจากอาสวะทั้งหลายที่ต้องสั่นด้น คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ให้สรรพอาสวะทั้งปวงปราศไป เป็นนิรณณพินาศ สิกขาทั้ง 3 เป็นปฏิปทาแห่งวิมุตติ เป็นแก่นแห่งพระธรรมวินัย สาวกจะบรรลุวิมุตตินั้นก็ด้วยทำให้บริบูรณ์ในไตรสิกขานั้น” (ที.สี. 11/228/191-203)

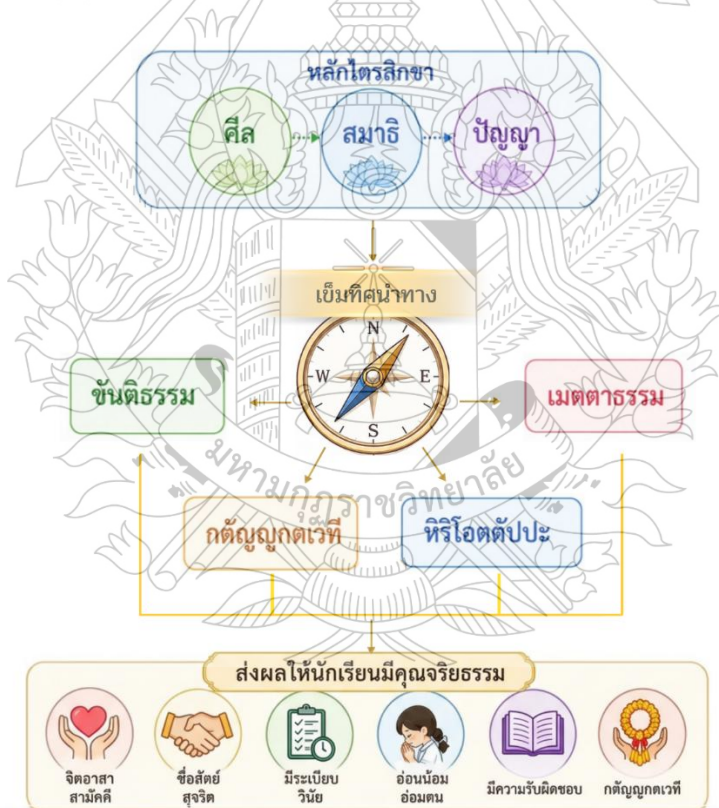
จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้ “ศีล สมาธิ และ ปัญญา” หรือไตรสิกขา เป็นกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมต่อเนื่องกันของมนุษย์ โดยศีลเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติ เปรียบเหมือนแผ่นดินที่รองรับกิจการทั้งปวง เมื่อศีลบริสุทธิ์ย่อมทำให้สมาธิเจริญมั่นคง และเมื่อสมาธิตั้งมั่นก็เป็นเหตุให้เกิดปัญญาเห็นความจริงตามธรรมชาติ จนสามารถกำจัดกิเลสและอาสวะทั้งหลายได้ในที่สุด ทำให้จิตหลุดพ้นเข้าสู่วิมุตติหรือพระนิพพาน ดังนั้น มนุษย์ทุกคนพึงประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา จึงจะสามารถทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า “หลักไตรสิกขา” เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนทุกคนควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ผู้ที่มีไตรสิกขาได้ชื่อว่าเป็น “ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม” เนื่องจากเป็นผู้มี “ศีล สมาธิ และปัญญา” ซึ่งการพัฒนาตนเองด้านศีล ส่งผลให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง มีความอดทนอดกลั้น ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นต้น **การพัฒนาตนเองด้านจิตใจ (สมาธิ)** ส่งผลให้เป็นคนมีคุณธรรม เช่น มีความเมตตา กรุณา อ่อนน้อมถ่อมตน มีความกตัญญูตเวที เป็นต้น และสมาธิเป็นรากฐานในการเกิดปัญญา เมื่อเกิดปัญญาย่อมกระทำการใดสำเร็จลุลงไปได้ด้วยดี ส่งผลให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถวินิจฉัยไตร่ตรอง คิดพิจารณา รู้จักแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (เพ็ญรุ่ง ปานใหม่, 2544) ดังที่พุทธพจน์ที่ว่า “การฝึกให้ตนเจริญองกามเช่นนี้เป็นหนทางที่นำเขาเหล่านั้นเข้าสู่ถึงอิสรภาพทางจิตและเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง” ดังนั้น คุณค่าของการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา จะส่งผลให้นักเรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านการเรียน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และการเป็นพลเมืองดีของสังคม (อง.จตุกก. 21/248/332)

นอกจากนี้ หลักไตรสิกขา สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดคุณธรรมที่สำคัญ ได้แก่ หลักกตัญญูตเวที หลักขันติธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักหิริโอตตปปะ ส่งผลให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี โดยอาศัย **หลักกตัญญูตเวที** สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความรู้สึกในบุญคุณของบุพการีหรือบุคคลในครอบครัว คุณครูหรือบุคลากรทางการศึกษา และเกิดจิตสำนึกในทางพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ดีผ่านการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ เช่น การให้ความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ เกิดความสำรวมต่อพระสงฆ์ เคารพบูชาพระรัตนตรัย เป็นต้น **หลักขันติธรรม** เป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างจริยธรรมที่ดี ส่งผลให้นักเรียนเกิดมีความอดทนต่อการศึกษาเล่าเรียน อดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ อดกลั้นต่ออารมณ์โกรธ เป็นต้น **หลักเมตตาธรรม** ส่งผลให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีน้ำใจชอบให้การช่วยเหลือผู้อื่น มีจิตตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านและเป็นสมาธิ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนเกิดปัญญาสามารถเรียนรู้ถึงความสำคัญของความเมตตา และเข้าใจเหตุผลของการอยู่ร่วมกันในสังคม **หลักหิริโอตตปปะ** สามารถ

ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความยับยั้งชั่งใจไม่ให้เกิดความชั่ว และไม่ให้เป็นผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อนักเรียนสามารถยับยั้งชั่งใจ ไม่กระทำความชั่วได้แล้ว จะทำให้นักเรียนสามารถรู้สำนึกในความผิดชอบชั่วดีได้ แยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ สามารถคิดวิเคราะห์ได้ จึงเป็นบ่อเกิดของปัญญาารู้สึกถึงความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป ส่งผลให้ไม่ทำบาปกรรมที่เป็นอกุศล

จะเห็นได้ว่าหลักธรรม 4 ประการนี้ สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกาย วาจา และจิตใจได้ เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางที่จะช่วยควบคุมกาย วาจา และจิตใจของนักเรียน เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม การแสดงออกทางการกระทำและคำพูดก็จะสุภาพและเหมาะสม จะเห็นได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมสามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยหลักธรรม เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ก็จะสามารถแสดงออกถึงสภาพคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ภายในจิตใจสู่พฤติกรรมภายนอกได้ จะเห็นได้ว่าหลักไตรสิกขาเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดคุณธรรม ซึ่งคุณธรรมสำคัญของนักเรียน ได้แก่ กตัญญูกตเวที เมตตาธรรม ขันติธรรม และหิริโอตตปละ เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนมีจริยธรรม (ความประพฤติ) ที่ดีงาม หลักไตรสิกขาจึงเป็นจุดตั้งต้นที่ก่อให้เกิดคุณธรรม และนำไปสู่จริยธรรมที่ดีแบบเป็นลำดับ ดังนี้

ภาพที่ 4.3 หลักไตรสิกขา เข็มทิศคุณธรรมนำไปสู่จริยธรรมที่ดีงาม
(ที่มา : ผู้วิจัย)

4.3 การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัด

ระฆัง กรุงเทพมหานคร

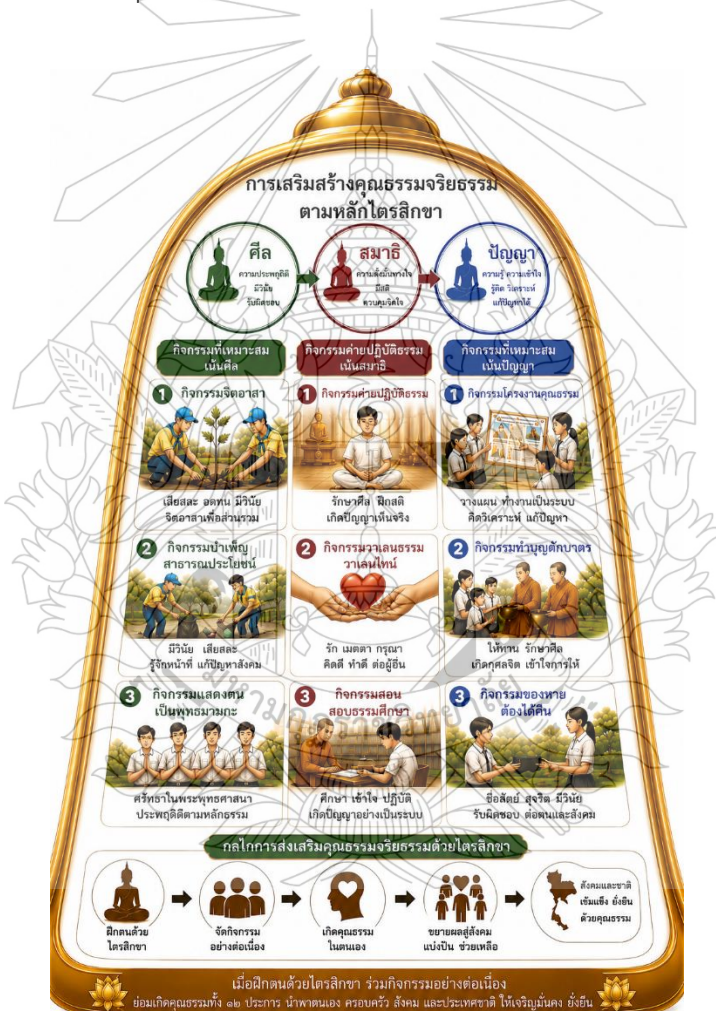
ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง มีรายละเอียดดังนี้

1) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักค่านิยม 12 ประการ

สถาบันการศึกษา นอกจากจะมีหน้าที่ในการให้ความรู้ ฝึกฝนทักษะ และอบรมนักเรียนตามหลักสูตรการศึกษาแล้ว การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังที่ จิตรประสงค์ ขาวเจริญ (2540) กล่าวว่า เป้าหมายของการจัดการศึกษา เน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้และความดีควบคู่กัน มีความรู้คู่คุณธรรม และสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้น กระบวนการศึกษาต้องครอบคลุมถึงการเลือกค่านิยมและการปลูกฝังค่านิยมที่ต้องการในสังคมด้วย ซึ่งค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (2557) เป็นกระบวนการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข มีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เปรียบเสมือนค่านิยมที่เสริมสร้างความประพฤติที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ผ่านกระบวนการคิด การพูด และการกระทำ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ภายในจิตใจของผู้เรียน

ในทางพระพุทธศาสนา ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการมีความสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา เนื่องจากช่วยพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของบุคคลให้สมบูรณ์ โดยมีเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ การเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ในการเป็นแบบอย่างที่ดีและจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการนำไปปฏิบัติจริงจนกลายเป็นนิสัยที่ดีงาม โดยด้านศีลช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบต่อ และเคารพกฎระเบียบของสังคม สามารถนำศีลมาบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ หรือกิจกรรมการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมด้านความเสียสละ จิตสาธารณะ ความอดทน ความมีวินัย ความรับผิดชอบต่อ และตระหนักถึงการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านสมาธิช่วยพัฒนาจิตใจให้สงบ มั่นคง มีสติ รู้จักควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง รวมทั้งมีความอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ สามารถนำสมาธิมาบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ เช่น กิจกรรมค่าย

ปฏิบัติธรรม กิจกรรมวาเลนธรรม-วาเลนไทน์ กิจกรรมสอน-สอบธรรมศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณา มีจิตสำนึกที่ดี คิดดี ทำดีต่อตนเองและผู้อื่น และตระหนักถึงการรักษาศีล ฝึกสติ ควบคุมจิตใจให้แน่วแน่ มั่นคง ส่วนด้านปัญญาช่วยส่งเสริมให้นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะถูกผิด เข้าใจเหตุและผล ตลอดจนตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผล สามารถนำปัญญามาบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ เช่น กิจกรรมโครงงาน คุณธรรม กิจกรรมทำบุญตักบาตร กิจกรรมของหายต้องได้คืน เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีความละเอียดและเกรงตัวต่อบาป สามารถตระหนักถึงการทำความดี และผลของการทำความชั่ว เป็นต้น ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จึงสามารถนำหลักไตรสิกขา และค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ มาบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 4.4 การบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

(ที่มา : ผู้วิจัย)

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ IDI2 ได้กล่าวว่า ค่านิยม 12 ประการ ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม โดยข้อที่ส่งผลมากที่สุด คือ ข้อ 8 มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม การจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามหลักค่านิยม 12 ประการ ควรจัดกิจกรรมจิตอาสา อบรมคุณธรรม กิจกรรมหน้าเสาธงและบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งในโรงเรียนและสังคม (สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2569)

ซึ่ง IDI15 กล่าวว่า ค่านิยม 12 ประการ ช่วยให้นักเรียนมีกรอบพฤติกรรมที่ชัดเจน และส่งผลต่อความประพฤติของนักเรียนทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ (สัมภาษณ์วันที่ 11 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง GDN11 ได้แสดงความเห็นว่า ค่านิยมที่ส่งผลต่อนักเรียนมากที่สุด คือ ข้อที่ 4 ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม เพราะเป็นรากฐานของการใช้สติปัญญา หากนักเรียนมีใจรักในการเรียนรู้ จะสามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีและพัฒนาคุณธรรมด้านอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง (สัมภาษณ์วันที่ 13 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI16 ได้แสดงความเห็นว่า ค่านิยม 12 ประการ ข้อที่ส่งผลต่อนักเรียนมากที่สุด คือ ข้อ 4 เช่นเดียวกัน เนื่องจากนักเรียนอยู่ในวัยแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นการใฝ่หาความรู้ ตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน การแสวงหาความรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน จึงมีประโยชน์ต่อนักเรียนมากที่สุด (สัมภาษณ์วันที่ 9 พฤษภาคม 2569)

ในขณะที่ IDI12 ได้กล่าวว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักค่านิยม 12 ประการ ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมจิตอาสา และค่ายคุณธรรม ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เช่น การแสดงความเคารพครูมากขึ้น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และลดพฤติกรรมไม่เหมาะสม แต่ต้องจัดอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพราะกิจกรรมครั้งเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ (สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม 2569)

อย่างไรก็ดี IDI8 ได้แสดงความเห็นว่า ค่านิยม 12 ประการมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน เพราะเป็นแนวทางที่ช่วยปลูกฝังให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และค่านิยมข้อที่ส่งผลมากที่สุด คือ ข้อที่ 8 มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และรู้จักหน้าที่ของตนเอง เพราะวินัยถือเป็นพื้นฐานสำคัญของคุณธรรมด้านอื่น ๆ รวมถึงกิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการทำความดี รู้จักแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด และสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI2 ได้แสดงความเห็นว่า การมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม เนื่องจากช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ และเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม (สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2569) นอกจากนี้ IDI14 ได้กล่าวว่า ค่านิยม 12

ประการ เปรียบเสมือนกรอบแนวทางที่ช่วยปลูกฝังระเบียบวินัย และจิตสำนึกที่ดีให้นักเรียนในระยะยาว ส่งผลให้นักเรียนมีระเบียบวินัย และจิตสำนึกเพิ่มขึ้น เช่น การรักษาความสะอาด การเคารพกฎระเบียบของโรงเรียน และการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน (สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2569)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักค่านิยม 12 ประการ เป็นแนวทางสำคัญในการปลูกฝังให้บุคคล โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน มีความประพฤติที่ดี มีระเบียบวินัย รู้จักหน้าที่ของตน และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข ค่านิยมทั้ง 12 ประการ มุ่งเน้นการพัฒนาทั้งด้านความคิด จิตใจ และพฤติกรรม เพื่อสร้าง “คนดี คนเก่ง และมีจิตสำนึก” เริ่มจากการปลูกฝังความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การมีความซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รวมถึงการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ รักษาวินัยธรรมไทย และยึดมั่นในศีลธรรมอันดี นอกจากนี้ ยังเน้นให้บุคคลมีวินัย เคารพกฎหมาย มีสติ รู้คิด รู้ทำ และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

2) หลักการ วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

จากการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับหลักการ วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พบว่า

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เป็นกระบวนการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงาม เพื่อให้นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยอาศัยความร่วมมือจากครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และชุมชน ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546) กล่าวว่า การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้าง “คนดี” ให้แก่สังคม โดยมุ่งปลูกฝังให้นักเรียนมีความประพฤติที่เหมาะสม มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีวินัย และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

ในทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมถือเป็นการพัฒนาคนจากภายใน เริ่มจาก “ศีล” เพื่อควบคุมพฤติกรรม “สมาธิ” เพื่อพัฒนาจิตใจ และ “ปัญญา” เพื่อให้รู้จักเหตุผล และดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนามนุษย์จากภายในสู่ภายนอก โดยเริ่มจากการควบคุมพฤติกรรมด้วยศีล การฝึกจิตใจด้วยสมาธิ และการใช้เหตุผลด้วยปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเป็นทั้ง “คนดี คนเก่ง และคนมีความสุข” สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบและเกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546)

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ IDI1 ได้กล่าวว่า หลักการหรือวิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา และ

สถาบันการศึกษาควบคู่กัน หรือสามารถเรียกได้ว่า “หลักการ บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) (สัมภาษณ์ วันที่ 14 พฤษภาคม 2569) ซึ่งสอดคล้องกับ IDI9 ที่ได้แสดงความเห็นว่า โดยพื้นฐานแล้วสถาบัน ครอบครัวถือเป็นเสาหลักสำคัญของเยาวชนในการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กตั้งแต่เกิด เนื่องจากการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต้องใช้เวลา ดังนั้น หากผู้ปกครองเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็ก สังเกตเห็นจะได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า ส่งผลให้เด็กเกิดกระบวนการทางความคิดและจิตสำนึกในการขับเคลื่อนชีวิตตนเองไปในทางที่ดีงาม นอกจากนี้สถาบันทางศาสนาและสถาบันการศึกษาถือส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้เติบโตไปเป็นพลเมืองดี มีความรู้คู่คุณธรรม และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) โดยโรงเรียนเป็นสถานที่ขัดเกลาทางสังคมและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนผ่านการบูรณาการในหลักสูตร การเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคลากร การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มุลินีวิทยุสฤติคุณ, 2558)

ดังที่ IDI7 ได้กล่าวว่า สถาบันทางศาสนาต้องอาศัยความร่วมมือจากทางโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมมากยิ่งขึ้น โดยการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการเรียนการสอน และมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และซึมซับจนเกิดความเคยชิน เช่น ค่ายคุณธรรมและอบรมจิตใจ การปฏิบัติธรรม หรือการนั่งสมาธิ ก่อนเข้าเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดสมาธิพร้อมที่จะศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI5 ได้แสดงความเห็นว่า การถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน ต้องยึดหลักการ **“รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย”** การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมที่สอดแทรกหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน โดยเริ่มจากการสร้างความตระหนักและความเข้าใจให้เกิดขึ้นจากภายในตัวของนักเรียน โดยปราศจากการบีบบังคับ หรือการยัดเยียด (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ในขณะที่ IDI9 กล่าวว่า ในปัจจุบันนักเรียนจะมีกำแพงทางความคิดอันเกิดจากการเสพสื่อออนไลน์ สิ่งเร้าหรือเทคโนโลยีมาจนละเลยความสำคัญเชิงสังคม ดังนั้น การสอนเด็กโดยอาศัยอำนาจ ขอบังคับหรือคำสั่งจึงไม่เป็นผล และทำให้นักเรียนเกิดการต่อต้านทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับ การเข้าไปให้ความรู้หรือถ่ายทอดแก่นักเรียนในฐานะมิตรภาพจะทำให้สามารถเข้าถึงนักเรียนได้มากกว่า เช่น การถ่ายทอดคุณธรรมที่เหมาะสมกับเพศและวัย การสอนธรรมะโดยการเล่าเรื่องเพื่อเปรียบเทียบและยกตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงสามารถทำให้นักเรียนยอมรับและเข้าใจได้ง่าย การจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อหรือการดูที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของแต่ละช่วงวัย เป็นต้น (สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2569)

อย่างไรก็ตาม IDI6 ได้กล่าวไว้ว่า คุณครู และบุคลากรทางการศึกษาต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (Role model) ให้นักเรียนเห็นเป็นกิจวัตรเช่นเดียวกัน ซึ่งตามหลักจิตวิทยานั้นกล่าวถึง “ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม” (Cognitive Social Learning) ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ

ได้จากการสังเกต การเลียนแบบ และการมองเห็นจากพฤติกรรมของผู้อื่น เมื่อเกิดการสังเกตเห็นแล้ว ก็จะเกิดการจดจำและนำมาปรับใช้ในพฤติกรรมของตนเอง ดังนั้น คุณครู และบุคลากรทางการศึกษา จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนได้สังเกตเห็น (สัมภาษณ์วันที่ 13 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI4 ได้แสดงความเห็นว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนนั้น ควรสร้างความตระหนักให้นักเรียนเกิดความเข้าใจโดยปราศจากการบีบบังคับหรือยัดเยียด จะทำให้นักเรียนเกิดคุณธรรมจริยธรรมแบบยั่งยืนภายในจิตใจ และนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องได้ (สัมภาษณ์วันที่ 9 พฤษภาคม 2569) นอกจากนี้ IDI9 ได้กล่าวถึงประเด็นวิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง เพิ่มเติมว่า โรงเรียนจะต้องสนับสนุนให้นักเรียนได้แสดงออกถึงพฤติกรรมที่ดี และส่งเสริมพฤติกรรมนั้นเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และเกิดแรงจูงใจในการนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อไปได้ เช่น นักเรียนที่แสดงออกถึงความกตัญญูหรือจิตสาธารณะ คุณครูหรือโรงเรียนต้องสนับสนุนให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจในการกระทำต่อไป เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำความดีและมีรางวัลตอบแทน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมนั้นและทำให้เด็กรู้สึกดีที่ได้ทำความดีและเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ได้ว่าสิ่งที่ทำนั้นดีและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ ส่งผลให้นักเรียนเกิดคุณธรรมจริยธรรมแบบยั่งยืนภายในจิตใจ (สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2569)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษาควบคู่กัน โดยสถาบันครอบครัว ถือเป็นสถาบันแรกที่มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพราะเป็นแหล่งเรียนรู้พื้นฐานของเด็กและเยาวชน เด็กจะซึมซับพฤติกรรม ค่านิยม และแบบอย่างจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หากครอบครัวปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความรับผิดชอบ และการมีระเบียบวินัย เด็กก็มีแนวโน้มที่จะเติบโตเป็นผู้มีคุณธรรม เนื่องจากความรัก ความอบอุ่น และการเอาใจใส่จากครอบครัว สามารถช่วยพัฒนาจิตใจของเด็กให้มีความมั่นคงและรู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อจากครอบครัว โดยทำหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม โดยการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมหน้าเสาธง กิจกรรมจิตอาสา ค่ายคุณธรรม และการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ครูจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ต้นแบบ” ของนักเรียน ทั้งด้านการพูด การกระทำ และการดำเนินชีวิต งานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการมีส่วนร่วมของ “บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร)” (พระครูพิพัฒน์ศีลาจาร และคณะ, 2559) รวมถึงสถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพราะเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 สามารถฝึกฝนให้

นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้นที่เหมาะสม เป็นต้น พระพุทธศาสนายังเน้นการพัฒนามนุษย์ อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยศีลเป็นการพัฒนาพฤติกรรม สมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจ และปัญญาเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง ซึ่งส่งผลให้ บุคคลสามารถควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ และดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

3) การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา เป็นหลักธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “หลักธรรมของคนดี 3 ประการ” ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติที่ส่งผลต่อความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเป็นหัวใจ สำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยศีลเป็นพื้นฐานให้เกิด สมาธิ และสมาธิเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เมื่อปัญญาเกิดขึ้นก็จะช่วยให้จิตใจบริสุทธิ์ สงบ และมั่นคง (อมร โสภณวิเศษฐังค์ และคณะ, 2537)

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับ “หลักไตรสิกขา” เป็นอย่างมาก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ศีลที่อบรมดีแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก สมาธิที่อบรมดีแล้ว ย่อมมีผลมาก มี อานิสงส์มาก ปัญญาที่อบรมดีแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่อบรมดีแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอา สวะทั้งหลายโดยชอบ ได้แก่ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ” (ที.ม. 10/161/107)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้ “ศีล สมาธิ และ ปัญญา” หรือไตรสิกขา เป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันของมนุษย์ โดยศีลเป็น รากฐานสำคัญของการปฏิบัติ เปรียบเหมือนแผ่นดินที่รองรับกิจการทั้งปวง เมื่อศีลบริสุทธิ์ย่อมทำให้ สมาธิเจริญมั่นคง และเมื่อสมาธิตั้งมั่นก็เป็นเหตุให้เกิดปัญญาเห็นความจริงตามธรรมชาติ จนสามารถ กำจัดกิเลสและอาสวะทั้งหลายได้ในที่สุด ทำให้จิตหลุดพ้นเข้าสู่วิมุตติหรือพระนิพพาน ดังนั้น มนุษย์ ทุกคนพึงประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา จึงจะสามารถทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า “หลักไตรสิกขา” เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในทาง พระพุทธศาสนาที่นักเรียนทุกคนควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองทั้งทาง กาย วาจา และจิตใจ ผู้ที่มีไตรสิกขาได้ชื่อว่าเป็น “ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม” เนื่องจากเป็นผู้มี “ศีล สมาธิ และปัญญา” ซึ่งการพัฒนาตนเองด้านศีล ส่งผลให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของ ตนเอง มีความอดทนอดกลั้น ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นต้น การพัฒนาตนเอง ด้านจิตใจ(สมาธิ) ส่งผลให้เป็นคนมีคุณธรรม เช่น มีความเมตตากรุณา อ่อนน้อมถ่อมตน มีความ กตัญญูทุกเวที เป็นต้น และสมาธิเป็นรากฐานในการเกิดปัญญา เมื่อเกิดปัญญาย่อมกระทำการใด สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ส่งผลให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถวินิจฉัยไตร่ตรอง คิดพิจารณา รู้จักแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และแก้ไข

ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (เพ็ญรุ่ง ปานใหม่, 2544) ดังที่พุทธพจน์ที่ว่า “การฝึกให้ตนเจริญออกมาเช่นนี้เป็นหนทางที่นำเขาเหล่านั้นเข้าสู่ถึงอิสรภาพทางจิตและเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง” ดังนั้นคุณค่าของการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา จะส่งผลให้นักเรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านการเรียน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และประสบผลสำเร็จทั้งในด้านครอบครัว การทำงานและสังคม (อง.จตุกก. 21/248/332)

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ IDI8 ได้กล่าวว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างการประพฤติ และการปฏิบัติที่ถูกต้องทั้งทางกาย วาจา และจิตใจของนักเรียนได้ ด้านศีล ส่งผลให้นักเรียนสามารถควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ทำให้นักเรียนมีระเบียบวินัย รู้จักผิดชอบชั่วดี เคารพกฎระเบียบ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม ด้านสมาธิ ส่งผลให้นักเรียนมีสติ รู้จักควบคุมอารมณ์ มีความอดทน และมีจิตใจที่สงบ ซึ่งส่งผลต่อการเรียนและการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน และด้านปัญญา ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด รู้เหตุรู้ผล และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI1 ได้แสดงความเห็นว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างให้นักเรียนมีศีล ส่งผลให้นักเรียนสามารถควบคุมตนให้มีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา เคารพกฎเกณฑ์ของโรงเรียน แต่งกายสุภาพเรียบร้อย และไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น มีสมาธิ ส่งผลให้นักเรียนมีสติสัมปชัญญะ มีความอดทนต่อความยากลำบาก รู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง ลดความหุนหันพลันแล่น และพร้อมรับการเรียนรู้ และมีปัญญา ส่งผลให้นักเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้เลือกรับและปฏิเสธสิ่งยั่วยุได้อย่างถูกต้อง (สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤษภาคม 2569) นอกจากนี้ IDI13 ได้แสดงความเห็นว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างให้นักเรียนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสามัคคี และไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เนื่องจากทุกคนมีศีล ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีสมาธิ ทำให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง จดจ่อในสิ่งที่ตนเองต้องทำ และมีปัญญา ใช้ปัญญาในการศึกษาเล่าเรียนหรือเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ (สัมภาษณ์วันที่ 9 พฤษภาคม 2569) ซึ่ง IDI17 ได้กล่าวว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยศีลช่วยควบคุมพฤติกรรมของนักเรียนให้เรียบร้อยและเป็นฐานเพื่อให้เกิดสมาธิ เมื่อจิตมีสมาธิมั่นคงแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญญา สามารถมองเห็นความจริงตามเหตุและผล รู้เท่าทันดีชั่ว หลักไตรสิกขาจึงเปรียบเสมือนกระบวนการพัฒนานักเรียนแบบเป็นองค์รวม ขัดเกลาพฤติกรรมทางกาย วาจา และจิตใจให้บริสุทธิ์ (สัมภาษณ์วันที่ 11 พฤษภาคม 2569)

ในขณะที่ IDI5 ได้แสดงความเห็นว่า โรงเรียนสามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้โดย ด้านศีล นำมาประยุกต์ใช้โดยให้นักเรียนสมาทานศีล 5 ทุกเช้า และร่วมกันกำหนดกฎกติกาของห้องเรียนด้วยตนเอง เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ และเข้าใจว่าวินัยนี้มีไว้เพื่อความสุขของทุกคน ไม่ใช่ข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตามอย่างจำใจ ด้านสมาธิ นำมาประยุกต์ใช้โดยจัดให้นักเรียนนั่งสมาธิหรือฝึกสติก่อนเรียน 5-10 นาที ช่วยให้จิตใจ

สงบ มีสมาธิในการเรียน และลดพฤติกรรมฟุ้งซ่าน ติดโทรศัพท์ระหว่างชั่วโมงเรียน และด้านปัญญานำมาประยุกต์โดยการจัดกิจกรรมอภิปรายกรณีศึกษาทางจริยธรรม เช่น หากเพื่อนชวนโกงข้อสอบจะทำอย่างไร เพื่อฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์และตัดสินใจด้วยเหตุผล เพื่อให้คุณธรรมเกิดจากการเข้าใจอย่างแท้จริง (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤษภาคม 2569) ซึ่งสอดคล้องกับ ID15 ที่ได้แสดงความเห็นว่าสถาบันการศึกษาสามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมได้ โดยศีล สามารถใช้ในการกำหนดกฎระเบียบหรือข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรม เช่น การเคารพสิทธิของผู้อื่น การไม่พูดคำหยาบ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สมาธิ สามารถใช้ในการเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มกิจกรรม เช่น การฝึกนั่งสมาธิสั้น ๆ ก่อนทำกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิในการจดจ่อ เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจที่นิ่ง มั่นคง และพร้อมที่จะรับความรู้หรือเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และปัญญา ใช้ขั้นสรุปและสะท้อนความคิด โดยการตั้งคำถามให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้คิดวิเคราะห์ถึงสิ่งที่ได้รับ เหตุและผลของความดีงาม รวมถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้ (สัมภาษณ์วันที่ 11 พฤษภาคม 2569)

ภาพที่ 4.5 การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

(ที่มา : ผู้วิจัย)

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน เป็นการพัฒนาให้นักเรียนมีความประพฤติดี มีจิตใจที่เข้มแข็ง และมีปัญญาในการดำเนินชีวิต โดยอาศัยหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา (พระครูศรีปริยัตยารักษ์, 2562) โดย “ศีล” เป็นการฝึกควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อย ส่งผลให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต และการเคารพกฎระเบียบของโรงเรียน เช่น การตรงต่อเวลา การพูดจาสุภาพ และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อนักเรียนมีพื้นฐานด้านศีลที่ดี ย่อมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข “สมาธิ” เป็นการฝึกจิตใจให้สงบ ตั้งมั่น และมีสติ ส่งผลให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์ ลดความฟุ้งซ่าน และมีความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน จะช่วยให้นักเรียนมีความอดทน มีจิตใจมั่นคง และลดพฤติกรรมก้าวร้าว นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างความเมตตา ความเอื้อเฟื้อ และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และ “ปัญญา” เป็นการพัฒนาความคิด ความเข้าใจ และการใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ถูกและผิดได้ รวมถึงสามารถตัดสินใจหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา นักเรียนให้เป็น “คนดีมีคุณธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (พระอนุสรณ์ กิตติวโน และคณะ, 2562) โดยผู้วิจัยได้ออกแบบตารางบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามหลักค่านิยม 12 ประการ นำไปสู่การรู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย ดังนี้

ตารางที่ 4.1 ตารางบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามหลักค่านิยม 12 ประการ

หลักไตรสิกขา	แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม	คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 12 ประการที่ส่งเสริม	หลักการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ เป็นนิสัย”
ศีล (ฝึกรบ ด้านความ ประพฤติ)	- กิจกรรมรักษาระเบียบวินัย - กิจกรรมจิตอาสา - กิจกรรมส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริต - กิจกรรมคุณธรรม	1. รักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน 4. ใฝ่หาความรู้ 5. รักษาวัฒนธรรมไทย 8. มีวินัย เคารพกฎหมาย	รู้ หลักคุณธรรม กฎระเบียบ เข้าใจ คุณค่าของการทำดี ปฏิบัติ ตามกฎระเบียบและหลักคุณธรรม เป็นนิสัย มีวินัย รับผิดชอบ

หลักไตรสิกขา	แนวทางการจัดกิจกรรม เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม	คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 12 ประการที่ส่งเสริม	หลักการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ เป็นนิสัย”
สมาธิ (ฝึกอบรม ด้านจิตใจ)	- กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ - กิจกรรมพัฒนาสติ สมาธิ - กิจกรรมจิตอาสาเพื่อสังคม - กิจกรรมส่งเสริม ความกตัญญู	3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ 6. มีศีลธรรม รักษาความ สัตย์ 9. มีสติ รู้ตัว รู้คิด	รู้ วิธีพัฒนาจิตใจ เข้าใจ ความสำคัญของสติ และสมาธิ ปฏิบัติ การควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมตนเอง เป็นนิสัย รอบคอบ อดทน
ปัญญา (ฝึกอบรม ด้านปัญญา)	- กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมใน ชีวิตประจำวัน - กิจกรรมวิเคราะห์ สถานการณ์คุณธรรม - กิจกรรมโครงงานคุณธรรม - กิจกรรมอภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้	7. เข้าใจและเรียนรู้ ประชาธิปไตย 10. ดำรงตนตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง 11. เข้มแข็งทั้งกายและใจ 12. คำนึงถึงผลประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน	รู้ หลักเหตุผล หลักธรรม เข้าใจ ความสัมพันธ์ของ เหตุและผล ปฏิบัติ การตัดสินใจอย่าง ถูกต้อง เป็นนิสัย คิดเป็น แก้ปัญหา เป็น และมีจิตสาธารณะ

จะเห็นว่า หลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม เริ่มจากการฝึกพฤติกรรมภายนอก (ศีล) การพัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง (ปัญญา) เมื่อบูรณาการเข้ากับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 12 ประการ จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นลำดับขั้นจากการรู้ (Knowledge) การเข้าใจ (Understand) นำไปสู่การปฏิบัติ (Practice) จนเกิดเป็นนิสัย (Habit) อันนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.2 ความสัมพันธ์ของไตรสิกขากับหลักการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ เป็นนิสัย”

ความสัมพันธ์ของไตรสิกขากับหลักการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ เป็นนิสัย”		
กระบวนการ	ความหมาย	ความสัมพันธ์กับไตรสิกขา
รู้	ได้รับความรู้และหลักธรรม	เริ่มรู้จักศีล สมาธิ ปัญญา
เข้าใจ	คิด วิเคราะห์ เห็นคุณค่า	ปัญญาเกิดจากการพิจารณา
ปฏิบัติ	นำไปใช้จริงในชีวิต	ฝึกศีล สมาธิ และปัญญา
เป็นนิสัย	ปฏิบัติจนเป็นลักษณะประจำตัว	ศีล สมาธิ ปัญญาหลอมรวมเป็น คุณลักษณะติดตัวอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.3 ตัวอย่างการพัฒนาตนเองตามโมเดลวงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา

ตัวอย่างการพัฒนาตนเองตามโมเดลวงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา			
กระบวนการ	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
รู้	รู้ว่าความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่ดี	รู้วิธีฝึกสติ	เรียนรู้หลักเหตุผล
เข้าใจ	เข้าใจคุณค่าของความซื่อสัตย์	เข้าใจประโยชน์ของสติ	เข้าใจเหตุและผล
ปฏิบัติ	ปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์	ฝึกสมาธิเป็นประจำ	นำไปใช้แก้ปัญหา
เป็นนิสัย	กลายเป็นคนซื่อสัตย์โดยนิตย	กลายเป็นคนมีสติและควบคุมอารมณ์ได้	เกิดทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

4.4 สรุป

หลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างเป็นระบบ โดยเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์จากภายในสู่ภายนอก ทำให้นักเรียนเกิดการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และพัฒนาเป็นนิสัย” ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

โดยขั้นแรก คือ “การรู้” เกิดจากการเรียนรู้หลักคุณธรรมจริยธรรมผ่านการศึกษา อบรม และการสั่งสอนจากสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญู ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์ ในขั้นนี้ “ปัญญา” ทำหน้าที่เป็นพื้นฐานในการรับรู้ และแยกแยะว่าอะไรถูกหรือผิด อะไรควรหรือไม่ควร เมื่อผู้เรียนได้รับความรู้อย่างถูกต้อง จะเกิดความเข้าใจต่อหลักคุณธรรมและเห็นคุณค่าของการประพฤติดี

ขั้นที่สอง คือ “ความเข้าใจ” เมื่อนักเรียนเริ่มตระหนักถึงเหตุและผลของการกระทำ และสามารถเข้าใจได้ว่าการมีคุณธรรมจริยธรรมส่งผลดีต่อตนเองและสังคมอย่างไร การพัฒนาความเข้าใจนี้เกิดจากการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองร่วมกับการฝึก “สมาธิ” ซึ่งช่วยให้จิตใจสงบ มีสติ และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ เมื่อนักเรียนมีสมาธิ จะสามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล

ขั้นที่สาม คือ “การปฏิบัติ” ซึ่งเป็นการนำหลักคุณธรรมที่เรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการรักษาศีลและการปฏิบัติตามระเบียบวินัย เช่น การพูดความจริง การมีน้ำใจ การช่วยเหลือผู้อื่น การรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการเคารพกฎของโรงเรียน ในขั้นนี้ “ศีล” เป็น

เครื่องมือสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เป็นไปในทางที่ดี การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้นักเรียนเกิดความเคยชินในการทำความดี

ขั้นสุดท้าย คือ **“การเป็นนิสัย”** เมื่อนักเรียนมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง คุณธรรมจริยธรรมจะค่อย ๆ ซึมซับเข้าไปในจิตใจและกลายเป็นลักษณะนิสัยประจำตัว นักเรียนจะสามารถประพฤติดีได้โดยไม่ต้องมีการบังคับหรือควบคุมจากภายนอก เช่น มีความซื่อสัตย์โดยธรรมชาติ มีวินัยในตนเอง มีเมตตาต่อผู้อื่น และรู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า หลักไตรสิกขา เปรียบเสมือนกระบวนการพัฒนานักเรียนอย่างเป็นลำดับ โดยเริ่มจากการสร้างความรู้และความเข้าใจด้วยปัญญา การฝึกจิตใจด้วยสมาธิ และการควบคุมพฤติกรรมด้วยศีล นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเกิดเป็นนิสัยที่ดีงาม ส่งผลให้นักเรียนมีความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมที่ดี เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

ภาพที่ 4.6 การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

นำไปสู่การรู้ เข้าใจ ปฏิบัติ เป็นนิสัย

(ที่มา : ผู้วิจัย)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง และ 3. เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พบว่า สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน มีสาเหตุสำคัญ กล่าวคือ เกิดจากนักเรียนได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์ เทคโนโลยีมาจนละเลยความสำคัญเชิงสังคม พฤติกรรมกลุ่มเพื่อนที่ไม่เหมาะสม หรือแม้แต่การได้รับการอบรมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ไม่เพียงพอจากสถาบันครอบครัว และส่งผลกระทบต่อ การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ทำให้นักเรียนขาดคุณธรรมภายในจิตใจ มีกำแพงทางความคิดและมีความเป็นตนเองสูง ขาดระเบียบวินัย ขาดความสำรวม ความระมัดระวังในคำพูด และขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เช่น การไม่ตั้งใจเรียน การติดโทรศัพท์และโซเชียลมีเดีย (Social Media) เป็นต้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อ การศึกษาเล่าเรียน ทำให้นักเรียนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ไม่สามารถทำงานออกมาให้สำเร็จลุล่วงได้ และส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต เนื่องจากนักเรียนขาดคุณธรรม ทำให้นักเรียนมีพฤติกรรม (จริยธรรม) ที่ไม่เหมาะสม

ดังนั้น นักเรียนจึงมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีทั้งด้านทางกายในการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่ดี วาจาที่ดี และความคิดที่สะท้อนถึงจิตใจที่ดี เพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะด้านความประพฤติและจิตใจที่ดีงาม ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรมในตัวบุคคล เช่น มีกิริยามารยาทที่ดี อ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาไพเราะ ความเคารพต่อผู้ปกครองและครูอาจารย์ มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกาของโรงเรียนและสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม มีสัมมาคารวะ ความกตัญญู จิตสาธารณะ ความสามัคคี และอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่ดี จึงต้องมีการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนอย่างเหมาะสม

5.1.2. หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

หลักพุทธธรรมที่สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พบว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน สามารถทำให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมภายในจิตใจของนักเรียนได้ โดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ

1) **หลักไตรสิกขา** อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เปรียบเสมือนแนวทางในการพัฒนาความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของนักเรียนให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ทำให้นักเรียนสามารถควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจให้เป็นปกติ เมื่อกาย วาจา ใจปกติ คุณธรรมจริยธรรมที่ดีก็จะตามมา เช่น นักเรียนมีกิริยามารยาทที่ดี วาจาไพเราะอ่อนหวาน มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณา เป็นต้น ดังนั้น การนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา และจิตใจ จะช่วยให้คุณธรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจของนักเรียน และสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมจริยธรรมที่สั่งสมผ่านความประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจตามลำดับ เมื่อนักเรียนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นนิสัย ก็จะกลายเป็นคุณลักษณะที่สั่งสมติดตัวนักเรียนไปอย่างยั่งยืน หลักไตรสิกขาจึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของนักเรียนได้เปรียบเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจ ความคิด และพฤติกรรมของนักเรียน โดยอาศัย 2) **หลักความกตัญญูกตเวที** เนื่องจากความกตัญญูกตเวทีที่สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความรู้สึกในบุญคุณของบุพการีหรือบุคคลในครอบครัว คุณครูหรือบุคลากรทางการศึกษา และเกิดจิตสำนึกในทางพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ดีผ่านการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ เช่น มีกิริยามารยาทที่ดี อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความเคารพต่อพ่อแม่ ครู อาจารย์ เกิดความสำรวมต่อพระสงฆ์ เคารพบูชาพระรัตนตรัย เป็นต้น 3) **หลักขันติธรรม** เนื่องจากหลักขันติธรรมเป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างจริยธรรมที่ดี ส่งผลให้นักเรียนเกิดคุณธรรมขึ้นภายในจิตใจโดยอาศัยความอดทนอดกลั้น เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมในจิตใจแล้วย่อมสามารถทำความดีได้โดยง่าย เพราะมีความเมตตากรุณา ไม่ยึดติดถือถือและสละและความพยายามทั้งหลาย นำไปสู่การปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดี 4) **หลักเมตตาธรรม** เนื่องจากหลักเมตตาธรรมสามารถส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ ส่งผลให้นักเรียนมีจิตใจโอบอ้อมอารี มีน้ำใจชอบให้การช่วยเหลือผู้อื่น มีจิตตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านและเป็นสมาธิได้ง่าย และ 5) **หลักhiriโอตตปปะ** สามารถช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความยับยั้งชั่งใจไม่ทำความชั่ว และไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อนักเรียนสามารถยับยั้งชั่งใจ ไม่กระทำความชั่วได้แล้ว จิตย่อมเกิดเป็นสมาธิ สามารถรู้สำนึกในความผิดชอบชั่วดีได้ จึงเป็นบ่อเกิดของปัญญาารู้สึกถึงความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป ส่งผลให้ไม่ทำบาปกรรมที่เป็นอกุศล

จะเห็นได้ว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ นอกจากนี้ยังพบว่าหลักความกตัญญูกตเวที ขันติธรรม เมตตาธรรม และหิริโอตตปปะ สามารถส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาความคิด จิตใจ และพฤติกรรมให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและจริยธรรมสามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยหลักไตรสิกขาหรือเรียกได้ว่า “คุณธรรมเสริมสร้างจริยธรรมที่ดีงาม” เปรียบเสมือน “เข็มทิศนำทาง” ที่จะช่วยควบคุมกาย วาจา และจิตใจของนักเรียน เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะสามารถแสดงออกถึงสภาพคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ภายในจิตใจสู่พฤติกรรมภายนอกได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

5.1.3. การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร พบว่า หลักไตรสิกขา และค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ สามารถนำมาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม กล่าวคือ เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งหลักไตรสิกขาเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ตามพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนมีความประพฤติที่ดี มีจิตใจที่เข้มแข็ง และมีปัญญาในการดำเนินชีวิต โดย “ศีล” เป็นการฝึกควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ ส่งผลให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่องานที่ของตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต และสามารถเคารพกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคมได้ เช่น การตรงต่อเวลา การพูดจาสุภาพ และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น เมื่อนักเรียนมีพื้นฐานด้านศีลที่ดี ย่อมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข “สมาธิ” เป็นการฝึกจิตใจให้สงบ ตั้งมั่น และมีสติ โดยการฝึกสมาธิ เช่น การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ หรือการฝึกสติในชีวิตประจำวัน เป็นต้น เมื่อนักเรียนมีจิตใจสงบนิ่งเป็นสมาธิแล้ว ส่งผลให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์ มีความอดทน มีจิตใจมั่นคง ลดความฟุ้งซ่าน มีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน และลดพฤติกรรมก้าวร้าว และ “ปัญญา” เป็นการพัฒนากระบวนการคิด ความเข้าใจ และการใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ถูกและผิดได้ และสามารถตัดสินใจหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

ค่านิยม 12 ประการ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างรอบด้านทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ กล่าวคือ ค่านิยม 12 ประการ ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มพูนความรู้แก่นักเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวผู้เรียนตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ ทักษะคิด จนนำไปสู่การแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่ดีงามและกลายเป็นนิสัยประจำตัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมให้นักเรียน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ (จริยธรรม) ที่ถูกต้องดีงามเช่นเดียวกัน เมื่อนักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดีแล้ว ย่อมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมภายในที่อยู่ภายในจิตใจของนักเรียนได้

จะเห็นว่า หลักไตรสิกขา และหลักค่านิยม 12 ประการนี้ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ “เสริมสร้างนักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ซึ่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนนั้น สามารถบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรมจริยธรรม โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเกิดจิตสำนึกในการนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นนิสัยที่ติดมาติดตัวไปอย่างยั่งยืน ดังนี้

ด้านศีล สามารถนำศีลไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ เช่น กิจกรรมของหาญได้คืน เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความซื่อสัตย์สุจริต กิจกรรมโครงงานคุณธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทย และกิจกรรมเข้าค่ายปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนเช่นนี้ ส่งผลให้นักเรียนเกิดกระบวนการรู้หลักคุณธรรมและกฎระเบียบ มีความเข้าใจคุณค่าของการประพฤติดี และเกิดการนำไปปฏิบัติตามกฎระเบียบและหลักคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นนิสัย ส่งผลให้นักเรียนมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการ ข้อ 1 รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, ข้อ 2 ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน, ข้อ 4 ใฝ่หาความรู้, ข้อ 5 รักษาวัฒนธรรมไทย และข้อ 8 มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย

ด้านสมาธิ สามารถนำสมาธิไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ เช่น กิจกรรมสวดมนต์ เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความเคารพศรัทธาต่อพระรัตนตรัย กิจกรรมการนั่งสมาธิ เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดสติ สงบนิ่งและมั่นคง พร้อมแก่การศึกษาเล่าเรียน และกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสังคม เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม และกิจกรรมส่งเสริมความกตัญญู เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการทำความดีเพื่อตอบแทนพระคุณ เป็นต้น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนเช่นนี้ ส่งผลให้นักเรียนเกิดกระบวนการรู้วิธีพัฒนาจิตใจ มีความเข้าใจความสำคัญของสติและสมาธิ และเกิดการนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมตนเอง จนเกิดเป็นนิสัย ส่งผลให้นักเรียนมีสติ มีความรอบคอบ และสามารถอดทนต่อปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้ อดกลั้นต่ออารมณ์โกรธได้ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านสมาธิ ส่งผลให้นักเรียนมีจิตใจที่สงบ มั่นคง ทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งภายในโรงเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการ ข้อ 3 กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์, ข้อ 6 มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ และข้อ 9 มีสติ รู้ตัว รู้คิด

ด้านปัญญา สามารถนำปัญญาไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ เช่น กิจกรรมจิตอาสาและบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม รู้จักการเสียสละ

และฝึกความเป็นพลเมืองดี กิจกรรมวิเคราะห์สถานการณ์คุณธรรม กิจกรรมโครงงานคุณธรรม กิจกรรมอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดการใช้ ปัญญาคิดวิเคราะห์ แยกแยะถูกผิดตามเหตุและผลได้ เป็นต้น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนเช่นนี้ ส่งผลให้นักเรียนเกิดกระบวนการรู้หลักเหตุผลและหลักธรรม มีความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของเหตุและผล และเกิดการนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้นักเรียนมีปัญญาในการ ตัดสินใจอย่างถูกต้อง จนเกิดเป็นนิสัย ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดเป็น ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการ ข้อ 7 เข้าใจและเรียนรู้ประชาธิปไตย, ข้อ 10 ดำรงตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง , ข้อ 11 มีความเข้มแข็งทั้งกายและใจ และข้อ 12 คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จึงสามารถนำหลักไตรสิกขาและค่านิยม 12 ประการ มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรี วัดระฆัง ได้เป็นอย่างดี

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียน สตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.2.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พบว่า สภาพคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน มีสาเหตุสำคัญและส่งผลกระทบต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของ นักเรียน โดยสาเหตุอาจเกิดจากนักเรียนได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์ เทคโนโลยีมากจนละเลย ความสำคัญเชิงสังคม พฤติกรรมกลุ่มเพื่อนที่ไม่เหมาะสม หรือแม้แต่การได้รับการอบรมและปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมที่ไม่เพียงพอจากสถาบันครอบครัว ส่งผลให้นักเรียนขาดคุณธรรมภายในจิตใจ มี กำแพงทางความคิดและมีความเป็นตนเองสูง ขาดระเบียบวินัย ขาดความสำรวมและความระมัดระวัง ในคำพูด ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เช่น การไม่ตั้งใจเรียน การติดโทรศัพท์และโซเชียล มีเดีย (Social Media) เป็นต้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อนักเรียนทั้งในด้านการเรียนและ การดำเนินชีวิต อันเนื่องจากนักเรียนขาดคุณธรรม ทำให้มีพฤติกรรม (จริยธรรม) ที่ไม่เหมาะสม

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง สอดคล้อง กับงานวิจัยของ **สุขสันต์ ทิศกะโทก และคณะ (2558)** กล่าวว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดการมีวินัย ขาด ความซื่อสัตย์สุจริต ขาดความประหยัด ขาดความรับผิดชอบ ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา กรุณา และขาดการปฏิบัติตามหลักศาสนา และพบว่านักเรียนขาดความขยันหมั่นเพียรในการเรียน ใช้ สิ่งของส่วนตัวและสิ่งของโรงเรียนอย่างฟุ่มเฟือย ไม่มีความจริงใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันยังหลีกเลี่ยงงานบ้านไม่ช่วยเหลือผู้ปกครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ทรงสิริ วิจิรา**

นนท์ (2553) กล่าวว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการขาดคุณธรรมจริยธรรมในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ มีพฤติกรรมทุจริตในการทำแบบฝึกหัด การสอบ การทำรายงาน เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจที่จะกระทำความไม่ซื่อสัตย์ในการเรียน และการขาดการรับรู้และควบคุมต่อพฤติกรรมนั้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสุตภัสสร์ธรรม และคณะ (2563)** กล่าวว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการขาดจิตสาธารณะหรือความรับผิดชอบต่อสังคม ขาดความเสียสละไม่เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น จากการมีอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ไม่อบอุ่น การใช้อินเทอร์เน็ตและโลกโซเชียลที่ไม่สามารถควบคุมได้ ความคึกคะนองและไม่เคารพกฎหมาย การซึมซับจากพฤติกรรมที่ไม่ดีของผู้อื่นในสังคม และปัญหาการขาดศีลธรรมและความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลยการนำหลักธรรมคำสอนมาใช้ในการดำเนินชีวิต

ในขณะทำงานวิจัยของ **ชีวิน ทองศรี (2559)** กล่าวว่า สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่ไม่เหมาะสม เกิดจากปัญหาที่สำคัญ คือ เด็กนักเรียนขาดความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยกพ่อแม่หย่าร้างกัน ส่งผลให้เด็กนักเรียนขาดคุณธรรมจริยธรรมภายในจิตใจ อันเนื่องมาจากสถาบันครอบครัวไม่ได้อบรมปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็กเท่าที่ควร หรือสภาพแวดล้อมรอบ ๆ โรงเรียนเป็นแหล่งอบายมุข มีการขายสุรา ครอบครัวและชุมชนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนจึงควรร่วมมือกันระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียนในการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสิทธิศักดิ์ ปรีกุล และดร.สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์ (2555)** กล่าวว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ต้องอาศัยผู้บริหาร ครู และบุคลากรทุกคนในโรงเรียนประพัตินเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารควรเน้นให้ครูสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในทุกครั้งที่เข้าสอน มีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนากับชุมชน และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การประกาศเกียรติคุณแก่นักเรียนที่มีคุณงามความดี แต่ผลการวิจัยมีความแตกต่างกัน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยกำหนดเป็นหลักสูตร ปรับวิสัยทัศน์ พันธกิจ กำหนดนโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน จัดภูมิทัศน์ให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

สรุปได้ว่า สาเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน มีสาเหตุมาจากนักเรียนได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์ เทคโนโลยีมากจนละเลยความสำคัญเชิงสังคม พฤติกรรมจากกลุ่มเพื่อนที่ไม่เหมาะสม หรือแม้แต่การได้รับการอบรมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ไม่เพียงพอจากสถาบันครอบครัว ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อนักเรียนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการเรียน ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมไม่ตั้งใจเรียน ขาดความเพียรพยายาม ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ไม่สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงได้ และอาจนำไปสู่พฤติกรรม

ทุจริต เช่น การลอกการบ้านเพื่อน หรือการโกงข้อสอบ เป็นต้น และส่งผลกระทบด้านการดำเนินชีวิต ด้านพฤติกรรมส่วนตัว อันเนื่องมาจากการติดโทรศัพท์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มากเกินไป หรือได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถาบันครอบครัวที่ไม่เพียงพอ ส่งผลให้นักเรียน ขาดระเบียบวินัย และความยับยั้งชั่งใจ ขาดความสำรวมทางกายและวาจา เช่น การใช้คำพูดไม่เหมาะสม มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เคารพผู้อื่น การติดโทรศัพท์ หรือสื่อสังคมออนไลน์มากเกินไป และอาจนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงและไม่รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อนักเรียนด้าน สังคม เนื่องจากมีความขัดแย้งกับเพื่อน ครู และครอบครัว ส่งผลให้นักเรียนขาดความสามัคคี และการเคารพกฎระเบียบของสังคม และอาจนำไปสู่การถูกชักจูงไปในทางที่ไม่เหมาะสมจากกลุ่มเพื่อน และส่งผลกระทบต่อนักเรียนในด้านการดำเนินชีวิต ส่งผลให้นักเรียนขาดความน่าเชื่อถือและความ ไว้วางใจจากผู้อื่น และอาจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมและการกระทำผิดซ้ำในอนาคต ทำให้ไม่สามารถ ดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีสาเหตุมาจากนักเรียน ขาดคุณธรรมภายในจิตใจ ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรม (จริยธรรม) ที่ไม่เหมาะสม จึงต้องมีการ เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนอย่างเหมาะสม

5.2.2 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

หลักพุทธธรรมที่สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พบว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของ นักเรียน สามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของนักเรียนได้ โดย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ

1) **หลักไตรสิกขา** อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้าง คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนทั้งทางกาย วาจา และจิตใจให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยศีลเป็นการฝึกอบรมทางความประพฤติทางกายและวาจา ส่งผลให้นักเรียนมีความประพฤติ เรียบร้อย มีความสำรวมทางกายและวาจาที่ดีงาม สามารถควบคุมกายและวาจาไม่ให้เบียดเบียน ตนเองและผู้อื่น สมาธิเป็นการฝึกอบรมทางจิตให้เกิดเป็นสมาธิที่สงบนิ่ง แน่วแน่ และมั่นคง ส่งผลให้ นักเรียนมีสติรู้ตัว รู้คิดในการพูดและการกระทำ รู้จักควบคุมตนเอง และสามารถกระทำการใด ๆ ได้ อย่างถูกต้อง สมาธิจึงเป็นรากฐานของการเกิดปัญญา และปัญญาเป็นการฝึกอบรมทางปัญญาเพื่อให้ เกิดความรู้แจ้ง เห็นแจ้งตามความเป็นจริง ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุและผล ตามความเป็นจริง สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ ซึ่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยอาศัยหลักไตรสิกขา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระใบฎีกาธีรศักดิ์ สุธีโร (2560)** กล่าวว่า สามารถนำหลักไตรสิกขาเป็นข้อปฏิบัติในการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาของนักเรียนให้ มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปตามลำดับจนบรรลุถึงผลแห่งความสำเร็จตามกระบวนการไตรสิกขาตาม แนวทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระอธิการธรรมวิโรจน์สุริโย และคณะ (2566)**

กล่าวว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานของนักเรียน โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นฐานแห่งการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนจากการเรียนรู้และค้นพบตนเองจากการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งผลให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความสุภาพ ความสะอาด ความมีน้ำใจ ความมีวินัย ความขยัน และความประหยัด เป็นต้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากิตติพัฒน์ สิริขโย (ศรีชัย), สายฝน ทองเรือง (2566) กล่าวว่า หลักไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้แสดงออกถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี มีการแสดงออกถึงการมีความรู้ความเข้าใจ ความคิด และการปฏิบัติตนในทางที่ตรงต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ถือได้ว่าหลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดคุณธรรมภายในจิตใจ และสะท้อนคุณธรรมนั้นออกมาเป็นจริยธรรมที่ตรงต่อ ถูกต้อง และเหมาะสม

2) **หลักความกตัญญูกตเวที** เป็นหลักธรรมที่สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของนักเรียน อันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ดีผ่านการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ ส่งผลให้นักเรียนเกิดความสำนึกในบุญคุณของพ่อแม่ คุณครูหรือผู้มีพระคุณ และเกิดจิตสำนึกในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมภายในจิตใจผ่านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย และวาจาของนักเรียน เช่น มีกิริยามารยาทที่ดี รู้จักควบคุมตนเอง หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อ่อนน้อมถ่อมตนต่อพ่อแม่ ครู หรือผู้มีพระคุณ และตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อตอบแทนพระคุณนั้น รวมถึงการแสดงออกถึงความสำรวมเคารพต่อพระสงฆ์ มีความเพียรในการรักษาศีล และกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัยด้วยความศรัทธา การปฏิบัติตนเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็น “เยาวชนที่ดี” จะเห็นได้ว่าความกตัญญูกตเวที สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดคุณธรรมนำไปสู่การมีจริยธรรมที่ตรงต่อได้ นอกจากนี้ความกตัญญูกตเวทียังเป็นพื้นฐานของคุณธรรมอื่น ๆ ด้วย หากนักเรียนมีความกตัญญูกตเวทีย่อมสามารถกระทำความดีอย่างอื่นได้โดยง่าย เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละอดทน ความเมตตากรุณา และความสามัคคี เป็นต้น ซึ่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยอาศัยหลักความกตัญญูกตเวที สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเอกพันธ์ กิตติโสภโณ และคณะ (2568) กล่าวว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ตรงและเป็นคุณธรรมค้ำจุนโลก การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมควรเริ่มต้นจากความกตัญญูกตเวที เพราะส่งผลให้นักเรียนมีความตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง มีภูมิคุ้มกัน และช่วยแก้ปัญหาพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเยาวชนได้ โดยส่งผลทั้งด้านกายภาพ จิตตภาพและปัญญาภาพ ทำให้เยาวชนมีความรัก ความเมตตา มีสติ และเข้าใจในกฎแห่งกรรม ซึ่งก่อให้เกิดความละอายและเกรงกลัวต่อบาป อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการประพฤติดีและพัฒนาตนอย่างยั่งยืน

ในทางพระพุทธศาสนา “ความกตัญญูกตเวที” เป็นคุณธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็น “เครื่องหมายของคนดี” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสอย่างชัดเจนว่า คนดี จะต้องมีความหมาย 2 ประการ คือ กตัญญู

แปลว่า “รู้คุณ” และกตเวที แปลว่า “ตอบแทนคุณ” พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายให้มนุษย์มีความกตัญญูกตเวที เพราะเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลายอันจะก่อให้เกิดจริยธรรมที่ดีงาม และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบของมนุษย์ ความกตัญญูกตเวทีจึงเปรียบเสมือนกรอบแนวทางการประพฤติให้ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูธรรมสารโกศล และ ธาณี สุวรรณประทีป (2562)** กล่าวว่า ความกตัญญูกตเวที เป็นคุณธรรมที่สำคัญและเป็นพื้นฐานของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบและความสัมพันธ์กันของคนในสังคม ผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีย่อมเป็นคนนำธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี ส่งผลให้นักเรียนเกิดความสุขุมรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อตามลำดับ

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยอาศัยหลักความกตัญญูกตเวที เป็นการสะท้อนจิตสำนึกในบุญคุณและความรับผิดชอบต่อคุณธรรมของนักเรียนได้ เมื่อนักเรียนมีความกตัญญูกตเวทีย่อมมีความประพฤติทางกาย วาจา และใจที่ดี อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนโดยชอบ เช่น หากนักเรียนมีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ชอบที่จะช่วยเหลือดูแล แบ่งเบาภาระหน้าที่ และตอบแทนพระคุณนั้นโดยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่ปฏิบัติตนให้พ่อแม่เดือดร้อนทุกข์ใจ เป็นต้น ซึ่งการปฏิบัติตนเช่นนี้เป็นการนำคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจ มาสะท้อนผ่านพฤติกรรม (จริยธรรม) ในลักษณะที่ดีงาม นอกจากนี้ความกตัญญูกตเวทียังสามารถพัฒนาคุณธรรมอื่น ๆ ส่งผลให้นักเรียนมีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ปกครอง ครูอาจารย์และผู้อื่น มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละและจิตสาธารณะ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม

3) หลักขันติธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนมีจริยธรรมที่ดีงาม โดยอาศัยความอดทนอดกลั้น สามารถละกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความพยาบาท ละเว้นจากการประพฤติดุเดือดและล่วงละเมิดผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา จิตใจ และสามารถขับเคลื่อนชีวิตของตนเองไปในทางที่ดีงามได้ หลักขันติธรรมจึงเป็นหลักธรรมในการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยช่วยให้นักเรียนรู้จักการควบคุมอารมณ์ตนเอง มีสติในการดำเนินชีวิต รู้จักยับยั้งชั่งใจ และสามารถปฏิบัติตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม เมื่อนักเรียนมีขันติธรรมในจิตใจแล้ว ย่อมส่งผลให้นักเรียนสามารถควบคุมพฤติกรรม (จริยธรรม) ของตนเองให้ตั้งอยู่ในความดีงามได้ เช่น นักเรียนประพฤติมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เป็นต้น การปฏิบัติตนเช่นนี้สามารถส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักความอดทน เช่น ความอดทนต่ออุปสรรคในการเรียน มีความเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่อปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง และหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงทางกายและวาจาได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้นักเรียนรู้จักเคารพและรับ

ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เรียนรู้ความสามัคคี และสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระเทพ ปิยสิโล และพระครูสุธีธรรมบัณฑิต** (2569) กล่าวว่า ขันติธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์เผชิญอุปสรรคโดยไม่หวั่นไหว ช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม ควบคุมตนเอง ลดอกุศลกรรม และใช้ปัญญาตัดสินใจอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ขันติเป็นรากฐานของคุณธรรม เช่น เมตตาและกรุณา ส่งเสริมความสงบภายใน ช่วยให้บุคคลบรรลุเป้าหมายชีวิต และเป็นปัจจัยสำคัญต่อสันติภาพในสังคม

หลักขันติธรรม ในทางพระพุทธศาสนาเชิงพุทธปรัชญากล่าวว่า “เป็นคุณธรรมต้นทาง” ที่เอื้อให้คุณธรรมอื่น ๆ เจริญงอกงาม เมื่อบุคคลมีความอดทนอดกลั้นก็จะสามารถรักษาศีล พัฒนาจิตใจ และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องได้อย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมที่มั่นคง เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นโดยมุ่งหมายให้พสกนิกรสามารถนำไปพัฒนาและอบรมจิตใจให้มีความอดทนอดกลั้น ฝึกจิตใจให้เข้มแข็งและมีสติ ลดความโกรธ ความขัดแย้ง และการเบียดเบียนกัน ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการทำมาหากินและการพัฒนาตนเอง เมื่อนักเรียนมีขันติธรรมย่อมสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมและจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้เห็นถึงคุณค่าของ “ขันติ” ที่สามารถส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดียิ่งขึ้นได้ เพราะขันติ คือความอดทน และผู้ที่ไม่มีความอดทนย่อมไม่สามารถพัฒนาตนเองหรือบำเพ็ญความดีได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระยุธาน นาคขำ** (2567) กล่าวว่า ขันติธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งครอบคลุม โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน และสังคม จำเป็นต้องเรียนรู้พฤติกรรม และการเคารพสิทธิการระบบระเบียบสังคม เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยอาศัยขันติธรรม คือ ความอดทนอดกลั้น เพราะเราไม่ได้อยู่เพียงลำพังคนเดียว ถ้าปราศจากความอดทน คุณงามความดีต่าง ๆ ที่เราได้สั่งสมไว้อาจจะพังทลายลงได้ เพราะอารมณ์เพียงชั่ววูบที่เกิดจากการขาดความยั้งคิด ขาดความอดทน ไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองให้ดี ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า ผู้มีขันติธรรมประจำใจจึงได้ชื่อว่านำประโยชน์สุขมาให้ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น

สรุปได้ว่า หากนักเรียนดำเนินชีวิตโดยนำหลักขันติธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมได้หลายด้าน เนื่องจากขันติเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ช่วยควบคุมความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม (จริยธรรม) ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ช่วยเสริมสร้างระเบียบวินัย ส่งผลให้นักเรียนมีความอดทนที่จะควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคม เสริมสร้างความรับผิดชอบ ส่งผลให้นักเรียนมีความอดทนในการศึกษาเล่าเรียน รู้จักหน้าที่ของตนเอง เสริมสร้างการควบคุมอารมณ์ ส่งผลให้นักเรียนมีความอดทนที่จะระงับความโกรธ ความหงุดหงิดในจิตใจ และไม่กระทำตอบโต้ด้วยคำพูดหรือการกระทำที่รุนแรง ลดปัญหาการทะเลาะวิวาท และกลั่นแกล้งกันภายในโรงเรียน เสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความซื่อสัตย์สุจริต โดย

อาศัยความอดทนอดกลั้นสามารถยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ประพฤติดุจจริตในการเรียนหรือการสอบ และเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันในโรงเรียนและสังคม ส่งผลให้นักเรียนมีความอดทนและเข้าใจความหลากหลายทางความคิด รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้สามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้ง ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี เอื้อเฟื้อกันในสังคม จะเห็นได้ว่า หลักขันติธรรมเปรียบเสมือนรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ส่งผลให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีความเมตตา รู้จักการให้อภัย สามารถควบคุมตนเองได้ มีความซื่อสัตย์สุจริต คุณธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากการที่นักเรียนมีขันติธรรมภายในจิตใจ คุณธรรมด้านอื่น ๆ จึงสามารถกระทำได้อย่างง่าย เมื่อนักเรียนยึดถือหลักขันติธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว ย่อมสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม อันจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

4) หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมมนุษย์ ในการหล่อหลอมจิตใจให้ผู้ปฏิบัติมีความเมตตาและเห็นคุณค่าของผู้อื่น เมตตาธรรมจึงเป็นคุณธรรมสำคัญของการส่งเสริมให้เยาวชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข เมื่อนักเรียนมีเมตตาธรรมจะช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนมีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดความปรารถนาดีต่อเพื่อน ครู และบุคคลรอบข้าง ยินดีให้การช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นประสบปัญหา โดยไม่หวังผลตอบแทน ส่งผลให้นักเรียนเกิดคุณธรรมด้านความเสียสละ มีจิตสาธารณะและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมโรงเรียน ในการพบปะผู้คนที่มีความหลากหลายทางด้านความคิด สามารถยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น ความเมตตาสามารถเสริมสร้างให้นักเรียนรู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองและลดพฤติกรรมก้าวร้าว ส่งผลให้ลดปัญหาความขัดแย้ง และลดการทะเลาะวิวาทในโรงเรียน เสริมสร้างด้านความซื่อสัตย์สุจริต ส่งผลให้นักเรียนเกิดความยับยั้งชั่งใจ และความยึดมั่นถือมั่นในความถูกต้อง ทำให้นักเรียนหลีกเลี่ยงพฤติกรรมทุจริต เกิดความรับผิดชอบ และมีระเบียบวินัย เคารพกฎระเบียบในโรงเรียน

ในทางพระพุทธศาสนา เมตตาธรรมถือเป็นคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษยธรรม หากมีคุณธรรมนี้แล้วก็จะเกิดความตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยความรักและความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ปราศจากความเบียดเบียนทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ หลักเมตตาธรรมจึงเป็นรากฐานของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในระดับบุคคลและสังคมโดยรวม เมื่อบุคคลมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ย่อมไม่คิดเบียดเบียน ไม่ทำร้าย และไม่เอาเปรียบผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นฐานของคุณธรรมหลายประการ เช่น ความเสียสละ จิตสาธารณะ ความสามัคคี มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู และการให้อภัย เป็นต้น คุณธรรมดังกล่าวมานี้ย่อมเจริญขึ้นเมื่อนักเรียนมีความเมตตากรุณา

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยอาศัยหลักเมตตาธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระคมสันต์ พรหมโชโต (พรมเมฆ) และคณะ (2565)** กล่าวว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนพบปัญหาและอุปสรรคด้านความมีเมตตากรุณา นักเรียนขาดความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ขาดความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น จึงควรนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าไปส่งเสริมมากขึ้น ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสำนึกที่ดีให้มีhiriโอดตปละอายในสิ่งไม่ดีและกลัวต่อการทำความผิด ส่งเสริมระเบียบวินัยให้นักเรียนรู้จักหน้าที่ของตนเอง สร้างจิตสำนึกช่วยเหลือผู้อื่น และมีจิตอาสาในการช่วยเหลือสังคมอย่างที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พัชรีย์ บุญอินทร์ และคณะ (2565)** กล่าวว่า หลักเมตตาธรรม ทำให้มนุษย์เกิดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีความเคารพต่อตนเองและสังคม มีสติสามารถดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ทำให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ความเมตตาทำให้เกิดขันติ สามารถบรรเทาความโกรธ เป็นการแสดงความรักและความปรารถนาดีต่อกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาวิทยา วิชชากร และคณะ (2568)** กล่าวว่า หลักเมตตาธรรม เป็นคุณธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อลดความรุนแรงและสร้างสังคมที่สงบสุข ช่วยเสริมสร้างการมีสติและการมองเห็นผู้อื่นด้วยความรักและความเข้าใจ ส่งเสริมให้บุคคลในสังคมมีทัศนคติที่ดีต่อกัน

สรุปได้ว่า หากนักเรียนดำเนินชีวิตโดยนำหลักเมตตาธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมสามารถกระทำความดีได้โดยง่าย เมื่อนักเรียนมีเมตตาธรรม ย่อมมีจิตใจที่อ่อนโยน โอบอ้อมอารี มีความเมตตาและปรารถนาดีผู้อื่น พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นประสบปัญหา ส่งผลให้นักเรียนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามารถยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น ก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เช่น ไม่ดูถูกเหยียดหยามเพื่อน ไม่กลั่นแกล้งเพื่อน เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความรักและความสามัคคีกันในโรงเรียน เสริมสร้างให้นักเรียนมองเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีมารยาททางสังคม รู้จักเคารพและให้เกียรติผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์และลดพฤติกรรมก้าวร้าว อันเกิดจากการอิจฉาริษยา ความโกรธ และความเกลียดชัง เมื่อนักเรียนมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา จะสามารถระงับความโกรธ ไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรงทั้งทางกายและวาจา และเรียนรู้การให้อภัยความผิดพลาดของผู้อื่น มองผู้อื่นด้วยความเข้าใจ ส่งผลให้ลดปัญหาความขัดแย้ง ลดการทะเลาะวิวาท และเสริมสร้างความสงบสุขในห้องเรียนได้ ความเมตตาเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย เคารพกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันของโรงเรียน และเสริมสร้างด้านความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ยึดมั่นถ้อยคำในความถูกต้อง ส่งผลให้นักเรียนไม่ประพฤติดุจริต เช่น ลอกงานเพื่อน โกงข้อสอบ เป็นต้น นอกจากนี้ความเมตตาช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนมีความเสียสละ มีจิตสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่งผลให้นักเรียนกระทำการใด ๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความสะอาดของโรงเรียน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าความเมตตาช่วยสนับสนุนให้

นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดี จะเห็นได้ว่าหลักเมตตาธรรมเป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างรอบด้าน ทำให้นักเรียนมีความรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักเสียสละ เคารพสิทธิของผู้อื่น ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข เมตตาธรรมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้เป็นทั้ง “คนดี คนเก่ง และมีความสุข” ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาและการประพฤติตนตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

5) หลักหิริโอตตปปะ เป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกและตระหนักถึงผลของการกระทำนั้น เปรียบเสมือนหลักธรรมที่ช่วยควบคุมความประพฤติให้นักเรียนมีจริยธรรมที่ดียิ่ง ส่งเสริมให้นักเรียนมีความยับยั้งชั่งใจไม่ให้เกิดความชั่ว และไม่ให้เกิดเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อนักเรียนสามารถยับยั้งชั่งใจ ไม่กระทำความชั่วได้แล้ว จิตย่อมเกิดเป็นสมาธิ สามารถรู้สำนึกในความผิดชอบชั่วดีได้ จึงเป็นบ่อเกิดของปัญญา รู้ถึงความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป ส่งผลให้ไม่ทำบาปกรรมที่เป็นอกุศล หิริโอตตปปะจึงช่วยให้นักเรียนยึดมั่นในความถูกต้อง ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย เคารพกฎระเบียบของโรงเรียน มีความรับผิดชอบ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองให้ปราศจากความไม่เบียดเบียน ปราศจากการล่วงละเมิดผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ สะท้อนให้เห็นถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม เสริมสร้างความเคารพและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมโรงเรียน นอกจากนี้หลักหิริโอตตปปะยังสามารถป้องกันพฤติกรรมเสี่ยง เปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันที่ช่วยให้นักเรียนหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การประพฤติทุจริต การลอกงานผู้อื่น การโกงข้อสอบ การใช้ความรุนแรง การทะเลาะวิวาท การลักขโมย การเสพสิ่งเสพติด หรือการคบเพื่อนที่ไม่ดี เป็นต้น ส่งผลให้นักเรียนสามารถตระหนักถึงความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบุติกรรมในทางที่เสื่อมเสีย ว่าล้วนส่งผลกระทบต่อทั้งตนเอง ครอบครัว และสังคม เมื่อนักเรียนมีหิริโอตตปปะย่อมสามารถเกิดจิตสำนึกต่อสังคม คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่ดีได้ในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสุตภทฺทธรรม และคณะ (2563)** กล่าวว่า การปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน เริ่มต้นจากการพัฒนาการของการเชื่อฟังและการถูกลงโทษไปจนกระทั่งถึงรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้สึกละอายที่ทำให้ชั่ว มีสติต่อการกระทำจนเกิดเป็นอุปนิสัยต่อการรับผิดชอบต่อสังคม ส่งผลให้เยาวชนมีความละเอียดต่อการประพฤติผิด มีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนา มีจิตใจที่สงบสุข มีความเสียสละ และเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นและสังคม

ในทางพระพุทธศาสนา หิริโอตตปปะ เป็นหลักธรรมที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง โดยอาศัยความละเอียดต่อการทำความชั่วและความเกรงกลัวต่อผลที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น เปรียบเสมือน “เกราะป้องกันความชั่ว” ที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ โดย หิริ เกิดจากความละเอียดต่อการทำความชั่ว ความไม่ดี หรือการประพฤติผิด

ศีลธรรม และ โอตตปปะ เกิดจากความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำความผิด หลักหิริโอตตปปะจึงเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของคุณธรรมและความถูกต้อง อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กฤษณะพงศ์ ฉันทวรรณพ และพระราชเขมากร (2568)** กล่าวว่า หิริโอตตปปะเป็นหลักธรรมคุ้มครองโลก เพราะช่วยยับยั้งไม่ให้คนทำความชั่ว และเป็นเกราะป้องกันตนเองจากการทำความชั่ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ **รัชเดช มะลิทองดำรง และคณะ (2566)** กล่าวว่า หิริ ทำให้เกิดความละอายแก่ใจ ไม่คิดชั่ว พูดชั่วและทำชั่ว ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น เพราะมีความละอายต่อบาปที่จะเกิดขึ้น จนสามารถเอาชนะใจตนเองหยุดความชั่ว สอดคล้องกับโอตตปปะ ถ้าเราทำอะไรลงไป หากไม่ถูกต้องแล้วจะทำให้รู้สึกเกรงกลัวในใจตนเอง เรียกว่า ผิดจากธรรม ความละอายเกรงกลัวเป็นต้นเหตุให้ทำความดี

สรุปได้ว่า หลักหิริโอตตปปะสามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนได้โดยช่วยปลูกฝังความละอายต่อความชั่วและความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ส่งเสริมให้นักเรียนมีความยับยั้งชั่งใจไม่ให้กระทำความชั่ว และไม่ประพฤติเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อนักเรียนนำหลักหิริโอตตปปะเป็นหลักธรรมช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ย่อมสามารถละเว้นจากการกระทำความชั่วทั้งปวง อันนำไปสู่การพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริต ความมีวินัย ความรับผิดชอบ การควบคุมตนเอง การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ดังนั้น หิริโอตตปปะจึงนับเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้เติบโตเป็นคนดี มีคุณภาพ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุขและยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ นอกจากนี้ยังพบว่าหลักกตัญญู กตเวที ขันติธรรม เมตตาธรรม และหิริโอตตปปะ เป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมและหล่อหลอมจิตใจของนักเรียนให้เกิดจริยธรรมที่ดีงาม หลักไตรสิกขาก็เปรียบเสมือน “เข็มทิศนำทาง” ที่ช่วยควบคุมกาย วาจา และจิตใจของนักเรียน เมื่อคุณธรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจแล้ว ก็จะส่งผลให้เกิดจริยธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม หากนักเรียนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม ก็จะมีจริยธรรม (ความประพฤติ) ที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งความกตัญญูกตเวทียังสามารถส่งเสริมให้นักเรียนแสดงออกถึงจริยธรรมในการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ช่วยเหลืองานของครอบครัว มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นจริยธรรมที่สำคัญของผู้เรียน เมื่อนักเรียนมีขันติธรรม ย่อมสามารถอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยในการศึกษา อดกลั้นต่ออารมณ์โกรธหรือความขัดแย้งกับเพื่อน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค มีความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนไม่ให้เกิดการกระทำที่ไม่เหมาะสม เมื่อนักเรียนมีความเมตตา ย่อมสามารถแสดงออกได้โดยมีกิริยามารยาทที่ดี อ่อนน้อมถ่อมตน พูดจาสุภาพอ่อนโยน ยินดีให้การช่วยเหลือเพื่อนที่มีปัญหา ให้อภัยเมื่อผู้อื่นทำผิดพลาด ไม่รังแกหรือกลั่นแกล้งผู้อื่น ก่อให้เกิดความรัก ความ

สามัคคีในหมู่เพื่อน และความสงบสุขในโรงเรียน เมื่อนักเรียนมีหิริโอตตัปปะย่อมสามารถยับยั้งไม่ให้บุคคลกระทำความผิด มีความละเอียดแใจและความเกรงกลัวต่อผลของความผิด สามารถหลีกเลี่ยงตนจากพฤติกรรมทุจริต ยึดมั่นในความถูกต้อง ไม่ลอกงานผู้อื่น ไม่โกงข้อสอบ ไม่ลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่พูดเท็จหรือใส่ร้ายผู้อื่น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและสิ่งเสพติด จะเห็นได้ว่าหลักไตรสิกขาและหลักธรรมทั้ง 4 ประการดังกล่าวมานี้ ล้วนเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมจิตใจของนักเรียนให้มีความดีงาม เปรียบเสมือน “เข็มทิศนำทาง” ที่ช่วยให้นักเรียนสามารถควบคุมกาย วาจา และใจได้อย่างถูกต้อง เมื่อนักเรียนมีคุณธรรมเหล่านี้แล้วย่อมแสดงออกเป็นพฤติกรรมทางจริยธรรมที่เหมาะสมนำไปสู่การเป็นทั้ง “คนดี คนเก่ง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

5.2.3 การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆังพบว่า การนำหลักไตรสิกขามาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนนั้น เป็นการพัฒนานักเรียนด้านพฤติกรรมทางกาย วาจา และจิตใจ โดย “ศีล” เป็นการฝึกควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อยส่งผลให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต และการเคารพกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคม เช่น การตรงต่อเวลา การพูดจาสุภาพ และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อนักเรียนมีพื้นฐานด้านศีลที่ดี ย่อมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข “สมาธิ” เป็นการฝึกจิตใจให้สงบ ตั้งมั่น และมีสติ ส่งผลให้นักเรียนมีจิตใฝ่มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์ ลดความฟุ้งซ่าน และมีความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน การฝึกสมาธิ เช่น การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ หรือการฝึกสติในชีวิตประจำวัน จะช่วยให้นักเรียนมีความอดทน มีจิตใฝ่มั่นคง และลดพฤติกรรมก้าวร้าว และ “ปัญญา” เป็นการพัฒนาความคิด ความเข้าใจ และการใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ถูกและผิดได้ รวมถึงสามารถตัดสินใจหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็น “คนดีมีคุณธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยอาศัยหลักไตรสิกขา จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ได้เป็นอย่างดี

ค่านิยม 12 ประการ เป็นกระบวนการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ กล่าวคือ ค่านิยม 12 ประการ ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มพูนความรู้แก่นักเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวผู้เรียน ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ ทักษะคิด จนนำไปสู่การแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่ดีงามและกลายเป็นนิสัยประจำตัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมให้นักเรียน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ (จริยธรรม) ที่ถูกต้องดีงามเช่นเดียวกัน เมื่อนักเรียนมี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดีแล้ว ย่อมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมภายในที่อยู่ในจิตใจของนักเรียนได้

นอกจากนี้ ค่านิยม 12 ประการ สามารถเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างรอบด้านทั้งทาง กาย วาจา และจิตใจ โดยการ**เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมทางกาย (การกระทำ)** ช่วยพัฒนาทางกายโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่องานของตนเองและส่วนรวม มีระเบียบวินัย ขยัน อดทน และเสียสละ ทำกิจกรรมจิตอาสาและบำเพ็ญประโยชน์ รักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อม เช่น นักเรียนมาโรงเรียนตรงเวลา แต่งกายถูกระเบียบ ไม่ลอกการบ้านหรือทุจริตการสอบ ช่วยทำความสะอาดห้องเรียน เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เป็นต้น การกระทำเหล่านี้สะท้อนคุณธรรม เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย และจิตสาธารณะ **การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมทางวาจา (การพูด)** ค่านิยม 12 ประการช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพูดความจริง ใช้วาจาสุภาพอ่อนโยน เคารพผู้ใหญ่และผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ไม่พูดโกหก ไม่พูดคำหยาบ และไม่ใส่ร้ายผู้อื่น กล่าวคำขอบคุณและขอโทษอย่างเหมาะสมพูดจาสุภาพกับครู ผู้ปกครอง และเพื่อน กล่าวแสดงความเห็นอย่างมีเหตุผล ไม่พูดล้อเลียนหรือกลั่นแกล้งผู้อื่น เป็นต้น พฤติกรรมทางวาจาเหล่านี้สะท้อนคุณธรรม เช่น ความเคารพ ความจริงใจ ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อสังคม และการ**เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมทางจิตใจ (ความคิดหรือปัญญา)** ค่านิยม 12 ประการช่วยพัฒนาจิตใจให้เกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความเมตตา กรุณา ความมีสติและการควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ และความพอเพียง เช่น รู้สึกสำนึกบุญคุณพ่อแม่และครู คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมก่อนประโยชน์ส่วนตน มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความอดทนต่ออุปสรรค มีความเมตตาต่อเพื่อนและผู้ด้อยโอกาส เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนา ผู้เรียนจะเกิดเจตคติที่ดีและพร้อมแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม ดังนั้น การปลูกฝังค่านิยม 12 ประการจึงเริ่มจากการพัฒนาจิตใจ โดย การควบคุมวาจา และนำไปสู่การแสดงออกทางกาย เมื่อผู้เรียนมีความคิดที่ดี มีสติ และมีคุณธรรมภายในใจ ก็จะพูดดี และทำดีตามมา โดยผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

จะเห็นได้ว่า หลักไตรสิกขา และหลักค่านิยม 12 ประการนี้ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ “เสริมสร้างนักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ซึ่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนนั้น สามารถบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรมจริยธรรม โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเกิดจิตสำนึกในการนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นนิสัยที่ติดมาติดตัวไปอย่างยั่งยืน โดยอาศัยการบูรณาการหลักไตรสิกขาและค่านิยม 12 ประการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งสามารถดำเนินการผ่านกิจกรรมที่หลากหลายทั้งกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ กิจกรรมจิตอาสา

กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง อันจะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมควบคู่กันไป

ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนนั้น เริ่มต้นจากการสร้างความรู้ (Knowledge) ให้นักเรียนได้รับรู้และเข้าใจหลักคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่ความเข้าใจ (Understand) โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้วิเคราะห์เหตุผล เห็นคุณค่า และตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมที่มีต่อตนเองและสังคม เมื่อนักเรียนเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกหรือความตระหนักรู้ภายในจิตใจ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเต็มใจในการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เมื่อนักเรียนได้รับการเสริมสร้างให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงผ่านการลงมือปฏิบัติ ส่งผลให้นักเรียนได้รับการหล่อหลอมให้มีคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติหรือเป็นนิสัย (Habit) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น หลักไตรสิกขาและค่านิยม 12 ประการจึงเป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่เชื่อมโยงจากการพัฒนาความคิด จิตใจ และพฤติกรรมอย่างเป็นองค์รวม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก จากการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ และจากการปฏิบัติสู่การเป็นวิถีชีวิต อันนำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขและยั่งยืน

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุเมธ อนุบาลโย จันทรงาม (2568)** กล่าวว่า หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา โดยหลักไตรสิกขาเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนามนุษย์ ซึ่งในศตวรรษที่ 21 สภาพปัญหาของนักเรียนพบข้อจำกัดด้านพฤติกรรม (ขาดวินัย ใช้ความรุนแรงทางวาจา) ด้านจิตใจ (ขาดสมาธิและการควบคุมอารมณ์) และด้านปัญญา (ทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจยังไม่เหมาะสม) โดยมีปัจจัยด้านครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางการศึกษาเป็นตัวแปรสนับสนุน ซึ่งการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาดำเนินการผ่าน 3 กระบวนการ ได้แก่ 1) การพัฒนาด้านศีล เพื่อเสริมสร้างวินัยและคุณธรรม 2) การพัฒนาด้านสมาธิ เพื่อเสริมสร้างการควบคุมอารมณ์และจดจ่อในการเรียนรู้ และ 3) การพัฒนาด้านปัญญาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาผ่านกิจกรรมบูรณาการในชั้นเรียนและกิจกรรมส่งเสริมวิถีพุทธ ซึ่งผลลัพธ์สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมเหมาะสมมากขึ้น มีสมาธิในการเรียน และสามารถแก้ปัญหาและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ อันแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของหลักไตรสิกขาในการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในบริบทการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ และคณะ (2562)** กล่าวว่า หลักไตรสิกขาทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักการฝึกฝนอบรมตนในกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ

ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนครบทุกด้าน ทั้งในด้านคุณธรรม และด้านจริยธรรม กล่าวคือ พฤติกรรมทางกาย จิตใจ และปัญญา เนื่องจาก ศีล เป็นการสร้างความสัมพันธ์ไมตรีต่อบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม ด้วยการกระทำที่เต็มไปด้วยความรัก ความเมตตาต่อบุคคลอื่นด้วยกาย วาจา หรือเรียกว่า “การดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนคนอื่นและเป็นการเกื้อกูลสังคม” สมาธิ เป็นการฝึกฝนอบรมในด้านจิตใจ พัฒนาคุณสมบัติของจิต ทั้งในด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น มีความเมตตา ความกรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลรอบข้าง ทั้งยังเป็นการฝึกความอดทนอดกลั้น เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ความมั่นคง ด้วยความเพียรพยายาม เพื่อความตั้งมั่นแห่งสติ และสร้างสมาธิให้เกิดขึ้น เรียกได้ว่าเป็น “การพัฒนาสมรรถภาพของจิตให้มีความต้านทานต่อกิเลสทั้งปวง” และปัญญา เป็นการศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนอบรมในการคิดวิเคราะห์ โดยการใช้วิจารณ์อย่างละเอียดรอบคอบ สามารถนำความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องถูกวิธี นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มานิตา รักชัย และคณะ (2568)** กล่าวว่า คุณลักษณะของคนดีตามหลักค่านิยม 12 ประการ สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมภายในจิตใจและแสดงออกผ่านพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ โดยการให้ความรู้ อบรมทางศาสนา โดยการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แต่ผลการวิจัยมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การใช้วิธีการแสดงบทบาท การใช้อธิปถัมภ์ให้คล้อยตาม การให้เลียนแบบจากตัวแบบ และการใช้รูปแบบการสอนหลากหลายวิธี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิสูตร ชลนิตี และคณะ (2558)** กล่าวว่า นักเรียนมีการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แต่ผลการวิจัยมีความแตกต่างกัน โดยอาศัยกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2) การวางแผนกลยุทธ์ 3) การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ และ 4) การประเมินผลโดยใช้หลักภาวิตตะ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ

5.3 องค์ความรู้ใหม่

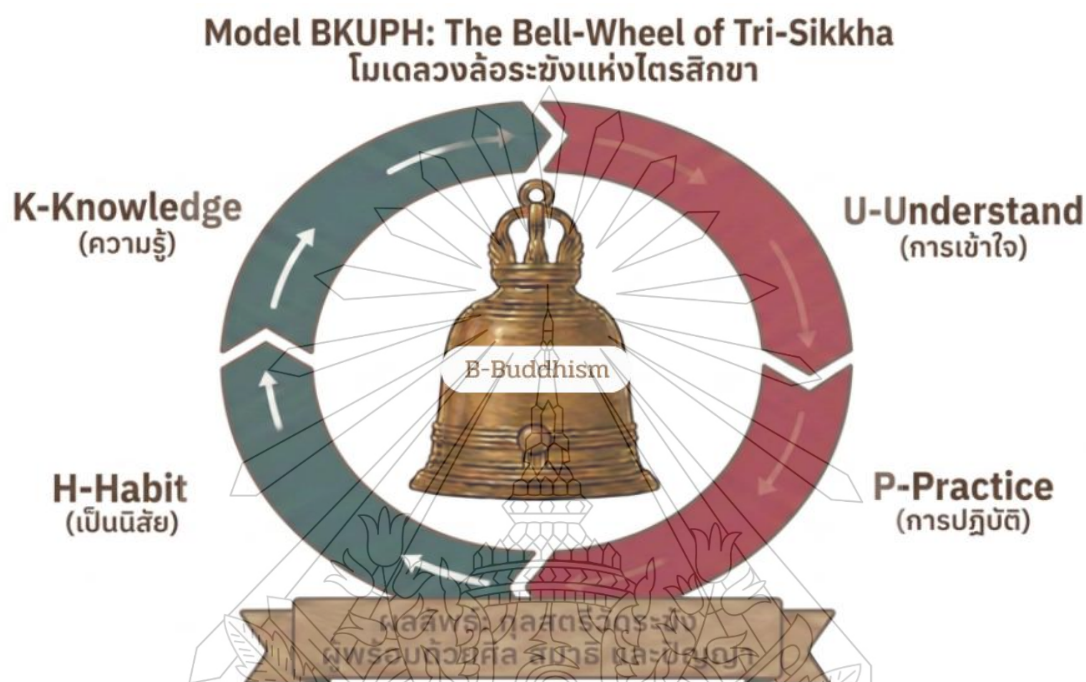
การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

5.3.1 ที่มาขององค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัย “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา” ทำให้สามารถกำหนดประเด็นการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ได้ดังนี้

ผลการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” ทำให้นักเรียนเกิดการรับรู้และพัฒนาดตนเอง 3 ด้าน กล่าวคือ **ด้าน**

ศีล สมาธิ และปัญญา ส่งผลให้นักเรียนสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวนี้ไปปรับใช้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยหลักการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย” ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบโมเดลองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน เรียกว่า “โมเดลวงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา” (Model BKUPH: The Bell-Wheel of Tri-Sikkha)

มีชุดอธิบายโมเดลดังในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 ชุดอธิบายโมเดล BKUPH Model หรือ โมเดลวงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา

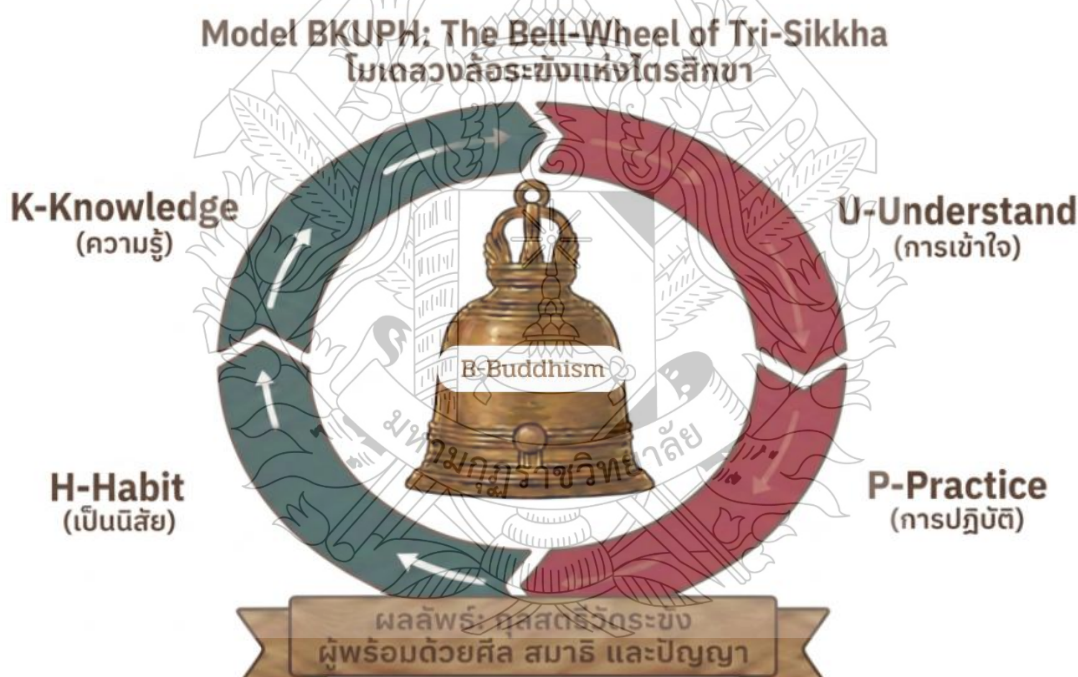
ภาพ/ตัวอักษร	ความหมาย	สื่อถึง
ระฆัง หรือตัวอักษร B	ระฆัง (Buddhism) เป็นสัญลักษณ์แห่งการปลุกจิตสำนึก การตื่นรู้ ในทางพระพุทธศาสนา ระฆังเปรียบเสมือนการส่งเสียงแห่งปัญญาไปสู่สังคม เปรียบเสมือนการส่งต่อคุณงามความดีไปสู่ผู้อื่นได้ดุจเสียงระฆังที่กังวานไพศาล	เสียงระฆังเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกรู้ตัว ปลุกจิตใจให้กลับมาสู่ปัจจุบัน เสียงระฆังที่ กังวานออกไป เปรียบดังหลักธรรมที่เผยแผ่ไปสู่ผู้คนขึ้นทำให้เกิดความเข้าใจในความจริงของชีวิต เปรียบได้กับปัญญาที่เห็นแจ้งตามความเป็นจริง

ภาพ/ตัวอักษร	ความหมาย	สื่อถึง
วงล้อ	วงล้อเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่สิ้นสุด สื่อถึงการฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ไม่มีจุดสิ้นสุด	กระบวนการพัฒนาที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ จนกลายเป็นนิสัยหรือคุณลักษณะประจำตัว เป็นการพัฒนานักเรียนโดยอาศัยหลักไตรสิกขา ควบคู่กับการเรียนรู้ เข้าใจและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นนิสัยที่ติดตัวไปอย่างยั่งยืน
ตัวอักษร K	ความรู้ (Knowledge) รับรู้และเรียนรู้หลักธรรม และแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการพัฒนาตนสู่ความเข้าใจ การปฏิบัติ และเป็นนิสัยที่ดีงาม	การตระหนักและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยอาศัยสติและปัญญา เป็นเครื่องกำกับ นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
ตัวอักษร U	การเข้าใจ (Understand) การรู้ความหมาย เหตุผล ความสัมพันธ์ และสาระสำคัญอย่างชัดเจน จนเกิดการเข้าใจและสามารถอธิบาย วิเคราะห์ และนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง	การพิจารณาไตร่ตรองจนเกิดความเข้าใจในหลักธรรม เหตุผลของการปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรม
ตัวอักษร P	การปฏิบัติ (Practice) การนำความรู้และความเข้าใจที่ได้รับไปลงมือกระทำจริงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความชำนาญ ความเปลี่ยนแปลง และผลลัพธ์ที่พึงประสงค์	การนำความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคุณธรรมจริยธรรมไปปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน โดยอาศัยสติ ความเพียร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมและพัฒนาคุณธรรมภายในตนเอง
ตัวอักษร H	เป็นนิสัย (Habit) พฤติกรรมที่บุคคลปฏิบัติซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องจนเกิดความเคยชิน และเป็นลักษณะประจำตัว โดยสามารถแสดงออกได้โดยไม่ต้องมีการบังคับหรือควบคุมจากภายนอก	การสั่งสมพฤติกรรมที่ดีงามจากการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นอุปนิสัยหรือคุณลักษณะประจำตัว อันสะท้อนถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่มั่นคงและยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา

เป้าหมายของโมเดล คือ “กุสตรัตริวัตรระขัง ผู้พร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา” เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน คือ **ด้านศีล** ส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย **ด้านสมาธิ** ส่งผลให้นักเรียนมีสติ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีความเพียรในการศึกษาเล่าเรียน และ **ด้านปัญญา** ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น และแก้ปัญหาได้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการให้ความรู้ แต่ยังเสริมสร้างและพัฒนานักเรียนด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาไปพร้อมกัน การเรียนรู้จึงควรเริ่มจาก “รู้” พัฒนาเป็น “เข้าใจ” นำไปสู่ “ปฏิบัติ” และสุดท้าย “กลายเป็นนิสัย” ซึ่งเป็นการเปลี่ยนคุณธรรมภายในจิตใจของนักเรียนให้ปรากฏเป็นจริยธรรมภายนอก ผ่านกระบวนการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแก่นแท้ของการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา

5.3.2 รูปแบบขององค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” ทำให้สามารถสรุปรูปแบบองค์ความรู้ใหม่ได้เป็นแบบจำลองการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ตามหลักไตรสิกขา เรียกว่า “โมเดลวงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา” (Model BKUPH: The Bell-Wheel of Tri-Sikkha) ดังนี้

ภาพที่ 5.3.2 โมเดลวงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา

(ที่มา : ผู้วิจัย)

บทสรุป

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา ถือเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการพัฒนาทั้งพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาไปพร้อมกัน ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการให้ความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังมุ่งพัฒนาให้นักเรียนเป็น “คนดี คนเก่ง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะนักเรียนซึ่งเป็นวัยแห่งการเรียนรู้และการสร้างพื้นฐานชีวิต การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาแก่นักเรียนจึงส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนานักเรียน ดังนี้

1. ส่งผลต่อการพัฒนาด้านพฤติกรรม (ศีล) ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่ช่วยควบคุมกายและวาจาให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง เมื่อมีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศีล นักเรียนจะเกิดความตระหนักในการประพฤติตนอย่างเหมาะสม รู้จักแยกแยะสิ่งที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกาของโรงเรียนและสังคม ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อนตนเองและผู้อื่น ผลที่เกิดขึ้นโดยตรง คือ นักเรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ลักขโมยหรือทุจริตในการเรียน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย ความเคารพต่อผู้ปกครองและครูอาจารย์ การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน นอกจากนี้ศีลยังช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้ เพราะนักเรียนมีคุณธรรมภายในจิตใจ ส่งผลให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมที่สำรวมเรียบร้อย ทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งภายในโรงเรียน อันเกิดจากการทะเลาะวิวาทหรือการกลั่นแกล้งผู้อื่น ดังนั้น ศีลจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างจริยธรรมและวินัยในตนเอง ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

2. ส่งผลต่อการพัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ (สมาธิ) สมาธิเป็นการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่น สงบ และมีสติรู้ตัวอยู่เสมอ ส่งผลให้นักเรียนมีจิตใจมั่นคง สงบนิ่ง จนเกิดเป็นสมาธิ สามารถควบคุมอารมณ์ ความคิด และความรู้สึกของตนเองได้ดี ผลที่เกิดขึ้นโดยตรง คือ นักเรียนมีสมาธิในการเรียน และการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีสติในการคิด พูด และกระทำ สามารถควบคุมอารมณ์โกรธ ความเครียด หรือความวิตกกังวลได้ ซึ่งในปัจจุบันนักเรียนต้องเผชิญกับความกดดันทางด้านการเรียน สื่อสังคมออนไลน์ และปัญหาทางสังคมต่าง ๆ หากนักเรียนมีสมาธิ ย่อมสามารถอดทนอดกลั้นต่อปัญหาและอุปสรรค เพราะมีความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้ไม่หวั่นไหวง่ายต่อสิ่งชั่วร้าย ดังนั้น การมีสมาธิและสติรู้ตัวอยู่เสมอ จะช่วยให้นักเรียนสามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

3. ส่งผลต่อการพัฒนาด้านสติปัญญา (ปัญญา) ปัญญาส่งผลให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล นักเรียนจะมีคุณลักษณะดังนี้ มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ รู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินใจ วิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม มีวิจรรณญาณในการรับข้อมูลข่าวสาร สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวันได้ การพัฒนาปัญญาจึงไม่ใช่เพียงการจดจำเนื้อหาวิชาการ แต่เป็นการสร้างความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นอกจากนี้ การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตามหลักไตรสิกขา ยังช่วยพัฒนาคุณธรรมภายในสู่จริยธรรมภายนอกได้ เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรมจิตใจ และสติปัญญา โดย ศีล ช่วยสร้างวินัยและความประพฤติที่ดี สมาธิ ช่วยพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีสติ และปัญญา ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ส่งผลให้นักเรียนเป็นที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเองได้ คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมถึงช่วยหล่อหลอมให้นักเรียนเกิดคุณธรรมสำคัญ เช่น ความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา ความเสียสละ ความอดทน (ขันติ) ความละเอียด และเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตปปะ) เมื่อคุณธรรมเหล่านี้หยั่งรากลึกในจิตใจ ก็จะปรากฏออกมาเป็นจริยธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การพูดจาสุภาพ การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม เมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ก็จะเติบโตเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีจิตสาธารณะ และพร้อมรับผิดชอบต่อส่วนรวม ผลที่เกิดขึ้นต่อสังคม ได้แก่ ลดปัญหาพฤติกรรมทุจริตและอาชญากรรม เสริมสร้างความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ดังนั้น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตามหลักไตรสิกขาจึงมิใช่เพียงการพัฒนาบุคคลเพียงคนเดียว แต่ยังเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ นำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่ประเทศชาติ

สรุปได้ว่า **ศีล สมาธิ และปัญญา** ไม่ได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ แต่เป็นเป้าหมายของการพัฒนานักเรียน กล่าวคือ นักเรียนเริ่มจากการ “รู้” หลักไตรสิกขา แล้ว “เข้าใจ” คุณค่าและเหตุผลของการฝึกฝน จากนั้นจึง “ปฏิบัติ” โดยการควบคุมกาย วาจา และใจ และเมื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่องก็จะ “เป็นนิสัย” หรือกลายเป็นคุณลักษณะประจำตัว ส่งผลให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีศีลเป็นพื้นฐานของความประพฤติ มีสมาธิเป็นพื้นฐานของความมั่นคงทางจิตใจ และมีปัญญาเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม ดังนั้น กระบวนการรู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย จึงเปรียบเสมือน “วงล้อระฆังแห่งไตรสิกขา” ที่ช่วยเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน ส่วนศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแกนกลางของการพัฒนานั้น ทั้งสองส่วนทำงานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจาก “ความรู้” ไปสู่ “วิถีชีวิต” และจาก “ผู้เรียน” ไปสู่ “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ตามเป้าหมายของการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่ทรงคุณค่าและสารประโยชน์ต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน หลายประการ จึงขอเสนอแนะ ดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรกำหนดนโยบายให้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาที่สำคัญ โดยบูรณาการหลักศีล สมาธิ และปัญญาเข้ากับหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ และวิถีชีวิตในสถานศึกษา พัฒนาครูให้เป็นต้นแบบ สร้างความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน จัดระบบประเมินผลที่ชัดเจน และสนับสนุนทรัพยากรอย่างเพียงพอ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย” จนนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนควรดำเนินการผ่านกระบวนการ “รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ และเป็นนิสัย” โดยบูรณาการหลักศีล สมาธิ และปัญญาเข้ากับการเรียนการสอน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และวิถีชีวิตในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครอง ชุมชน และสถาบันศาสนา รวมทั้งมีระบบติดตามและประเมินผลที่ชัดเจน เพื่อให้คุณธรรมจริยธรรมไม่ได้เป็นเพียงความรู้ แต่กลายเป็นพฤติกรรมและอุปนิสัยที่ยั่งยืนของนักเรียน อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขตามเป้าหมายของการศึกษาไทยและหลักพุทธธรรม

5.4.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร” ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการไปแล้วนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจให้ศึกษาและทำวิจัยอีกหลายประเด็น ดังนี้

1) การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เช่น บทบาทของครู สภาพแวดล้อมในโรงเรียน เป็นต้น เพื่อให้ทราบปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างชัดเจนในงานวิจัยครั้งต่อไป

2) การศึกษากลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายมากขึ้น ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังนักเรียนในระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบระดับคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาและศึกษาความแตกต่างตามช่วงวัย สภาพแวดล้อม และบริบททางสังคม

3) การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยการนำหลักพุทธธรรมอื่น ๆ มาศึกษาหรือนำมาบูรณาการเพิ่มเติมต่อยอดจากการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในการวิจัยครั้งต่อไป

4) การศึกษาอิทธิพลของคุณธรรมจริยธรรม และการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อสร้างความยั่งยืนในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในการวิจัยครั้งต่อไป

5) การศึกษาเชิงวิเคราะห์สาเหตุของการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยขยายผลในกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในงานวิจัยครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกและอรรถกถา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หนังสือ

พระพุทธโฆสเถระ. (2551). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค* (สมเด็จพระพุฒาจารย์ [อาจ อาสภมหาเถร], ผู้แปล).
คลังวิทยา.

พระอุปติสเถระ. (2548). *วิมุตติมรรค* (พระเทพโสภณ [ประยูร ธมฺมจิตฺโต], ผู้แปล). มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2541). *ความรู้เรื่องธรรมวิทยา*. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์*. โรง
พิมพ์การศาสนา.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
และค่านิยมของผู้เรียน*. กระทรวงศึกษาธิการ.

เชวง เตชะโกศยะ. (2553). *การอบรมบ่มนิสัยและปลูกฝังพื้นฐานด้านจริยธรรมเยาวชน*. ศูนย์ส่งเสริม
จริยธรรม.

โชติ จินตแสง. (2542). *คู่มือการปฏิบัติธรรมและแนวทางพัฒนาจิต*. โรงพิมพ์การศาสนา.

ถวิล อรัญเวศ. (2565). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนในสถานศึกษายุคใหม่*. มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. (2554). การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บรรเทา กิตติศักดิ์. (2528). การจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา. ไทยวัฒนาพานิช.

บุญมี แท่นแก้ว. (2542). จริยศาสตร์. โอเดียนสโตร์.

ปิ่น มุทุกันต์. (2514). หลักสร้างนิสัย. โรงพิมพ์การศาสนา.

ป๋วย อึ้งภากรณ์. (2545). การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. มูลนิธิโกลิมทอง.

เพ็ชร ฐปะวิเชตร์. (2547). คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับการพัฒนาสังคม. โอเดียนสโตร์.

เพ็ญรุ่ง ปานใหม่. (2544). การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2520). ขันติธรรม: ธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิต. ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2536). กตัญญูกตเวที. ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). คู่มือมนุษย์. สุขภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. สุขภาพใจ.

พระครูสุตธรรมวิสุทธิ. (2555). หลักธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. โรงพิมพ์การศาสนา.

พระครูสุชาติกาญจนวงศ์. (2559). หลักขันติธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. โรงพิมพ์การศาสนา.

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร). (2562). กตัญญูกตเวที: เครื่องหมายของคนดี. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2560). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย (พิมพ์ครั้งที่ 50). มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ชุตคำวัด. วัดราชโอรสาราม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). การศึกษากับการพัฒนามนุษย์. มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *พุทธธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 8). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *การศึกษากับการพัฒนาปัญญา*. มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *การพัฒนาคนด้วยคุณธรรม*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระดิเรกศักดิ์ อุตตโทโป (พิมพ์บุตร). (2567). *การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 16). เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *ภูมิธรรมชาวพุทธ*. มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 24). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาขันทอง วิชาเดช. (2545). *หลักธรรมกับการพัฒนาชีวิตและสังคม*. โรงพิมพ์การศาสนา.

ฤกษ์ชัย เพ็ชรคง. (2565). *การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ระวี ภาวิไล. (2530). *พุทธศาสนากับการพัฒนาชีวิต*. ดอกหญ้า.

วันเพ็ญ วรรณโกมล. (2544). *การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา*. โอเดียนสโตร์.

วินดา กันตะกนิษฐ์. (2551). *การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยา นาควัชร. (2544). *วิธีทำงานให้มีความสุขและประสบความสำเร็จ*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2554). *หลักพระพุทธศาสนา*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2556). *ศีลและการปฏิบัติธรรม*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2557). *อำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งเมตตา*. อมรินทร์ธรรมะ.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. (2528). *มงคลชีวิต*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2520). *นวโกวาท*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำลี รักสุทธี. (2543). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวพุทธ*. พัฒนาศึกษา.

สุนีย์ ผงยุคศิลป์. (2546). *การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุชา จันทน์เอม. (2529). *จิตวิทยาวัยรุ่น*. ไทยวัฒนาพานิช.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2513). *พุทธวิธีสอน*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2528). *พุทธวิธีสอน*. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อำนวย จันเงิน. (2537). *ความกตัญญูทศเวที*. โอเดียนสโตร์.

อารี การ์มี. (2543). *กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียน*. โอเดียนสโตร์.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2538). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บทความในวารสาร

เจือจันทร์ วั่งทะพันธ์ และพระมหามิตร ฐิตปัญญา. (2562). การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญญาเป็นฐานร่วมกับหลักพุทธธรรมกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2), 115–128.

พระครูสมุห์วิบูลย์ ชิตจิตโต, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, และบรรพต ต้นธีรวงศ์. (2560). การประยุกต์หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อจัดการความขัดแย้ง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(ฉบับพิเศษ), 149–160.

พระมหาบุญเรือน ปภังโกโธ. (2556). อานิสงส์ของการเจริญเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 4(2), 45–58.

พระอธิการเวียง กิตติคุณ. (2560). เมตตา: ในฐานะเครื่องมือเพื่อความปรองดองแห่งชาติ. *วารสารคชชาสาร*, 8(2), 126–137.

ศุภทนุช เกษมไพโรจน์. (2568). การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน. *วารสารสื่อวิชาการและวิจัย*, 1(1), 41–50.

สันติ เมืองแสง. (2562). เทวธรรม: ข้อปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้อยู่ดีมีสุข. *สารนิพนธ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 6(2), 179–194.

วิทยานิพนธ์ในวารสาร

พระครูสุชาติกาญจนวงศ์. (2559). *การประยุกต์หลักชั้นศีลธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข*.

พระมหาชนพจน์ ฌมเมโสโก, พระครูภาวนาโพธิคุณ, และ จักรพรรณ วงศ์พรพวัน. (2562). *การศึกษาวิเคราะห์โลกपालธรรม*.

พระสมพล ถาวโร, พระครูโกศลอรรถกิจ, และ พระครูโฆสิตวัณณานุกูล. (2562). *แนวทางการประยุกต์ใช้หลักความกตัญญูทศเวทีในสังคมไทยปัจจุบัน*.

พระมหาสุวัฒน์ กิตติเมธี, และ สมควร นามสีฐาน. (2565). *การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม*.

พระวีระพงษ์ วิสุโท (โคษา), พระมหาดาวสยาม วชิรปณฺโญ, และ พระครูสุธีคัมภีรญาณ. (2566).

พฤติกรรมการณ์เรียนรู้ของมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา.

พระมหามนกล กิตติญาโณ (ดีมีหาญ). (2567). บทบาทเมตตาในฐานะเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิต.

กฤษณะพงศ์ ฉันทวรรณพ, และ พระราชเขมากร. (2568). วิเคราะห์หลักทริโอดดับปะเพื่อส่งเสริม
แนวทางการป้องปรามทุจริตภายในองค์กรธุรกิจ.

วิทยานิพนธ์

ปยุณวัช ท้าววัช. (2555). การพัฒนาผลการเรียนรู้เรื่องกฎหมายอาญาน่ารู้ และทักษะการคิดอย่างมี
วิจารณ์ญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา
[วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

ทรงสิริ วิจิราภรณ์. (2553). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมความซื่อสัตย์ในการเรียน
ของนักศึกษา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

พระมหาสิทธิศักดิ์ ปรีกุล, และ สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์. (2555). ปัญหาและแนวทางพัฒนาการ
ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

พระใบฎีกาธีรศักดิ์ สุธีโร. (2560). ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โรงเรียนกระสังพิทยาคม ตำบลกระสัง
อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

พระมหาคณิษฐพล สุนทรสี. (2561). ศึกษาพฤติกรรมการณ์นำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของ
ประชาชนบ้านกระหม่อม อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
ธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

มณฑิณทอ วุฒิวิชญานันต์. (2562). การศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง
ปีการศึกษา 2560 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

พิมพ์นิภา วงศ์คำจันทร์. (2563). การพัฒนานักเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) ด้วย
กิจกรรมวิถีพุทธ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม) [วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต].

พระมหาบุญณสมบัตติ ปภากร (บุญเรือง). (2564). การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา
ของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต].

พระยุธาน นาคขำ. (2567). การประยุกต์ใช้ชั้นดีธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาว
จังหวัดนนทบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต].

เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ

ชีวิน ทองศรี. (2549). รายงานการประเมินโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย คุณธรรม จริยธรรม และ
วินัยของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระทุ่ม อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ [รายงานการ
ประเมินโครงการ].

เพ็ชรี รูปะวิเชตร. (2547). การสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา. เอกสารรวบรวมบทความ
วิชาการ บทความพิเศษ และบทความงานวิจัยของอาจารย์ ดร.เพ็ชรี รูปะวิเชตร.
เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิวัฒน์ ชัดติยะมาน. (2549). เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู. สงขลา:
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2564). พระคติธรรมเนื่อง
ในวันมาฆบูชา 26 กุมภาพันธ์ 2564. สำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช.

เว็บไซต์

กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2567). รายงานสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน ไตรมาสที่ 4 – 2567.

https://www.dcy.go.th/public/mainWeb/file_download/1730175655930-676672237.pdf

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

1. รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตรวจเครื่องมือ วันที่ 9 มีนาคม 2569

2. ดร.เชษฐนิติภัทร พรหมชิน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตรวจเครื่องมือ วันที่ 9 มีนาคม 2569

3. พระมหาชนบ สหายปญโญ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตรวจเครื่องมือ วันที่ 9 มีนาคม 2569

4. พระมหาวิจิต อคฺคชิตฺ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตรวจเครื่องมือ วันที่ 9 มีนาคม 2569

5. ผศ.ดร.สมบุรณ์ วัฒนะ

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
ตรวจเครื่องมือ วันที่ 9 มีนาคม 2569

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร โทร. ๐๐๕๘-๐๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๙

วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้อยู่ควบคุมตรวจสอบเครื่องมือวิจัยวิทยานิพนธ์ (CVI)

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขออนุญาตในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตเป็น

(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

๗๙๐๕/ว

๒๖

๙ มี.ค. ๒๕๖๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร โทร. ๑๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๙

วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยวิทยานิพนธ์ (CVI)

เจริญพร ดร.เชษฐนิธิภัทร พรหมชิน

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

พระราชาคณะ
(พระราชสุทิวาธิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

ได้ทรงตอบพร้อมใจแล้ว

ร.ม.ค.ว.

(ดร.ปณณิภัท วรรณสิน)

๙ มี.ค. ๖๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว.๗๙๐๕/ว.๐๒๖๙

วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยวิทยานิพนธ์ (CVI)

เรียน พระมหาชนบ สหายปญโญ, ดร.

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

๗๒๕๕๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕
ดร. ปญโญ สหายปญโญ
๙ มี.ค. ๒๕๖๙

พระมหาสุทิวาภิรมย์
(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

มหาวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๙

วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขออนุมัติเป็นผู้อยู่ภายใต้การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยวิทยานิพนธ์ (CVI)

เรียน พระมหาวชิตรัตน์ อัครราชบัณฑิต, ดร.

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร จึงเรียนมายังท่านเพื่อขออนุมัติในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุมัติ

พระราชาสุทริวิชัยเมธี

(พระราชาสุทริวิชัยเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

ไฉไลวรรณ อดิเรก

พระมหาวชิตรัตน์ อัครราชบัณฑิต

๙ มี.ค. ๖๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/๐๒๖๘

๙ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขออนุมัติครุฑเป็นผู้ใช้ขออนุมัติตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (CVI)

เจริญพร ผศ.ดร.สมบุญ วัฒนะ

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษา
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES)
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณโรธ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง
“การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
(MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS-BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI
WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบ
เครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณโรธ จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขออนุมัติครุฑ
ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะ
เป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติครุฑ

ขออำนาจพร

พระพรหมวชิรญาณ

(พระราชสุทิวาธิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณโรธ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณโรธ

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๑๕๕

ได้ส่งเอกสาร
อธิการบดี
๙ มีนาคม ๒๕๖๙

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

เลขที่: คจม.มมร. 24/2569
 โครงการวิจัย เรื่อง: การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน
 (ภาษาไทย) โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
 โครงการวิจัย เรื่อง: MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON
 (ภาษาอังกฤษ) THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT-RAKHANG SCHOOL, BANGKOK
 หมายเลขอ้างอิงโครงการวิจัย: MBU HREC-0024-69
 หัวหน้าโครงการวิจัย: อาริรัตน์ ประเมิน

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ได้พิจารณารับรองโครงการวิจัยตามแนวทางมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
 และกฎหมายระดับประเทศและสากล

วันที่รับรอง: 23 เมษายน 2569
 วันที่หมดอายุ: 22 เมษายน 2570

(ดร.จักรพรรดิ วัฒนา)
 ประธานกรรมการ
 คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา จังหวัดนครปฐม

248 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 โทร. 02-444-6000 ต่อ 1126

e-mail: mbuhrec@mbu.ac.th

website: <https://hrec.mbu.ac.th/>

Mahamakut Buddhist University Human Research Ethics Committee

This is to certify that

No: MBU HREC 24/2026
 Title: MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON
 THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK
 Code: MBU HREC-0024-69
 Principal investigator: Areerat Pramuen

Mahamakut Buddhist University Human Research Ethics Committee
 has reviewed and approved
 this research project in accordance with human research ethics standards,
 as well as applicable national and international laws

Date of approval: April 23, 2026

Date of expiration: April 22, 2027

(Dr. Jakraphat Watha)

Chairman

Mahamakut Buddhist University Human Research Ethics Committee

Mahamakut Buddhist University Human Research Ethics Committee

Mahamakut Buddhist University, Salaya, Nakhon Pathom Province

248 Salaya-Nakhonchaisri Road, Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom 73170, Tel. 02-444-6000 ext. 1126

e-mail: mbuhrec@mbu.ac.th website: <https://hrec.mbu.ac.th/>

ประกาศ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies)
ปีการศึกษา ๒๕๖๘

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามข้อ ๑๓ แห่งระเบียบของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๓ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และหรือ/สารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมการสอบหัวข้อเรื่องวิทยานิพนธ์ ในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๘ จึงออกประกาศ เรื่อง อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๖๘ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ / ฉายา / นามสกุล	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
๖๗๒๐๑๕๐๑๓๒๐๐๓	นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน	ดร.ชมพูนุช ช่างเจริญ
หัวข้อวิทยานิพนธ์		
หัวข้อภาษาไทย	การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร	
หัวข้อภาษาอังกฤษ	MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ๓. เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร	
☒ อนุมัติ	ตามมติคณะกรรมการสอบหัวข้อเรื่องวิทยานิพนธ์	

ประกาศ ณ วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

(พระราชสุทิวาชีวินเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เกี่ยวข้อง
ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านบริหารการศึกษา จำนวน 4 ท่าน		
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	ว่าที่ร้อยตรีเฉลิมรัฐ ตั้งอ่วม	ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีวัดระฆัง
2	นางสาวภรภัทร คงธนชุมพร	รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารวิชาการ รร.สตรีวัดระฆัง
3	นายณัฐวุฒิ สุขประเสริฐ	รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานบุคคล รร.สตรีวัดระฆัง
4	นายธนากร อ่อนสำลี	รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารทั่วไป รร.สตรีวัดระฆัง
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านจิตวิทยา/ครูแนะแนว จำนวน 2 ท่าน		
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	นายณพวิทย์ สิ้นเจิมศิริ	ครูแนะแนว โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
2	พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.	อาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา มจร.
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 ท่าน		
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	พระราชวชิรธรรมโฆสิต (วัชร ภาทธมโม)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
2	พระมหาพิพัฒน์ ปวตฺตโน,ดร.	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3	พระครูปลัดโชติพัฒน์ อาจารย์สุโก, ผศ.ดร.	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4	พระสุธีรัตนบัณฑิต, ศ.ดร.	วัดสุทธิวาราม
รายชื่อผู้ปกครอง ที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาคมเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 2 ท่าน		
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	นางมัทนา สุ่มโน	พนักงานมหาวิทยาลัย สังกัดคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
2	นายธนาชัย นุ่มพรม	หัวหน้างานสื่อสาร สังกัดคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
รายนามนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง จำนวน 5 ท่าน		
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	เด็กหญิงวิริศา แสงเรือง	ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
2	เด็กหญิงปาริวี ศุภนาม	ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
3	นางสาวปวิศา สุ่มโน	ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
4	นางสาวปพิชญา อยู่เย็น	ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
5	นางสาวธัญชนก นุ่มพรม	ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขออนุมัติเป็นผู้นิเทศคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ว่าที่ร้อยตรีเฉลิมรัฐ ตั้งอ่วม ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
เลขที่ ๘๖๘/๒๕๖๙
วันที่ ๑๖.๐๐ น.
วันที่ 14 พค. 2569
หน้า 14 เดือน พ.ค.

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษา
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES)
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง
“การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
(MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI
WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขออนุมัติในการ
ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติ

เรียน ผู้อำนวยการ

☒ โปรดทราบ

☐ โปรดอนุมัติ

☐ พิจารณาลังการ

☒ เห็นสมควร (พร้อมการพิจารณา)

ขออำนาจพร

(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

14 พค 2569

มอบให้ดำเนินการ

☐ กลุ่มบริหารวิชาการ
☐ กลุ่มบริหารงบประมาณ
☐ กลุ่มบริหารบุคคล
☒ กลุ่มบริหารทั่วไป
๑๕/๕

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๔๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

ลงชื่อ.....

๑๕ พ.ค. ๒๕๖๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวกรรภัทร คงชนชุมพร รองผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษา
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES)
บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง
“การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
(MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI
WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการ
ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาคือเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระราชสุทิวาชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายณัฐวุฒิ สุขประเสริฐ รองผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระราชสุทิวาธิ์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

(นายทิวาธิ์ ผศ.ดร.)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายธนากร อ่อนสำลี รองผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

พระครูวิจิตร

(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอกุสุมาลย์
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๓๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายณพวิทย์ สันเจิมศิริ ครูแนะแนวโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

พระราชนิพนธ์

(พระราชนิพนธ์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๔๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้นิเทศคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาเมื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๕ นักศึกษา
หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES)
บัณฑิตวิทยาลัยอัครญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง
“การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
(MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI
WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้นิเทศคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยอัครญาณวโรรส จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์
สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลายังไม่กำหนดจะเป็นผู้ไปติดต่อกันท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาต

เรียนมาด้วยความนับถือ

ยินดีให้ข้อมูลสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่เสนอ

พระมหาเมื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยอัครญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยอัครญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B-7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระราชวชิรธรรมโฆสิต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี
(พระราชสวามี, ศส.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรส โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๑๐

วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาพิพัฒน์ ปวทุมนโน, ดร.

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรส จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

พระพรหมวิจิตร

(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรส

ฉันได้สัมภาษณ์
พระพรหมวิจิตร
ผศ.ดร.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส โทร. ๐๖๔๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๑๐

วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูปลัดโชติพัฒน์ อาจารย์สุโก, ผศ.ดร.

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๓๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขออนุมัติขอความเห็นชอบจากท่านในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส จึงเรียนมายังท่านเพื่อขออนุมัติขอความเห็นชอบในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุมัติขอความเห็นชอบ

(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

ได้ให้สัมภาษณ์ และแนะนำแล้วด้วยความยินดี
พระครูปลัด โชติพัฒน์ อัครสุโก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชสุทิวาชีวะเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

(พระสุธีรัตนบัณฑิต)

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร เด็กหญิงปาริวัรี ศุภนาม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระราชสุทิวาธิ์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๕๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวปวีศา สุมะโน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๓๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอบความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาคือเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอบความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

พระราชนิพนธ์

(พระราชสุทิวาธิ์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ได้ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลตามที่ขอแล้ว

เจริญพร

เจริญพร

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวปัทมญา อยู่เย็น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

พระพรหมวชิรเมธี

(พระราชสุทิวาจารย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปัทมญา อยู่เย็น

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางมัทนา สุมะโน คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

สมเด็จพระราชาธิบดี

(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ได้ให้สัมภาษณ์แก่คุณประเมินแล้วด้วยความยินดี

สันทัด อภิบาล

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายธนาชัย นุ่มพรม คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

ยื่นต่อให้สัมภาษณ์ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๙

(Signature)

นาย ธนาชัย นุ่มพรม

(Signature)

(พระราชสุทิวาธิวโรธ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๕๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวธัญชนก นุ่มพรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษา
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES)
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง
“การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
(MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI
WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการ
ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

ยี่สิบให้สัมภาษณ์ด้วยความยินดี

นางสาวธัญชนก

นุ่มพรม

(พระราชสุทิวาธิ์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๙

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร เด็กหญิงวิริศา แสงเรือง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ด้วย นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๖๒๐๑๕๐๑๓๑๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒/๒๕๖๗ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร (MORAL AND ETHICAL PROMOTION OF STUDENTS BASED ON THREEFOLD TRAINING IN SATRI WAT RAKHANG SCHOOL, BANGKOK)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระราชาสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

โทร. ๐ - ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ - ๑๐๖๓

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน โทร ๐๘ - ๑๔๔๗ - ๘๕๑๑

ภาคผนวก จ
ชุดแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ชุดแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
เรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน
โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร”

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร”
2. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มี 3 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ “การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร”
 - ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ในการตอบแบบสัมภาษณ์ด้วยดีและขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง โดยมีการบันทึกเสียงสัมภาษณ์พร้อมเก็บภาพถ่าย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะแปลผลเฉพาะในภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด แต่จักเป็นประโยชน์เชิงวิชาการด้านการศึกษาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และจะดำเนินการให้สอดคล้องภายใต้เงื่อนไขจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทุกประการ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณท่านที่ให้ความอนุเคราะห์มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน

นักศึกษาปริญญาโท

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล..... พรรษา..... อายุ..... ปี
 ที่อยู่บ้าน/วัด เลขที่..... หมู่ที่..... ซอย..... ถนน.....
 ตำบล/แขวง..... อำเภอ/เขต.....
 จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทร..... Line ID.....
 สถานที่ให้สัมภาษณ์..... วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....
 เวลาที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

1. คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

1.1 ท่านคิดว่า สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีวัดระฆัง
 กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

1.2 ท่านคิดว่า คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนควรมีด้านใดบ้าง และแต่ละด้านส่งผล
 ต่อนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆังอย่างไร

.....

.....

.....

2. การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร

2.1 ท่านคิดว่า หลักการ วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรี
 วัดระฆัง กรุงเทพมหานคร ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.2 ท่านคิดว่า ค่านิยม 12 ประการ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
 โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร อย่างไร และค่านิยมข้อใดส่งผลมากที่สุด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่า การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน
โรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และส่งผลต่อการพัฒนานักเรียน
อย่างไร

.....

.....

.....

2.4 ท่านคิดว่า การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ส่งผลต่อการ
ประพุดิ การปฏิบัติของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

3. หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

3.1 ท่านคิดว่า หลักคุณธรรมจริยธรรมสามารถเสริมสร้างการประพุดิ การปฏิบัติที่
ถูกต้องดีงามทั้งกาย วาจาและจิตใจของนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร ได้หรือไม่
อย่างไร

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่า หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา สามารถเสริมสร้างคุณธรรม
และจริยธรรม อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่า การนำหลักพุทธธรรม (หลักไตรสิกขา) มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ได้หรือไม่ อย่างไร

1) ศีล (ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมด้านพฤติกรรม เพื่อให้เกิดความประพฤติชอบ ทางกายและวาจา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันได้แก่ ศีล 5 คือ หลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนควร ยึดถือปฏิบัติ เป็นศีลเบื้องต้นตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือ ปฏิบัติตาม เพื่อความสงบสุขในชีวิตและเพื่อความปกติสุขเรียบร้อยในสังคม)

2) สมาธิ (ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิ การควบคุมจิตใจให้แน่วแน่ มั่นคง สงบนิ่ง ไม่คิดฟุ้งซ่าน จดจ่ออยู่กับสิ่ง ๆเดียว จนเกิดเป็นสมาธิ เช่น สมาธิในการเรียน คือ การ จดจ่อในการศึกษาเล่าเรียน โดยการตัดสิ่งเร้า เสียงรบกวน และตัดสิ่งกระตุ้นที่เป็นเหตุให้หลุดออก จากสมาธิ)

3) ปัญญา (ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมด้านปัญญา ปัญญาสามารถทำให้เกิดขึ้น ได้ 3 วิธี คือ 1) ปัญญาจากการฟังหรือเล่าเรียน 2) ปัญญาจากการคิด วิเคราะห์ ทำให้เกิดปัญญาใน การรู้แจ้งตามความเป็นจริง สามารถแยกแยะ พิจารณาเหตุผลได้ 3) ปัญญาจากการอบรมจิต เมื่อผู้ ปฏิบัติอบรมจิตจนเกิดเป็นสมาธิแล้ว ปัญญาก็จะเกิดขึ้น)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ และอื่น ๆ (ถ้ามี)

นิยามศัพท์เฉพาะ

สภาพคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง คุณงามความดีและความถูกต้องในการแสดงออกทางกาย วาจาและใจของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม และเป็นที่นิยมชมชอบและได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคม

คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง คุณธรรม คือ หลักคุณงามความดีภายในจิตใจ จิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ ส่วนจริยธรรม คือ การนำคุณธรรมมาแสดงออกเป็นการกระทำหรือความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจานั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และนำไปตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางจิตใจและสติปัญญา

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ให้นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกาย วาจาและจิตใจต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ซึ่งค่านิยมที่สามารถนำมาพัฒนาและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้ คือ ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ดังนี้

- 1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และสำนึกในคุณของแผ่นดิน เข้าใจและเลื่อมใสหลักศาสนาที่ตนนับถือ และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์
- 2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม หมายถึง การประพฤติตรงตามความจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ ให้การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม ยอมรับสภาพความยากลำบาก มีแนวคิด หลักการในการปฏิบัติสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
- 3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ หมายถึง การรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์
- 4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม หมายถึง ความตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน โดยแสวงหาความรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน
- 5) รักชาติวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงาม หมายถึง การเห็นคุณค่าและความสำคัญ มีความภาคภูมิใจ อนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม
- 6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน หมายถึง การปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติที่ดีงาม รักษาคำพูด คิดดี มีความจริงใจ รู้จักควรให้และแบ่งปันผู้อื่น
- 7) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง หมายถึง การแสดงถึงการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ปฏิบัติตนตามหน้าที่และสิทธิของตนเอง

เคารพสิทธิของผู้อื่น ภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ หมายถึง การปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย มีความเคารพต่อผู้ใหญ่

9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หมายถึง การน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ให้มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ

10) รู้จักดำรงตนอยู่ โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้มีความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเพื่อให้เกิดความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงการมีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง มีความสะอาดเกรงกลัวต่อบาป

12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษา ประโยชน์ส่วนรวม

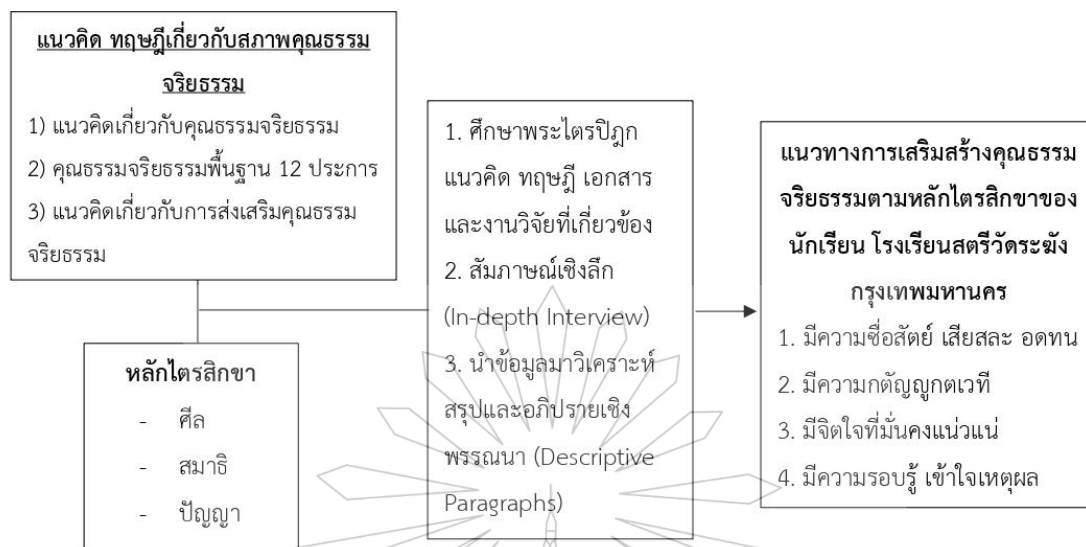
หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมกับนักเรียนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ และปัญญา สามารถนำเอาหลักพุทธธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การบริหารสถานศึกษาเพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าประสงค์และมาตรฐานที่กำหนด

หลักไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตถูกต้อง ดีงาม มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคในการดำเนินชีวิต ต้องเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนาดน เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของตนเอง ให้บริสุทธิ์ และบริบูรณ์ด้วยศีล ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม เป็นหลักธรรมของคนดี 3 ประการ ดังนี้ 1) ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมด้านพฤติกรรม 2) สมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิ 3) ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมด้านปัญญาให้รู้แจ้ง

โรงเรียนสตรีวัดระฆัง หมายถึง โรงเรียนสตรีภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ ก่อตั้งโดยกระทรวงธรรมการ สถานที่ตั้งเลขที่ 248/9 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ 10700 มีเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา โทรศัพท์ 02-412-9103 โทรสาร 02-418-1002 อีเมล Smail@sr.ac.th เว็บไซต์ www.sr.ac.th ปัจจุบันมีครูและบุคลากรจำนวน 85 คน มีนักเรียนจำนวน 1,683 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอขอบพระคุณท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้มา ณ โอกาสนี้

นางสาวอารีรัตน์ ประเมิน

นักศึกษาปริญญาโท

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	อารีรัตน์ ประเมิน
วัน เดือน ปี เกิด	4 มีนาคม พ.ศ. 2508
สถานที่เกิด	จังหวัดสุโขทัย
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี คณะครุศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 7/45 แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
ผลงานตีพิมพ์	-
รางวัลที่ได้รับ	-

